

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra elektronické kultury a sémiotiky

Bc. Dagmar Růžičková

**„VĚTŠINĚ LIDÍ GLOBÁLNÍ OTEPLOVÁNÍ NEVADÍ“:
KLIMASKEPSE V ČESKÉ POLITICE MEZI ROKY 2018–2021**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Švantner, Ph.D.**

Praha 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. června 2021

Dagmar Růžičková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda srdečně poděkovala vedoucímu práce Mgr. Martinu Švantnerovi, Ph.D. za jeho cenné rady, vstřícnost, trpělivost, ochotu a podporu, kterou mi při psaní práce věnoval.

Nevýslovné díky patří také mé matce, která mi byla největší a nejlaskavější oporou.

Abstrakt: „*Většině lidí globální oteplování nevadí*“: *Klimaskepse v české politice mezi roky 2018–2021*

Práce se věnuje tématu klimaskepse v současné české politice a klade si za cíl popsat, jakým způsobem je utvářen a produkován narativ popírání antropogenní příčiny změny klimatu. První část práce je zaměřena zejména na popis vzniku a pozadí klimaskepse v českém i mezinárodním kontextu se zvláštním důrazem na úlohu ideologií. Druhá část práce prostřednictvím kritické diskursivní analýzy rétoriky Alexandra Vondry, Jana Zahradníka, Václava Klause ml. a Tomia Okamury popisuje a interpretuje klíčové symptomy klimaskeptického diskursu vybraných politiků, dominantní způsoby rámování i diskursivní strategie, které jsou užívány k popírání antropogenní příčiny změny klimatu i odmítání klimatické politiky. Posledním cílem práce je popsat, v jakých aspektech se jazykové prostředky vybraných zástupců konzervativní pravice prolínají či liší s jazykem krajně pravicových populistů.

Klíčová slova: klimaskepse, pravicový populismus, klimatická politika, diskurs, rétorika

Abstract: „*Most people don't mind global warming*“: *Climate change denial in Czech politics between the years 2018 – 2021*

This thesis deals with the topic of climate change denial in contemporary Czech politics. It aims to describe how the narrative of climate change denial is formed and reproduced. The first part captures the origins and the background of climate change scepticism in both Czech and international context with the special stress laid upon ideology. Based on the critical discourse analysis of the rhetorics of Alexandr Vondra, Jan Zahradník, Václav Klaus Jr., and Tomio Okamura, the second part of this paper aims to contribute by unravelling the key symptoms of climate change denial discourse of the above mentioned politicians as well as the dominant frames and discursive strategies used to deny both the anthropogenic climate change and the climate change politics. The last goal of the analysis is to describe in what aspects the linguistic means of selected right-wing populists differ or intertwine with the language of right-wing conservatives.

Keywords: climate change denial, right-wing populism, climate policy, discourse, rhetorics

Obsah

Úvod.....	6
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1.1 Ekologie – vědecká, filosofická i extremistická.....	9
1.1.1 Klimaskeptik, kontrarián nebo popírač?.....	13
1.2 „Výváženou žurnalistikou“ ke skepsi.....	15
1.3 Ideologie jablkem sváru.....	19
1.4 Klimatická změna nebo globální oteplování?.....	22
1.4.1 Moc jazyka a imaginace.....	23
1.4.2 Proč nikdo nejedná?.....	26
1.5 Klimatická změna v kontextu 21. století.....	28
1.5.1 Mít na Pražském hradě „svého člověka“.....	31
1.5.1.1 Planeta modrá, stále modřejší.....	32
1.5.2 Teplotní rekordy mírní studená fronta klimaskepse.....	35
1.5.3 Kulturní válka.....	38
2 EMPIRICKÁ ČÁST.....	39
2.1 Teoretický rámec a výzkumné otázky.....	41
2.1.1 Chronologie analýzy.....	44
2.2 Symptomy současné české klimaskepse.....	46
2.2.1 Nový klimatický režim.....	46
2.3 Konec klimaticky šťastné éry.....	48
2.3.1 Přirozený způsob života.....	50
2.3.1.1 Národ v ohrožení.....	51
2.3.2 Nástup „progresivní levice“.....	54
2.3.3 Energetická (ne)spravedlnost.....	56
2.3.4 Za hranice národa?.....	58
2.3.5 Uvnitř hranic národa.....	60
2.4 Věda – „expertokracie vyvolených“.....	63
2.4.1 Vědou proti „vědě“.....	64
2.4.2 Arogance nevědomosti.....	66
2.4.3 Věda – racionální a pravdivá.....	67
2.4.4 „Věda“ – aktivistická a lživá.....	68
2.5 Návrat komunismu?.....	72
2.5.1 Diskurs antikomunismu.....	72
2.6 Diskuse: étos upadajícího světa.....	76
3 ZÁVĚR.....	79
4 LITERATURA.....	82

Úvod

Vědecká shoda na antropogenní příčině klimatických změn se v současnosti pohybuje kolem 97%¹ (Cook a kol., 2016). Ze stále rostoucího počtu odborných studií, které vliv lidského konání na změnu klimatu dokládají, by se mohlo zdát, že klimaskepe, která v českém prostředí nacházela svého času silnou morální oporu zejména v osobě bývalého prezidenta Václava Klause, už nedokáže ve veřejné debatě nalézt prostor. A už vůbec ne mezi politiky, kteří disponují značnou sociální mocí, jež jim vkládá do rukou odpovědnost v podobě podílení se na tvorbě klimatické politiky i utváření a kontrole veřejného diskursu. Opak je ale pravdou, zástupci Občanské demokratické strany, předsedové Trikolóry² a SPD nadále veřejně zpochybňují antropogenní příčinu klimatických změn. Ukazují tak, že pro ně konsensuální hlas vědců má jen pramalý význam.

Europoslanec Alexandr Vondra, který má v ODS na starosti agendu životního prostředí, vědeckou shodu prezentuje jako „ideologicky motivovanou“ a dlouhodobě a systematicky zpochybňuje její příčiny i závažnost. Neméně skepticky se k tématu vyjadřuje jeho spolustraníček Jan Zahradník, člen Uhelné komise za Výbor pro životní prostředí. S odkazem na své pochybnosti o příčinách i dopadech klimatických změn v Komisi prosazuje jako ideální termín pro ukončení spalování uhlí rok 2045 (Zahradník, 2020). Ekologické organizace přitom doporučují odklon od uhlí, jehož spalování představuje v Česku jeden z nejvýznamnějších zdrojů emisí skleníkových plynů, nejpozději k roku 2030 (Fakta o klimatu, ©2021)³.

Přestože Vondra i Zahradník jsou členy strany, která sama sebe prezentuje jako konzervativní pravicovou politickou stranu (ODS, ©2021), předložená práce ukáže, že diskursivními strategiemi a způsoby rámování se oba politici značně přibližují jazyku pravicových populistů jako je Václav Klaus ml. a Tomio Okamura. Svou klimaskeptickou pozici, včetně odmítavého postoje k evropské politice ochrany klimatu, všichni čtyři prezentují ve světle „dobrých úmyslů“ bránit národní suverenitu a zájmy obyčejných lidí. Politiky i další aktéry, kteří podnikají kroky na ochranu klimatu, obviňují ze zneužívání klimatické změny jako záminky k

-
- 1 V závislosti na stanovených kritériích měření se konsensus na člověkem způsobeném globálním oteplování pohybuje mezi 90% a 100%, přičemž většina studií, které analyzují míru vědeckého konsensu na antropogenní příčině změny klimatu se stabilně pohybuje na čísle 97% (Cook a kol., 2016).
 - 2 Václav Klaus ml. oznámil rezignaci na post předsedy Trikolóry a odchod z politiky 23. března 2021. Texty, ze kterých tato práce vychází, vznikaly v období, kdy byl Klaus ml. ve funkci předsedy strany.
 - 3 Ve vztahu k rychlosti klimatických změn i závazkům přijatých Pařížskou dohodou označují klimatologové i jiní odborníci rok 2045 za zcela neodpovědný a nepřijatelný termín (např. Zahradník, 2020; Fakta o klimatu, ©2021).

prosazování vlastních, ideologicky motivovaných zájmů, jež odporují zájmům národa. Prostřednictvím konkrétních diskursivních strategií, které budou v práci popsány, utvářejí politici obraz klimatické změny jako sociálně-kulturního fenoménu, který představuje pro Českou republiku značné ohrožení, a upozadují tak její reálné dopady. Užívané diskursivní strategie, logika argumentace i artikulace klimatické změny či stále častější nahlížení problémů optikou nativismu poukazuje na skutečnost, že popírání klimatické změny představuje součást širšího celospolečenského fenoménu, jenž vznikl jako reakce na globalizaci a modernizaci (Latour, 2020).

Hlavním cílem teoretické části práce je poskytnout obecný vhled do problematiky klimaskepse a vytvořit tak pevný základ pro analytickou část. Kromě vymezení klíčových pojmů jsou proto popsány také počátky klimaskepse, příčiny i symptomy tohoto fenoménu a podrobně je objasněna také úloha rámování i diskursivních strategií užívaných k popírání klimatické změny. Následně je klimaskepse zasazena do kontextu současných společenských událostí, které jsou popíráním změn klimatu do značné míry samy formovány. Poté, co je fenomén představen v mezinárodním kontextu, následuje stručný vhled do podhoubí české klimaskepse, který ukazuje, že ačkoli v některých aspektech Česko kopíruje historický vývojový trend mnoha západních zemí, v jiných se vymyká.

Druhou část práce tvoří kritická diskursivní analýza klimaskeptické rétoriky čtyř výše představených politiků – Alexandra Vondry, Jana Zahradníka, Václava Klause ml. a Tomia Okamury. Analýza byla provedena na základě korpusu textů, které vznikaly mezi říjnem roku 2018 a únorem 2021. Uvedené časové období zahrnuje tři „kritické diskursivní události“ – vydání *Zvláštní zprávy IPCC ke globálnímu oteplení o 1,5 °C*, představení *Zelené dohody pro Evropu* a zahájení *evropského klimatického paktu* jako výzvy Evropské komise k budování „ekologičtější“ Evropy. Korpus tvoří články ze stranických i osobních webů politiků, příspěvky na sociálních sítích, vlastní komentáře publikované v médiích, přepsané výroky, rozhovory a televizní politické debaty.

Na základě teoretické části práce byly stanoveny následující výzkumné otázky: ***Jaké jsou klíčové symptomy klimaskeptického diskursu vybraných českých politiků? Jaké dominantní způsoby rámování a diskursivní strategie se při konstrukci klimatické změny vyskytují mezi vybranými zástupci české klimaskepse? V jakých aspektech se identifikované diskursivní strategie a rámce liší nebo naopak prolínají?***

Samotná analýza je rozdělena do tří hlavních částí. Na úvodních stranách práce je stručně popsán klimaskeptický diskurs vybraných politiků a klíčové fenomény, které ho charakterizují, jsou interpretovány skrze koncept „Nového klimatického režimu“ (Latour, 2020). V následujících podkapitolách první části jsou pak tyto fenomény popsány podrobněji, přičemž důraz je kladen zejména na způsob utváření „společného světa“ a „společného nepřítele“. Na obecný popis klimaskeptického diskursu navazuje interpretace konstrukce vztahu k přírodě, který charakterizuje zejména utváření opozice mezi ochranou životního prostředí na lokální úrovni a odmítání snah chránit přírodu na rovině globální. V další části je popsán způsob, jakým je politiky prezentována věda a vědecké poznání. S ohledem na to, že se žádný z politiků nevymezuje vůči vědě jako celku, je nejprve popsána „věda“ označovaná jako „správná“, následně pak „věda“ prezentovaná jako „negativní“. Třetí část je věnována popisu diskursu antikomunismu a jeho specifickému významu v českém prostředí. Poslední část práce patří diskusi, která je následována závěrem.

Předložená diplomová práce se nevěnuje klimatické změně z pohledu klimatologie ani jiného příbuzného vědního oboru zkoumajícího meteorologické procesy na Zemi. Text klimatickou změnu nahlíží optikou společenských věd a je zaměřen zejména na jazykovou a komunikační stránku. Prostřednictvím kritické diskursivní analýzy se práce pokusí popsat strategie, kterými čeští klimaskeptici upevňují narativ popírání vlivu člověka na klimatickou změnu a způsob, jakým sdělují a utvářejí konkrétní významy. Analýza konstruování klimatické změny v diskursu vybraných klimaskeptiků tak umožní přiblížit, jakým způsobem dokáže volba slov a komunikačních prostředků vyvolat nejistotu a zpochybnit vysoce důvěryhodná data.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Ekologie – vědecká, filosofická i extremistická

Výzkumy zabývající se klimatickou změnou jsou v mnohém jedinečné – čerpají z široké řady vědních disciplín a oborů, pracují s rozsáhlou prostorovou i časovou škálou a v centru jejich zájmu leží celospolečensky významný fenomén, který charakterizují smyslově nepoznatelné aspekty a nedohlédnutelné důsledky. Současně s tím tvoří jeden z největších přínosů výzkumů věnovaných klimatické změně predikce do budoucna. Závěry vědců tak v očích veřejnosti mnohdy nabývají nejasného a nejistého významu. A v neposlední řadě, jsou-li závěry vědců uplatněny při tvorbě politiky, výsledky přijatých opatření *může* společnost pocítit buďto se značným zpožděním nebo dokonce vůbec (Carvalho, 2017, s. 490; Moser 2010, s. 33-35). V důsledku toho se klimatická změna jeví jako nestálá a rozhodně ne zcela evidentní a jakákoliv faktická tvrzení k ní vztažená jsou velmi ožehavá (Carvalho, 2017).

Spory plynoucí z uvedených specifik klimatické změny a naše představy „*o lidském životě na světě, (které) jsou v přímém rozporu s předpoklady udržitelnosti života*“ (Kohák, 2006, s. 18), učinily z „*ekologické krize, se kterou vstupujeme do jednadvacátého století*“, více méně politickou záležitost. Klimatický diskurs se stal sporným prostředím (Boykoff, 2019, s. 297; Hulme, 2009; Carvalho, 2005, 2017) a etická otázka, zda představuje *mimolidský svět jen jeviště*, „*na kterém se odehrávají dramata lidských životů a dějin*“, nebo zda je člověk součástí této „*soustavy všeho bytí a žití*“, se stala sporem nejvážnějším. Máme na výběr ze zásad a pravidel, podle kterých bychom se *měli* chovat nejen k druhým, ale také k přírodě a obecně k mimolidskému světu. Na přijetí těch, které povedou ke kýženým, nebo alespoň optimálním výsledkům, jsme se zatím neshodli.

Na přesném vymezení klíčových konceptů, kterými klimatickou změnu a z ní odvozené jednání definujeme, panuje nesoulad nejen mezi širokou veřejností, ale také mezi veřejností odbornou (Novák, 2017, s. 21-23). Mike Hulme v knize s názvem *Proč se neshodneme na klimatické změně* uvažuje změnu klimatu ve dvou aspektech – jako „jev fyzikální“, který může být různými způsoby měřen, pozorován či kvantifikován; a pak také jako „jev abstraktní“⁴ (Hulme, 2009, s. xxv). První jmenované, píše Hulme, představuje způsob, jakým je klimatická změna uvažována většinou vědců, a jakým byla po desetiletí komunikována směrem k veřejnosti. Druhé uvedené představuje způsob, jakým je klimatická změna

4 V anglickém originálu výrazem „idea“.

pojímána dnes – její vnímání určují do značné míry společenské hodnoty a normy, kultura, politika (Hulme, 2009; Carvalho, 2017, s. 493). V posledních třech až čtyřech dekadách například hrálo významnou roli v umenšování prostoru pro veřejnou debatu a možnost občanského zapojení široké hnutí neoliberálního ekonomismu spojené s procesem utváření kapitalistické industriální a post-industriální politiky. Ačkoliv tedy klimatická změna přináší významné společenské, etické a hodnotové otázky, techno-manažerské diskursy se v této otázce staly hegemonem – komunikace klimatické změny se do značné míry ustálila na rovině jazyka „vylučujícího“, úzce vymezeného čísly, modely, právními obraty (Carvalho, 2017, s. 493). Konkrétní politické kroky byly řízeny názory ekonomů a vědeckých technokratů⁵ (Rothe, 2011, s. 341).

Na podobné téma upozorňuje v přednáškách o *soudobém filosofickém myšlení o lidském pobývání na Zemi* filosof Erazim Kohák (2006, s. 9), kde uvádí, že význam slova „ekologie“ má v češtině poněkud „technický“ význam⁶. Klíč k odůvodnění technické konotace ekologického slovníku v Česku Kohák nachází v dlouhotrvající tradici autoritářské vlády. Způsob vládnutí předchozího režimu ve společnosti zakořenil přesvědčení, že ekologická problematika je doménou odborníků, kteří jediní disponují potřebnými znalostmi a kompetencemi. Technokratické vládnutí tak bylo bez okolků určováno myšlenkou rozvoje průmyslu a akumulace kapitálu. Apel na uvědomění si místa člověka v přírodě a na politickou a občanskou vůli k uplatnění teoretických modelů řešení ekologických problémů byla ponechána stranou. Pro občany České republiky i okolních postkomunistických zemí zůstala otázka vnímání a chápání přírody ryze technická a „lidské“ a „filosofické“ aspekty související s ekologií se do společenského povědomí dostávaly jen výjimečně (Kohák, 2006, s. 9-10).

Novák (2017, s. 21–24) ve své práci ovšem nastiňuje, jak obtížné je představu oddělení vědy a politiky udržet. Ekologové, jejichž cílem je v první řadě práce s „tvrdými“ daty a vztah člověka k přírodě pojímají v intencích vztahu člověka – centra – ke „svému okolnímu světu“, existují. Novák ale zdůrazňuje, že ani v takto „přísném“ pojetí ekologie nikdy nebyla, a dosud není, vědou „čistou“, neutrální, izolovanou od zbytku světa a obsahuje hodnotové založení.

5 I přes tyto popsané dominantní formy utváření obrazu o klimatické změně by neměla být opomenuta úloha například environmentální či antiglobalizační hnutí, která už od 60. a 70. let odmítala brát ekonomický růst danost (např. della Porta, D., ed. 2015. *The Oxford handbook of social movements*; Melucci, A. 1996. *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*), ale ani úloha vědy a výzkumu, v rámci které lze jako příklad uvést *Společnost Maxe Plancka*, která pod vedením Jürgena Habermase a Carla Friedricha von Weizsäckera zřídila v roce 1970 sekci pro zkoumání vztahu technokratického systému a žitého světa.

6 V České republice se nad podílem technokratů na utváření diskursu a přístupu široké veřejnosti k ekologii zamýšlel filosof Erazim Kohák v knize *Zelená svatozář* (1998).

Ačkoliv lze ekologii zarámovat nejen jako „vzájemné působení člověka a přírody“, ale také jako „fungování přírodních mechanismů o sobě“, je obtížné pojímat ji „jako přísně nehodnotící vědu, jestliže se jedná zároveň o disciplínu, jež se bezprostředně vyjadřuje k otázkám typu povahy života či šanci na přežití“⁷ (Keller, 1997, s. 26).

V současnosti nabízí podobný pohled Bruno Latour (jehož myšlenky prostupují celou touto prací), který akcentuje výše zmíněný rozdíl mezi tím, co „je“, a tím, co by v otázce ekologie „být mělo“, tedy jakýsi výše zmíněný „etický aspekt“ ekologie. Tento aspekt, slovy Koháka (2006, s. 15), představuje „soubor zásad a pravidel, které člověku naznačují, jak by se měl chovat“ a to nejen ve společnosti, ale také ve vztahu k přírodě.

Obecně tak lze vést diskursivní rozlišení mezi ekologií „technokraticky interpretovanou“ a „ekologií filosofickou“, ve které je prostor pro hodnoty a otázky lidského pobývání ve společnosti, smysl a hodnoty života i ekologické otázky jako takové (Kohák, 1998, s. 26). Latour v knize *Facing Gaia* uvádí, že osoby, které rozdíl mezi tím, co je a tím, co by „být mělo“, respektive mezi otázkou „faktů“ a „hodnot“, dokázali využít, byli klimaskeptici. Popis „faktů“ je totiž v otázce klimatické změny, dle Latoura, nebezpečně blízko „politickým nařízením“. Aby nedošlo k ohrožení současného způsobu života, ze kterého úzké vrstvy společnosti profitují, bylo nezbytné zpochybnit fakta a přesvědčit co největší část veřejnosti o tom, že dostatek vědeckých důkazů stále neexistuje (Latour, 2017, s. 24-25).

V současné diskusi o klimatické změně pojem „ekologie“ není s filosofickými otázkami spojován⁸. S ohledem na jeho výše zmíněnou sémantickou ambivalenci není výjimkou, že je často zaměňován s výrazy jako „environmentalismus“, „eko-terorismus“ či „eko-extremismus“. Zejména poslední dva jmenované termíny jsou vhodným nástrojem rámování

7 Ostatně tento antagonistický pohled na ekologii, pramenící z napětí mezi pozitivistickou vědeckou formou a kosmologickým přístupem, tvořil zásadní rozkol mezi odborníky již od poloviny 17. století. Jeden názorový proud tvrdil, že věda má pomoci člověku získat kontrolu nad okolním materiálním světem. Příroda byla chápána jako prostředek k obohacení člověka. V rámci tohoto proudu, zvaného „imperialistický“, se z přístupu člověka k přírodě vytratila veškerá etika a pohled na okolní svět byl čistě utilitární (Keller, 1997, s. 26; Novák, 2017, s. 26). Druhý proud se nazýval „arkadský“ a kladl důraz zejména na důležitost harmonického vztahu člověka a přírody a program stoupenců byl veden ve jménu hesla „zpět-k-přírodě“ (Novák, 2017, s. 26).

8 Mnohé nadnárodní organizace, jako je WTO, IMF nebo World Bank, diskursivním přivlastněním klimatické změny zformovaly agendu, která byla v souladu s „ekonomickým růstem“ a vytěsnila tak jakoukoliv debatu o politických či ekonomických strukturách, které jsou příčinou současné krize. Jakákoliv debata, která by odkazovala k možnosti zásadní transformace systému, jako je například myšlenka „nerůstu“, je systematicky vylučován z jakékoli veřejné debaty (Carvalho, 2017, s. 341).

klimaskeptické debaty, neboť vyvolávají negativní významové konotace, které jsou následně přenášeny na „metaforicky“ užívaný pojem „ekologie“⁹ (Novák, 2017, s. 21).

Přestože se tato práce nevěnuje klimatické změně na úrovni klimatologie, považuji za nezbytné představit definici klimatické změny dle autorů slovníku IPCC¹⁰, ze které budu v práci vycházet:

Změna klimatu se týká změny stavu klimatu, kterou lze identifikovat (např. použitím statistického testování) změnami průměru a/nebo proměnlivosti vlastností klimatu, a která přetrvává po delší dobu, obvykle po desetiletí nebo déle. Změna klimatu může být způsobena vnitřními přírodními procesy nebo externími silami, jako jsou změny slunečních cyklů, sopečné erupce a trvalé antropogenní změny složení atmosféry nebo využití půdy. (IPCC, 2014, s. 6)

Autoři slovníku k definici dodávají:

Všimněte si, že Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (UNFCCC) v Článku 1 definuje změnu klimatu jako „změnu klimatu, která se přisuzuje přímo nebo nepřímo činnosti lidí, jež mění složení globální atmosféry a připojuje se k přirozené proměnlivosti klimatu sledované po srovnatelné časové období.“ UNFCCC tudíž rozlišuje mezi změnou klimatu připadající na vrub lidské činnosti, jež mění složení atmosféry, a proměnlivostí klimatu z přirozených příčin. (IPCC, 2014, s. 6)

Tato práce se věnuje první uvedené formě klimatické změny, tedy její antropogenní příčině, která bývá odmítána s odvoláním se na příčinu druhou, tedy na přirozenou proměnlivost klimatu. V analytické části práce bude pozornost zaměřena nejen na diskursivní formy zpochybňování příčin či dopadů klimatické změny, ale také etickým aspektům současné klimaskepsy.

9 Jak uvádí Novák (2017), pojem „extremismus“ diskvalifikuje témata, která jsou s ním dána do souvislostí a je tak velice účinnou politickou zbraní. Pojmy „eko-terorismus“ a „eko-extremismus“, které se ve slovníku klimaskeptiků často objevují, je velmi problematické definovat. Neexistuje shoda na tom, jaké činy pod „eko-terorismus“ zařadit či jaké chování je považováno za „eko-extremistické“. Jak uvádí Kulková (2018, s. 16), „(v)ěřejnost jako ekoteroristy často označuje samotné členy různých hnutí a organizací zabývajících se ochranou životního prostředí, např. strany zelených nebo hnutí Greenpeace. Jindy zase naopak bývají za ekoteroristické činy označovány útoky proti těmto osobám.“ Politolog Miroslav Mareš v knize *Terorismus v ČR* (2005) „eko-extremismus“ vymezuje jako protiklad demokracie, který směřuje k „nedemokratické společnosti“ a uvádí také charakteristiky „eko-extremismu“ podle Patricka Moorea. Moore píše, že eko-extremismus „vede k neúctě k lidem, neboť, zatímco přírodu kategorizoval jako dobrou, lidskou činnost považuje za negativní; pohrdá technologiemi a věda je dle něj dobrá pouze k ospravedlnění nevědeckých eko-extremistických názorů; se staví s neúctou k vládám, národním korporacím a velkým institucím a jediný správný model jednání je dle nich individuální anarchismus; se staví proti svobodnému a mezinárodnímu obchodu; odmítá svobodné podnikání; je antidemokratický, neboť se snaží mluvit jménem přírody, což v důsledku může vyústit v ekofašismus; odmítá moderní život, hlásí návrat k primitivní kmenové společnosti“. Vůči Marešově popisu se vymezuje Novák (2017, s. 41) a s odkazem na práce Dohertyho a Dryzeka píše, že uvedené aspekty neodpovídají principům žádných zelených hnutí, umírněných ani radikálních. V jádru přesvědčení těchto hnutí stojí radikálně demokratické ideje, členové kladou důraz na rovnostářské postoje a žádným způsobem neusilují o nastolení autoritářského režimu.

10 *Mezivládní panel pro změnu klimatu*, více na s. 16 a 34.

1.1.1 Klimskeptik, kontrarián nebo popírač?

Způsob, jakým se „diskurs popírání“ obecně vztahuje k environmentálním problémům, lze rozlišit přinejmenším ve třech dimenzích. K. M. Norgaard (2006) uvádí, že dochází buďto k „naprostému popření“, tedy přímému a úplnému odmítnutí přijetí důkazů o antropogenních změnách klimatu; k „interpretačnímu popření“ reinterpetací či dezinterpetací důkazů nebo k „implikačnímu popření“, čímž má Norgaard na mysli popření změn, které by souhlas s vědeckými závěry vyžadoval.

Na osoby, které se z různých důvodů stavějí ke klimatické změně skepticky, je sice odkazováno vícero výrazy, s výše uvedenými rozdíly to ovšem nesouvisí. Mezi nejfrekventovanější se řadí označení „klimskeptik“, „kontrarián“ a „popírač“. Na obecné rovině odkazují všechny pojmy ke specifickému lidskému chování, které se vyznačuje popíráním, odmítáním, ignorancí či nepodloženým zpochybňováním vědeckého konsensu o příčinách, rozsahu a rychlosti změny klimatu (Almiron a Xifra, 2020, s. 11). Přestože se ve veřejném diskursu užívají synonymně, vědecká komunita mezi pojmy rozlišuje.

Veřejně zpochybňují to, co samy chápou jako falešný konsensus „mainstreamové“ klimatické vědy – antropogenní příčiny klimatické změny. Svůj silný a hlasitý nesouhlas s tímto rostoucím konsensem vyjadřují prostřednictvím kritiky mainstreamové klimatické vědy obecně a výhradně pak čelní klimatologové, často za značné finanční podpory amerických průmyslových společností zpracovávajících fosilní paliva a konzervativních think tanků.

Při četbě angloamerických studií se s pojmem „kontrarián“ setkáváme poměrně často (např. Boykof, 2016; Dunlap a McCright, 2012; Almiron a Xifra 2020), v české debatě bývá ale přítomen pouze výjimečně (Vidomus, 2018). McCright (2007, s. 200) „klimatické kontrariány“ popisuje jako osoby, které *„veřejně zpochybňují to, co samy chápou jako falešný konsensus ‚mainstreamové‘ klimatické vědy – antropogenní příčinu klimatické změny. Svůj silný a hlasitý nesouhlas s tímto rostoucím konsensem vyjadřují prostřednictvím kritiky mainstreamové klimatické vědy obecně i přímo konkrétních čelních klimatologů, často za značné finanční podpory amerických společností zpracovávajících fosilní paliva a konzervativních think tanků.*

Weart (2011, s. 46) či Dunlap a McCright (2011) uvádějí, že odborná veřejnost se většinouvě přiklání k používání termínu „popírač“. Není podle nich přípustné, aby osoby, které popírají vědecký konsensus o změně klimatu, byly nazývány skeptiky. Zdůrazňují, že skepticismus

jako takový je nedílnou součástí vědy a že všichni vědci mají tendenci se do jisté míry za skeptiky považovat. Almiron a Xifra (2020, s. 12), kteří užívají termín popírač na základě stejných argumentů, prostřednictvím termínu „popírač“ „*k organizacím, které se pokoušejí oslabovat a podrývat vědecký konsensus o příčinách změn klimatu nebo zamezit přijímání politických řešení klimatických změn, který jsou doporučována vědeckou obcí.*“ Spolu s Dunlapem (2013) pak dodávají, že komunity popíračů obecně tvoří „*konzervativní think tanky, členové předních průmyslových společností zpracovávajících fosilní paliva, opoziční vědci, konzervativní politici a konzervativní média (k nimž připojili kolem roku 2005 také bloggeři)*¹¹“.

Sociolog Petr Vidomus (2018, s. 58) ve své knize analyzující českou klimaskepsi zmiňuje pět charakteristik popíračství podle McKeeho a Diethelma (2010), kteří uvádějí, že se jedná o organizovanou aktivitu, již charakterizuje: „1. *přesvědčení o konspiraci, 2. využívání falešných autorit, 3. selektivní způsob citování, 4. kladení přehnaných nároků na vědu, 5. nekorektní způsob argumentace*“.

Ač je podle výše citovaných autorů (Boykoff, 2016; Almiron a Xifra, 2020; Dunlap a McRight, 2011) označení „klimaskeptik“ s ohledem na uvedené důvody nejkontroverznější, v českém prostředí je užíván nejčastěji. Preferován je rovněž samotnými klimaskeptiky, a to právě z toho důvodu, že jim skepse ve slově obsažená umožňuje prezentovat své názory ve jménu vědy, přestože tím vědu popírají. Pro účely této práce je důležitý aspekt, který zdůrazňuje Boykoff (2016, s. 90), a sice že nejistota prezentována v definicích klimaskepse není chápána jako záležitost evidence, nýbrž ideologie (Boykoff, 2016, s. 90).

Boykoff (2016, s. 90) popisuje klimaskeptiky jako osoby odmítající vědecké důkazy o podílu činnosti člověka na klimatickou změnu a veřejně neuznávající, že klimatická změna představuje pro společnost závažný problém. Ačkoliv je takové vymezení s ohledem na téma práce vyhovující, jedná se o definici velmi obecnou. Doplním ji proto o poznatky některých dalších autorů, kteří upozorňují, že i mezi samotnými klimaskeptiky existuje několik velmi odlišných názorových proudů (Almiron a Xifra, 2020, s. 10-11). Z toho důvodu například Vidomus (2018, s. 59) definuje klimaskepsi mnohem specifičtěji, jako „*soubor názorů v populaci, které buď zpochybňují samotný trend globálního oteplení cca od roku 1950 (nejméně obvyklé), nebo uznávají, že k oteplení dochází, ale zpochybňují jeho antropogenní*

11 Více například Dunlap, R. Climate Change Skepticism and Denial: An Introduction. *American Behavioral Scientist*. 2013 nebo Sharman, A. Mapping the climate sceptical blogosphere. *Global Environmental Change*. 2014.

příčiny, nebo mají za to, že oteplování je neškodné, či přímo prospěšné“. Dodává, že uvedené pozice se mohou překrývat. Vidomus rovněž reflektuje rozdíly mezi klimaskeptickými názory veřejnosti a soustavným zpochybňováním závažnosti antropogenních změn klimatu ze strany jedinců a skupin, kteří vystupují veřejně a organizovaně. Aby od sebe skupiny osob rozlišil, označuje druhé jmenované jako „klimaskeptické aktivisty“ (Vidomus, 2018, s. 60). S ohledem na to, že tato práce ponechává veřejnou klimaskepsi stranou a věnuje se pouze aspektům na politické rovině, bude v celé práci jednotně užíván pouze termín „klimaskepe“¹². Zbylé dva pojmy budou se zřetelem k již zaběhlé české debatě užívány pouze výjimečně, například při citacích autorů.

Vybrané definice ovšem explicitně nezmiňují aspekt, který je pro tuto práci klíčový – rovinu jazyka. Proto výše uvedené charakteristiky klimaskepe v závěru kapitoly ještě doplním o perspektivu Latoura (2020, s. 24-25), který popisuje klimaskeptiky¹² jako osoby, jež si jsou klimatické hrozby vědomé, ale rozhodli se, na úkor jiných lidí¹³, upřednostnit zachování dosavadního způsobu života před snahou zabránit devastujícím dopadům změny klimatu. Za účelem zachování současného uspořádání nastolili diskurs zpochybňování. Latour dále (2017, s. 47) uvádí, že klimaskeptici jsou „*zapřísáhlí zastánci přísného rozdělení mezi tím, co by mělo být a tím, co být musí*“, a upozorňuje v tomto směru na rozdíl mezi konstativy a performativy. Pokud by existoval obecně uznávaný konsensus na tom, že oxid uhličitý způsobuje změnu klimatu, popis faktů by nemohl být oddělen od morálních důsledků, tedy konkrétních politických kroků. V případě, že by se zájmové skupiny nevymezovaly vůči existujícím faktům, popis reality by se stal ekvivalentem imperativu (Latour, 2017, s. 35). Klimatická změna tak představuje v Latourově (2017, s. 43) pojetí především „válečný konflikt“, jenž má na svědomí dvě oběti – „pravdu“ a „hodnotovou neutralitu“.

1.2 „Vyváženou žurnalistikou“ ke skepsi

První myšlenky o tom, že by se svět mohl vlivem lidské činnosti začít oteplovat, postuloval už v roce 1824 (tedy jen několik desítek let poté, co byl vyroben první parní stroj) francouzský matematik a fyzik Joseph Fourier. Fourierovu teorii v 50. letech 19. století potvrdil irský fyzik John Tyndall. Přes varování obou vědců se neodehrál žádný zásadní zlom, jenž by přiměl

12 Klimaskepe, tak, jak je prezentována Laoturem, má blíže k Vidomusově konceptu „klimaskeptického aktivismu“ než k „veřejné klimaskepsi“, neboť se ve svých úvahách se orientuje primárně na mocenské zájmy elitních vrstev společnosti.

13 „Jinými lidmi“ jsou zde na myšleni ti, jejichž společenské postavení jim neumožňuje žádným způsobem promlouvat do chodu společnosti. Jak píše Noam Chomsky a André Vltček v knize *Západní terorismus*, takové lidi lze označit orwellovským pojmem „unpeople“, neosoby. „*Svět se dělí na lidi, jako jsme my, a neosoby – kohokoli jiného, na kom nezáleží*“ (Chomsky a Vltček, 2014, s. 23).

společnost vzít možná rizika skutečně v potaz a přehodnotit své chování (Hoggan, 2009, s. 17). Hlasy, které by začaly rámovat vliv člověka na klima jako potencionální environmentální riziko, se objevily až v polovině 60. let minulého století (Weart, 2010). V roce 1957 americký oceánograf Roger Revelle spolu s Hansem Suessem publikovali studii, v níž upozornili na možnost globálního oteplování. Ačkoliv se o potencionální klimatické změny zajímalo stále více vědců, ve svých závěrech byli značně nejednotní. Zmíněný Revelle se například domníval, že oteplení Země může být pro společnost příznivé. Společně se Suessem si ale byl jist jedním, společnost provádí „velký geofyzický experiment“, aniž by tušila, jaký může být jeho výsledek (Hoggan, 2009, s. 18).

Od 80. let začalo přibývat vědců a vědkyň, kteří na zvyšující se rizika klimatické změny upozorňovali. Způsob, jakým lidé k Zemi přistupovali, byl kritizován stále hlasitěji. Varování expertů se začínala omezovat na to, že planeta začne dříve nebo později klást lidskému chování, nesenému ve jménu globalizace, pokroku a růstu, odpor (Latour, 2020). V roce 1979 *National Academy of Sciences* představila velké množství studií z nejrůznějších odborných pracovišť, které projektovaly blížící se antropogenní změnu klimatu na horizont nadcházejících dekád (Hoggan, 2009, s. 18). S tím, jak debata o změně klimatu prosakovala mezi širokou veřejností stále intenzivněji, začalo se na směřování vývoje světa podílet stále více lidí. Po zvolení prezidenta Bushe v roce 1988 byl založen *Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC)* a Spojené státy podepsaly zákon, jímž se zavázaly ke snižování oxidu uhličitého v atmosféře a celkové snaze zamezit globálnímu oteplování (Hoggan, 2009, s. 20).

Hoggan si při popisu těchto událostí všiml zajímavé skutečnosti. Na konci minulého století se společnost nezdála být v otázce změny klimatu na rozpacích. Nejvýznamnější světoví političtí lídři byli zajedno – cílem bylo zabránit klimatické změně, která – už před více než třemi dekádami – začínala být na mnoha místech světa citelná. Jaká změna se tedy udála mezi tehdejší dobou a dneškem? Následující strany se věnují popisu možných příčin společenského obratu ve vnímání klimatické změny.

Ač si vědecká komunita byla s každou další publikovanou studií přesností svých závěrů jistější, široká veřejnost byla součástí odlišného „příběhu“ (Hoggan, 2009, s. 20). Z analýzy Naomi Oreskes (2005) vyplynulo, že z počtu 928 článků zveřejněných na *Web of Knowledge* mezi lety 1993 a 2003 se ani jeden z nich nevymezoval vůči důkazu, že činnost člověka má na změnu klimatu vliv. Ze studie *Balance as Bias* bratrů Julese a Maxwella Boykoffových vyplývá, že přibližně ve stejném časovém rozmezí (1992 – 2002), které analyzovala Naomi

Oreskes, probíhala ve čtyřech „prestižních“ amerických médiích debata, v rámci které klimatická změna nebyla ani zdaleka vyobrazována jako fenomén, na kterém panuje ve vědecké komunitě stále větší shoda (Hoggan, 2009, s. 21). V 53 % procentech publikovaných článků, které se změně klimatu věnovaly, proti sobě vystupovaly dvě názorově si oponující strany - jednu perspektivu zaujímal vědec, druhou „mluvčí“¹⁴, jenž antropogenní příčinu změny klimatu popíral. Zástupce opozičních stran Hoggan označil „mluvčími“ proto, že jedinci popírající klimatickou změnu zpravidla nebývali vědci, ale spíše se jednalo o „politické ideology“ či „samozvané vědce z think tanků“. A pakliže se přeci jen jednalo o vědce, nepocházeli z oboru klimatologie (Hoggan, 2009, s. 21). Stále výrazněji tak vystupoval ze stran deníků na povrch jeden klíčový aspekt - vědci postupně přestávali být v amerických médiích prezentováni jako dominantní zdroj vědění o klimatické změně (Carvalho, 2007).

Ačkoli by se na obhajobu médií dalo oponovat požadavkem „vyvážené žurnalistiky“ pokrývání problému, tedy nutnosti poskytovat stejný prostor oběma stranám, Boykoff a Boykoff (2004) zdůrazňují, že „vyváženost“ může znamenat „předpojatost“ a nikoli nezaujatost tehdy, je-li do centra debat postavena problematika, která se mezi odborníky těší konsensu. Jak velmi důkladně popsala Anabela Carvalho (2007), odlišná mediální prezentace klimatické změny a jejích příčin způsobená poskytováním prostoru osobám popírajícím klimatickou změnu je výsledkem ideologických zájmů daných médií.

Carvalho (2007, s. 237) zkoumáním novinových článků různých žánrů¹⁵ publikovaných v britských „seriózních“ médiích¹⁶ na téma změny klimatu ilustrovala, do jaké míry je prezentace tématu strukturována světonázory deníků. V rámci analýzy vykryštalizovaly tři roviny, na kterých je tato provázanost patrná. V první řadě se jedná o způsob reprezentace a interpretace „faktů“, tedy o míru prostoru a důvěryhodnosti, kterou média, pokud vůbec, vědě a jejím výsledkům poskytují. Ideologické postoje taktéž určují, koho média uznávají za relevantního zprostředkovatele vědeckých poznatků o klimatické změně a koho nikoliv. Třetí a poslední bod odkazuje ke způsobu prezentace dat, jimiž se média pokoušejí dosáhnout konkrétních cílů.

Dalším bodem důležitým při zodpovídání výše položené otázky je skutečnost, že mediální konstruování vědců jako „nezpochybnitelných“ autorit, aktérů, kteří jediní mají právo definovat koncepty související se změnou klimatu, začalo na konci 80. let ustávat nejen v

14 V anglickém originále „spokesperson“.

15 Od zpravodajství až po názorové rubriky.

16 Jednalo se o deníky The Times, The Independent, The Guardian.

USA, ale také ve Velké Británii i dalších zemích Evropy. Prosazovat se začaly způsoby diskursivní re-konstrukce vědy jako oblasti, která poskytuje vysoce nejisté vědění. Carvalho tento ústup od „diskursivní strategie autorizace“, tedy od odvolávání se na uznávané autority či instituce dodávající legitimitu konkrétním tvrzením, popsala právě na příkladu britských médií – ta se začala odklánět od prezentace klimatické změny jako řešitelného a přísně vědeckého problému (Carvalho, 2007, s. 228; Carvalho, 2005, s. 4), s nímž by se díky vědění klimatologie a vědeckého pokroku bylo možné vypořádat.

S koncem 80. let začalo ve způsobu vyobrazování klimatické změny docházet k zásadním proměnám – se silícím zájmem politiků o téma začala klesat naléhavost, se kterou byla dosud spojována a interpretována. Rizika, která byla prezentována jako závažná a alarmující, začala být podceňována. Jedním z důležitých spouštěcích mechanismů tohoto posunu v reprezentaci a následně vnímání klimatické změny byly podle Carvalho (2002, 2015) výroky tehdejší britské předsedkyně vlády Margaret Thatcher.

Thatcher na podzim roku 1988 prezentovala životní prostředí, včetně klimatické změny, jako jednu z největších hrozeb pro lidstvo¹⁷. Riziko klimatické změny ovšem spojila s odstraňováním uhelného průmyslu a prosazováním nukleární energie, kterou prezentovala jako řešení skleníkového efektu (Carvalho, 2005, s. 5). Právě tento druhý jmenovaný aspekt nese velký podíl na tom, že se mezi lety 1988-1990 vnímání klimatické změny transformovalo a přemístilo z oblasti vědy na půdu politiky, díky čemuž se stalo problémem globálního rozsahu v politickém slova smyslu a tudíž i místem střetu různých mocenských zájmů a politických ideologií. A Thatcher nebyla v tomto směru výjimkou, britská předsedkyně vlády výrazně prosazovala politiku odvozenou od neoliberalního ekonomického přístupu. Kapitalistická ideologie připouštěla v oblasti klimatické politiky jen takové změny, které by pro ekonomiku země byly výhodné z hlediska výnosů (Carvalho, 2005, s. 8). Na následujících stranách budou otázky nastíněné v této kapitole představeny podrobněji a zasazeny do komplexnějšího komunikačního rámce.

Je v možnostech vědy jakožto producenta poznatků o klimatické změně promlouvat do utváření politiky. Předchozí strany ukázaly, do jaké míry prezentace vědeckých výzkumů podléhá nejrůznějším politickým, vládním, ekonomickým či jiným zájmům, a že zainteresovaní aktéři používají ve snaze dosáhnout svých záměrů nejrůznějších diskursivních

17 Původní citace Margaret Thatcher zní následovně: „*Humanity has unwittingly begun a massive experiment with the system of the planet itself*“ (cit. dle Carvalho 2005, s. 4).

strategií. Provázanost ideologie a jazyka v oblasti změny klimatu je tak zcela zřejmá, což jen potvrzuje, že se jedná o vhodné téma pro kritickou diskursivní analýzu.

1.3 Ideologie jablkem sváru

Devadesátá léta minulého století ve Velké Británii jsou příkladným vzorem toho, jak diskursivní konstrukce klimatické změny souvisí se základními ideologickými postoji. Náležitě to ilustroval například britský deník *The Times*, který se nezdráhal začít po roce 1988 zpochybňovat jak existenci změny klimatu, tak panel IPCC jakožto důvěryhodný zdroj informací. Jakmile začala být klimatická změna v odborné debatě prezentována jako hrozba pro současné společenské, politické i ekonomické uspořádání, začala v redakci deníku hlasitě promlouvat ideologická kultura¹⁸ neoliberálního kapitalismu. Při prezentaci klimatické změny byla vyzdvihována averze k politické kontrole, naproti tomu důraz byl kladen na tržní ekonomiku a individualismus. K rozhovorům si deník vybíral jedince stojící na okraji vědecké komunity, odborníci uznávaní akademickou obcí totiž nepotvrzovali světonázor deníku (Carvalho, 2007, s. 239).

Ve srovnání s *The Guardian*, který v 80. letech souzněl se sociálně demokratickými postoji a kladl důraz na hodnoty solidarity a rovnosti, vynikne role ideologií ještě výrazněji. *Guardian* nepřestával zdůrazňovat varování vědců, apeloval na celosvětový význam problému změny klimatu, volal po globální odpovědnosti a upozorňoval na rizika, kterým čelí odlehlá ostrovní území, jejich obyvatelé i příroda samotná. Neméně odlišně deník konstruoval i vztah člověka k přírodě. Zatímco *Times* opěvoval schopnost člověka vymanit se ze závislosti na přírodě, *Guardian* upozorňoval na nebezpečí plynoucí z takového postoje. Hodnota přírody o sobě i ve vztahu k člověku byla ovšem opomíjena ze stran obou deníků (Carvalho, 2007, s. 239).

Mezníkem ve vztahu ideologie a změny klimatu se stala také *konference OSN o životním prostředí*, která se konala roku 1992 v Riu de Janeiru. Výsledek jednání se odrazil na změně pohledu na projekt ekonomického liberalismu v mnoha zemích a zdůrazňována začala být také zranitelná pozice rozvojových zemí i všech regionů, kterých se klimatická změna začínala nebo měla začít v dohledné době bezprostředně dotýkat (Carvalho, 2005, 2007).

Hlasy zpochybňující koncept neomezeného růstu začaly sílit a zdálo se, že jednání v Riu konsolidovalo myšlenku udržitelného rozvoje. Jak napsal McCarthy v *The Times* (1992, s. 1,

¹⁸ „Ideologická kultura“ je koncept, který užívá Carvalho ve své práci, a který je definován jako soubory myšlenek, hodnot, preferencí médií a jejich čtenářů. Kultura odkazuje k sociálně konstruované podstatě ideologie (Carvalho 2007, s. 239).

cit dle Carvalho, 2005, s. 11), Norsko, Británie, Brazílie, Švédsko, Spojené státy a další hlavní představitelé OSN – podle všech aktérů se svět nacházel ve zlomovém okamžiku, kdy bylo zapotřebí změnit směřování světa směrem k udržitelnosti. Takové rozpoložení ale nevydrželo dlouho. V následujících letech začaly vlády jednotlivých zemí jedna po druhé diskurs opouštět. Ideologické postoje upřednostňující hospodářský růst převážily nad varováním vědců (Carvalho, 2005).

Nevole ze strany vlád přijímat kroky potřebné k zastavení změny klimatu pramení z obavy politiků z proměny stávajícího společenského a ekonomického uspořádání. Patrné je to zejména u pravicových vlád, které vyznávají kapitalistickou konzervativní ideologii, včetně snahy vymanit se ze závislého vztahu na přírodě. Agenda neoliberálních politiků posiluje existenci zavedeného systému a jednoznačně odporuje politickým intervencím proti klimatické změně (Carvalho, 2005, s. 9).

S odkazem na výše uvedené lze ideologii definovat po vzoru Anabely Carvalho jako soubor názorů a idejí; systém hodnot, norem a politických preferencí, které legitimizují konkrétní politické jednání. „*Ideologie funguje jako efektivní selektivní nástroj pro výběr a hodnocení toho, co lze považovat za relevantní vědecká ‚fakta‘ a koho přijímat jako autority hodné definování vědeckých témat*“ (Carvalho, 2007, s. 223). Představa ideálního světa, kterou v sobě ideologie zahrnuje, bývá porovnávána s realitou žitou. Výsledek srovnání pak slouží jako základní východisko pro rozhodování politiků o způsobu vlády nad světem včetně interakce s přírodou (Kohák, 1998, s. 151; Carvalho, 2005, s. 225).

Politické ideologie, jak je patrné na příkladu britských deníků, disponují vlastními „systémy rámců“¹⁹, které jsou základem pro rozhodování lidí. Jejich aktivace je docíleno skrze jazykové prostředky, se kterými dané ideologie pracují. Čím častěji je „ideologický jazyk“ opakován, tím více jsou v myslích posluchačů upevňovány „ideologické systémy“. I to je jeden z důvodů, proč se konzervativní politici dokáží vyjadřovat stručně a přesně, na výstavbu myšlenkových rámců a komunikačního systému měli daleko více času, než liberálně orientované strany (Lakoff, 2010, s. 72).

V posledních přibližně dvou dekáдах začínají být opět na vzestupu populistické pravicové strany (například v Dánsku, Rakousku, Německu, České republice), které zahrnují řadu více či méně antiliberalních demokratických uskupení pohybujících se na škále od radikálních až po umírněné středové strany. Ačkoli v posledních letech těžily tyto strany zejména z

19 Podrobněji o „rámování“ na s. 23.

„antiimigrační rétoriky“²⁰, niternou součástí jejich politik byl také skeptický přístup ke změně klimatu (Forchtner a Kølvrå, 2015). Jedním ze základních opěrných bodů jejich odmítavého postoje představuje myšlenka nacionalismu. Pře pramenící ze střetu těchto dvou oblastí je zřejmá – globální změna klimatu napadá jádro nacionalistického myšlení. Ideologie, pro kterou je představa národního státu ústřední, nemůže ze své podstaty na paradigma globální změny klimatu přistoupit (Forchtner a Kølvrå, 2015). V ideologickém univerzu nacionalismu je totiž s ohledem na vztah lidí a přírody zcela zásadní myšlenka spojení národa s konkrétním teritoriem, a toto spojení lze interpretovat skrze tři kategorie – „estetickou“, „symbolickou“ a „materiální“. „Estetická“ dimenze ukazuje, že příroda není optikou nacionalismu nahlížena pouze jako něco, nad čím má člověk dominantní postavení, a co má sloužit jeho potřebám a zájmům. Tato dimenze se projevuje rovněž jako představa „krásné nezkažené krajiny“, míst, na která jsou občané národa hrdí, která je spojují (Forchtner a Kølvrå, 2015, s. 204). „Symbolický“ rozměr přírody je pak ten, který je obsažen v požadavku komunity či národa zastávat suverénní postavení ve vztahu k dlouhodobě obývanému území, čímž je také upozorňováno na kulturní odlišnosti. „Symbolická“ dimenze zobrazující společnou minulost je tak prezentována jako nárok odmítnout vliv zahraničních mocností, zkorumpovaných elit či nepůvodních obyvatel (Forchtner a Kølvrå, 2015, s. 206). Obavy z toho, že se národ stává příliš podřízený a závislý na zahraničí, a to jak ve smyslu formální politické suverenity, tak ve smyslu materiálního zabezpečení, odkazují na přítomnost „materiální“ a „symbolické“ dimenze přírody (Forchtner a Kølvrå, 2015, s. 204 - 205).

Klimatická změna tedy představuje pro pravicové populistické politiky, u nichž je nacionalistické smýšlení často přítomné, značné znepokojení. Jejich obavy ale nepramení z měnících se podmínek života na Zemi, nýbrž z aktérů zasahujících do související politické debaty. Zahraniční aktéři, ať už se jedná o politiky, vědce či neziskové organizace, jsou obviňováni ze snahy podkopávat suverenitu zemí pod záminkou boje proti změně klimatu (Forchtner a Kølvrå, 2015, s. 214). Jednou z komunikačních strategií pravicově populistických politiků, kterými se pokoušejí veřejnost o tomto tvrzení přesvědčit, je vyobrazování změny klimatu jako navýsost politické záležitosti, čímž debatu odsouvají z klidné a více či méně konsensuální oblasti vědy do konfliktního ideologického pásma. A slaví úspěch. Vyobrazení klimatické změny jako promyšlené strategie liberálně levicových stran, jako politizovaného tématu řízeného utajenými politickými motivy a ideologickými

20 Více např. Mudde, C. *Populist Radical Right Parties in Europe*. 2007 nebo Schaller, S. and A. Carius 2019: *Convenient Truths. Mapping climate agendas of right-wing populist parties in Europe*. Berlin: adelphi.

preferencemi ve snaze naladit celou společnost na vlnu globalismu, nabourává důvěru obyvatel ve vědu, změnu klimatu i politiku (Forchtner a Kølvræa, 2015, s. 214).

Latour (jako jeden z mála autorů) je při popisu systematického popírání a napadání existence klimatické změny, jakožto dominantní mocenské strategie, zcela přímočarý, a uvádí, že „*popírat znamená chladnokrevně lhát; později zapomenout, že člověk lhal – a přitom si neustále navzdory všemu tuto lež pamatovat*“ (Latour, 2020, s. 27). Mocenské elity tak dle něj neveřejně přistoupily na ideologii, v jejímž středu se nachází představa, že ne každý člověk má na život na planetě stejný nárok. Také podle jiných autorů je klimaskepse „*v první řadě ideologickým soubojem na globální úrovni*“ a představuje jednu z hlavních příčin nečinnosti společnosti ve vztahu k měnícímu se klimatu (Almiron a Xifra, 2020, s. 9).

Na předchozích stranách bylo popsáno, že klimaskepse je z části vystavěna na hodnotových prvcích konzervatismu, populismu a nacionalismu, tedy na důrazu na národ, vymezování se vůči „druhým“ či na skepsi vůči nadnárodní spolupráci, která je prezentována jako projev omezování národní suverenity. Jak bude ukázáno níže v analýze, tyto prvky jsou přítomny i mezi českými klimaskeptickými politiky. Přistoupit na antropogenní změnu klimatu, by pro ně znamenalo přistoupit na globální, propojený svět a přijmout nadnárodní zodpovědnost (Forchtner a Kølvræa, 2015, s. 219), a takové myšlenky jsou v přímém rozporu s jejich ideologií. Výše uvedené informace vytvořily základ pro následující kapitolu, která je věnována právě popisu toho, jak efektivně a obratně dokáží politici, kteří vycházejí z těchto ideologických pozic, využívat rámování, metafor a dalších obrazných pojmenování odkazujících ke klimatu a krajině.

1.4 Klimatická změna nebo globální oteplování?

V roce 2010 publikoval George Lakoff práci s názvem *Proč na způsobu rámování životního prostředí záleží*. Na otázku odpovídá následovně: *Aby bylo možné pravdu poznat, je třeba dokázat ji působivě zarámovat*. Lakoff ve studii poukazuje zejména na důležitost „interpretativního“ charakteru poznání klimatické změny, tedy na roli komunikace a způsobu rámování, a upozorňuje na nesoulad mezi poznáním pramenícím z vědeckých studií a mediálním obrazem klimatické změny. Na příkladu dnes již proslulého a hojně citovaného výroku tehdejšího komunikačního poradce amerického prezidenta Franka Luntze tento rozpor ilustruje.

Luntz v roce 2003 uvedl, že „*nastal čas, abychom začali mluvit o ‚klimatické změně‘ namísto o globálním oteplování ... ‚Klimatická změna‘ zní méně hrozivě než ‚globální oteplování‘*“. Výraz „klima“ má dle Luntze „hezkou“ konotaci a člověk si tak při zaslechnutí slova vybaví spíše „palmy a pobřeží“. Slovo „změna“ pak dle Luntze odkazuje více k „samovolné“ změně klimatu a člověku není automaticky připisována žádná vina (Luntz, 2003, s. 142). Jinými slovy, Luntz se rozhodl pro zachování dosavadního společenského uspořádání. Svým rozhodnutím ukázal, že právě změna způsobu rámování je klíčovým nástrojem k dosažení tohoto cíle²¹.

Následující strany budou věnovány „moci jazyka“ s ohledem na rámování klimatické změny, přičemž pozornost bude zaměřena zejména na metafory a diskursy.

1.4.1 Moc jazyka a imaginace

Způsob rámování zpochybňující změnu klimatu není nový fenomén. Jak bylo uvedeno, součást debaty o klimatické změně tvoří již více než tři dekády. Když v roce 2009 propukla takzvaná aféra „climategate“²², začala se klimaskepse do hledáček médií, politiků i veřejnosti dostávat daleko častěji než kdy dříve (Jowit, 2010). Ačkoli se ten samý rok konala *Konference OSN o změně klimatu*, která přispěla do diskuse nadějnými plány nových mitigačních možností, rozohněné debaty související se zveřejněním soukromých emailů, pojmenované právě jako „climategate“, veškerá možná řešení i stále se prohlubující vědění upozadovaly a na místo toho začaly být vyzdvihovány neshody panující v oblasti klimatické změny i o povaze vědy samotné. Soukromé emaily, zveřejněné bez vědomí autorů, byly použity skeptiky k dalšímu a intenzivnějšímu zpochybňování antropogenní příčiny klimatické změny (Nerlich, 2010, s. 420). Jinými slovy, skeptické rámování změny klimatu začalo sílit. Aby bylo možné podrobněji popsat klimaskeptické rámce, bude nejprve vysvětleno, co „rámce“ jsou a jak fungují.

Lakoff (2010, s. 71-72) definuje „rámce“²³ jako struktury v mozku, jejichž prostřednictvím si každý člověk utváří definice slov. V rámci jsou obsaženy sémantické role, vztahy mezi

21 Slovy Ulricha Becka, (1992, s. 29) sledujeme střet přírodních věd s etikou, politikou či ekonomikou a postupnou ztrátu jejich schopnosti udržet si monopol na racionalitu a rozhodování. Rizika dnešní doby spočívají na sociálním definování, zarámování, interpretaci, volbě jazykových prostředků. Výše uvedené předpoklady slouží jako opora tezi, že každá sociální realita předpokládá existenci mocenských vztahů, které jsou reprodukovány, posilovány a měněny diskursem, což představuje jeden ze základních předpokladů kritické diskursivní analýzy (Jäger a Maier, 2009, s. 36 – 37; Wodak a Meyer, 2009).

22 O způsobu, jakým byla „climategate“ prezentována českými klimaskeptiky, je pojednáváno na s. 34.

23 Nebo „schémata“.

těmito rolemi a vztahy k ostatním rámcům. Lze říci, že veškeré naše poznání je formováno těmito nevědomě fungujícími mozkovými strukturami – formami.

Může se ale stát, že rámec potřebný pro správné pochopení konkrétních faktů chybí. Pro takový stav myslí používá Lakoff termín „hypokognice“. Dnešní svět svou komplexností převyšuje všechna předcházející historická období a „hypokognice“ je všudypřítomná jako rámce samotné. Důsledkem absence rámců je spor mezi různými ideologickými postoji a názorovými proudy²⁴.

Maxwell Boykoff (2019, s. 131) proto upozorňuje zejména na úlohu rámování ve vztahu k druhým lidem a definuje ji jako způsob, jakým lze za pomoci slov, obrazů, zvuků či estetických prostředků formovat postoje, cíle, přesvědčení, názory a chování jiných. Jedná se podle něj o mechanismus, který upřednostňuje konkrétní interpretace různých aspektů a způsoby vědění před jinými. Jinými slovy, konkrétní zvolený aspekt vnímané reality je vyobrazen jako významnější než jiné.

Za vhodných podmínek a s pomocí důkladné volby slov dokáže schopný řečník aktivovat u druhých lidí – chybí-li jim náležité schéma – požadovaný rámec, skrze který pak dokáže komunikovat jím „vytouženou pravdu“. Protože rámce korelují s odlišnými morálními hodnotami a postoji dílčích společenských vrstev, lze těchto odlišností využít ve snaze konkrétní informace podporovat nebo naopak popírat (Lakoff, 2010). Jak uvádějí například Pérez a Simon (2017, s. 9), lidské rozhodování je ovlivňováno komplexním psycho-sociálním okruhem, ve kterém se snoubí lidské emoce, hodnoty, víra, identita i žitá zkušenost. Vědom si těchto aspektů Boykoff (2019, s. 23) uvádí, že „*pravda musí být vyřčena, zahrnuta příběhy, uměním a komunikována novými a efektivními způsoby.*“

Jedním z takových účinných prostředků rámování jsou obrazná pojmenování, která umožňují zachytit přenosy zakládající se na podobnosti a hrají tak důležitou roli v jazykovém zprostředkování skutečnosti (Roreitner, 2010, Nerlich, 2010). Nespornou výhodou obrazných pojmenování – v tomto případě metafor – je zejména možnost předat nové či abstraktní informace prostřednictvím již známého obrazu.

Nedílnou součástí komunikace klimaskeptiků se staly vnitřně nekoherentní a paradoxní, náboženské metafory, jež jsou užívány ke zpochybňování základních pilířů vědecké práce (Nerlich, 2010). K metaforám je v této práci přistupováno po vzoru Brigitte Nerlich, která je popisuje jako společensky hodnotnou součást politického diskursu, což jí umožňuje zařadit je,

24 Srov. s konceptem „diskurs logické akce“ (Fleming a kol., 2014) v následující kapitole.

jakožto inherentní prvek společnosti, do analýzy diskursu (Nerlich, 2010, s. 424). S odkazem na Rolanda Barthesa Nerlich dále píše, že metafory se projevují jako příběhy, které strukturují pohled na svět a nové informace začleňují do pojmového aparátu způsobem, který je činí „přirozené“. A právě ona „přirozenost“ představuje dle Barthesa alibi společenské buržoazní společnosti, čehož se dosahuje právě prostřednictvím „mýtu“²⁵ (Barthes, 2004, s. 127). Zarámováním klimatické vědy jako „mýtu“ či „náboženství“²⁶ utvořili klimaskeptici „vlastní mýtus o vědě“, který ovšem zůstává pro velkou část veřejnosti, řečeno s Barthesem, „označujícím“ na rovině jazyka „první úrovně“, na rovině „označovaného“.

V úvodu kapitoly zmíněná debata „climategate“ umožnila skeptikům zneužít nejistot, které se kolem změny klimatu vznášely, a popírání dále posílit. S odvoláním na nesrovnalosti přítomné ve vědecké korespondenci byla pro klimaskeptiky konstrukce vědy jakožto náboženství více než nasnadě. Ze soukromé elektronické komunikace vyselektovali pouze ty informace, které korespondovaly se sledovaným cílem a klimaskeptikům tak nic nebránilo ve vyobrazování vědy jako uměle vykonstruovaného „systému víry“. Odvolávání se na autoritu prezentovali jako projev nikoliv legitimizační, nýbrž jako znak „náboženského fundamentalismu“ (Nerlich, 2010, s. 428).

V diskursivní analýze blogů věnujících se popírání změně klimatu Nerlich (2010) identifikovala, že v souladu s dominantní metaforou klimaskeptického diskursu „vědy jako náboženství“ jsou využívány i další související narativní prostředky. Význačné je především rámování dostupných znalostí o změně klimatu jakožto „dogmatických“, „ortodoxních“ pravd. Na základě selektivního vzorku emailové korespondence klimaskeptický diskurs začal obviňovat vědeckou komunitu z „velkého podvodu“ a porušování vědeckých metod. Studie ukázala, do jaké míry se liší užívání pojmů „pravdy“, „nejistoty“, „teorie“ a „důvěry“ ve vědeckém diskursu od užívání v diskursu klimaskeptickém. Rozdíly jsou natolik markantní, že by se dalo mluvit o existenci dvou nesouměřitelných pojmových schémat.

Ve vědě je „pravda“ prakticky nedosažitelná a „nejistota“ představuje nejen běžnou součást vědy, ale také její podmínku. S nadsázkou lze říci, že věda jakékoli odhalené nesoulady uvnitř vědeckých teorií oslavuje, zatímco společnost vyžaduje od života opak – zbavit se nejistot,

25 Oné přirozenosti se dosahuje mýtem neboli „promluvou“. Barthes o vztahu přirozenosti a historie píše ve své dřívější tvorbě, například *Základy sémiologie* či *Mytologie*.

26 Nerlich (2010, s. 428) si všímá, že rámování vědy jako náboženství, a její odmítání odůvodněné přílišným fundamentalismem, které diskursu o klimatu prostupuje, má své kořeny hlouběji v minulosti. Podobným způsobem byla odmítána již například teorie evoluce, kdy, stejně jako v případě odmítání změny klimatu, byli vědci obviňováni z příklonu k sekulárnímu náboženství či z přílišného fundamentalismu, kterým se dle skeptiků zařadili po bok komunistů, extremistů, socialistů.

poznat „pravdu“. Nejinak je tomu s hojně využívaným termínem „teorie“. I zde je míra neshod v jádrovém obsahu výrazu obou diskursů vysoká. Analyzované texty ukázaly, že „teorie“ je veřejností chápána jako forma „spekulace“ (Nerlich, 2010). Ve vědě naproti tomu „teorie“ představuje soubor vědeckých tvrzení, pojmů, pravidel, kterými lze vysvětlit konkrétní fenomén. Vědecká teorie má vnitřní logiku odpovídající dosavadním vědeckým poznatkům a je posuzována na základě pevně stanovených kritérií. Platnou je tehdy, jsou-li vyloučena jiná možná vysvětlení²⁷.

(Klima)skeptici nalézají úrodnou půdu tam, kde je nezbytné vědě důvěřovat – účinnou hrou s pojmy využívanými v klimatickém i vědeckém diskursu se jim daří svých cílů dosahovat. Centrální metafora – „věda je náboženství“ – dle Nerlich umožňuje přijmout tezi, že klimatická změna je jen jednou z dalších forem náboženství, což současně podkopává důvěru ve vědu samotnou. Ačkoli metafory dokáží v mnoha případech informace lépe pochopit, jindy mohou fakta utajit. Jakmile se metafory v mysli usadí, dokáží úspěšně eliminovat a diskreditovat evidenci, která je protichůdná dominantnímu rámci. *„Metafory jsou chápány jako pravdy. V diskusi o opatřeních k prevenci změny klimatu vyvolané člověkem to může přispět k politické nečinnosti a společenské apatii, zkráceně, politické paralýze“* (Nerlich, 2010, s. 437).

1.4.2 Proč nikdo nejedná?

V této části budou představeny tři diskursy, které podle Fleminga a kol. (2014, s. 3) omezují vůli společnosti na změnu klimatu reagovat. Ačkoli uvedené diskursy byly identifikovány na základě analýzy korpusu vědeckých článků i mediálních výstupů autorů, kteří se do proudu skeptiků neřadí (lze je spíše charakterizovat jako klimaskeptický protipól), vybrané diskursivní strategie, které autoři studie klasifikují jako takové, které podporují skepsi a udržují společnost ve vztahu ke klimatické změně v pasivitě, lze identifikovat také na rétorické rovině klimaskeptiků, jak blíže ukáže druhá část práce.

Namísto zkoumání názorů či společenských postojů je v této práci vycházeno z předpokladu, že chování společnosti lze porozumět právě díky zkoumání diskursu a jím „nastolených vědění“ prezentovaných ve „výpovědích“, které kontrolují, vybírají a organizují určité společenské skupiny. Diskurs je tedy chápán jako *„soubor možných výpovědí o konkrétním tématu, jako soubor pravidel, který je generuje“* (Kress, 1989, s. 7). Lidé, kteří se vůči

27 Např. Cambridge Dictionaries Online. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus [online]. 2013 [cit. 2013-02-03]. Dostupné z: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/theory?q=theory>

klimaskepsi vymezují, sami mnohdy vlastním způsobem komunikace uvádějí v platnost takové myšlenky a diskursy, které zamezují snahám reagovat na klimatickou změnu a přijímat potřebná opatření, aniž by si toho byli vědomi. Vědci, politici, novináři, ti všichni se pohybují ve „vlastních diskurzech“ s „vlastním jazykem“, který některé pojmy upozaduje, zatímco jiné zdůrazňuje. Každá společenská skupina nebo vědní disciplína nejenže konstruuje fenomén klimatické změny odlišně, ale zároveň se vymezuje vůči existenci jiných způsobů chápání. Lidé zastávající odlišné systémy hodnot mohou ze stejných informací vyčíst odlišná sdělení a to způsobem, který je konzistentní s jejich vlastními normativní rámci (Fleming a kol., 2014, s. 2).

„Individuální schopnosti“ a „persvaze“ představují klíčové koncepty prvního z identifikovaných diskursů, který autoři nazvali „diskurs logické akce“. Jedná se o klimatický diskurs, který prezentuje vědecká fakta jako jediný možný zdroj informací. Předpokládá, že existuje přímá souvislost mezi přístupem k informacím a změnou chování a v důsledku toho klade přílišný důraz na nedostatek informací a na neporozumění změně klimatu ze strany společnosti (Fleming a kol., 2014, s. 7-8). „Logická akce“ v názvu odkazuje k představě, že jakmile jedinec obdrží takové informace, které je schopen zpracovat – tedy jsou-li mu prezentovány s ohledem na jeho „osobní schopnosti“ – nastane adekvátní reakce. Pakliže k tomu nedojde, je to prezentováno jako důsledek selhání komunikace (Fleming a kol., 2014, s. 11). Každý jedinec je prezentován jako subjekt rozhodující se na základě individuálních a kontextuálních faktorů, důraz je kladen také na potřebu většího množství relevantních vědeckých informací, což implikuje předpoklad, že společnost nemůže jednat, dokud nebude mít větší množství informací (Fleming a kol., 2014, s. 10). Dalším úskalím je, že představuje klimatickou změnu jako neodkladný a naléhavý problém, k jehož řešení je třeba celospolečenská změna, což má ovšem za následek opačný (Fleming a kol., 2014, s. 9).

Druhý diskurs, „diskurs komplexity“, prezentuje klimatickou změnu jako velice komplexní společenský problém. Možnost pochopit klimatickou změnu „v celé její složitosti“, či změnit své chování takovým způsobem, aby mělo reálný důsledek, je prezentováno jako nesmírně náročný a obtížný úkol. Výsledkem je tak vlastně „nabádání“ k pasivitě.

Kromě prezentace klimatické změny jako příliš specializované, a tudíž nepochopitelné vědecké oblasti, se také užívá argumentace „dlouhého časového úseku“, na kterém se změna klimatu projevuje, což je další aspekt utvrzující veřejnost v přesvědčení, že není možné

identifikovat vztah mezi příčinou a následkem a tudíž ani pochopit fenomén změny klimatu (Fleming a kol., 2014, s. 12).

Poslední identifikovaný diskurs, jenž vyvolává apatii a skepsi, je pojmenován jako „kultura konzumního diskursu“. *Klimatickou změnu vyřešíme jen v případě, že dramaticky změníme naše společenské návyky, životní styl, kulturu, spotřební návyky, environmentální návyky, jinými slovy, život od základu* – tak by se dal tento poslední jmenovaný diskurs charakterizovat. Klimatická změna je v něm konstruována jako důsledek materialismu a konzumerismu Západních společností a lze jí předejít jen „změnou povahy člověka“, přehodnocením vztahu k okolnímu světu a tím, co je chápáno jako „dobrý život“ (Fleming a kol., 2014, s. 16). Nejenže tento diskurs přikládá kapitalismu takovou váhu, že tím prakticky odsouvá otázky souvisejících s klimatem do pozadí, ale zároveň vybízí společnost k chápání sebe sama jako stojící mimo přírodu (Fleming a kol., 2014, s. 17-18).

Dalším problematickým bodem diskursu je dle autorů utváření představy, že klást odpovědnost za změnu klimatu na bedra jednotlivců je eticky sporné. Fleming a kol. (2014, s. 19) tvrdí, že tímto způsobem vlastně schvalují takové jednání, kdy jednotlivci odmítají přijmout osobní odpovědnost – každý člověk je prezentován jako „všudypřítomný konzument“ a jakákoliv změna chování je představována jako bezvýsledná.

Společným jmenovatelem všech tří diskursů je konstrukce jednotlivce jakožto individua, které jednoduše není schopno existenci klimatické změny porozumět, natož na ni pak smysluplně a efektivně reagovat. Uvedené diskursy referují o klimatické způsobem, která vylučuje jednotlivce z možnosti na přímé účasti a osobním vztahování se k tématu klimatu i přírodě (Fleming a kol., 2014). Ačkoliv se uvedené diskursy přímo k problematice klimaskepsy nevztahují, v druhé části práce bude ukázáno, že rétorika klimaskeptiků s některými z výše popsaných strategií pracuje.

1.5 Klimatická změna v kontextu 21. století

„Jako takový je environmentalismus konstruktem dvacátého století, který ztratil svou sílu a lesk ve století jednadvacátém.“

(Boykoff, 2019, s. 29)

S postupným prohlubováním znalostí o klimatické změně a uvědomováním si závažnosti jejích možných dopadů proniklo téma na mezivládní rovinu, kde prošlo procesem vědecké i

politické institucionalizace (Bodansky, 2001, s. 27-28). *Mezivládní panel pro změnu klimatu* (IPCC) byl založen roku 1988, je orgánem OSN a tvoří ho přední vědci z celého světa. Jejich úkolem je na základě vědeckých poznatků o změně klimatu hodnotit možné sociální a environmentální důsledky klimatické změny. Své výsledky pak poskytují vládám jednotlivých zemí, které je mohou použít jako základ vlastní klimatické politiky. Dle IPCC jsou vydávány zprávy díky několikafázovým přezkoumáním objektivní a transparentní (IPCC, ©2021).

Již od roku 2001 panuje v odborné veřejnosti shoda na tom, že z pravidelně publikovaných zpráv IPCC lze vyčíst, že jednání a chování lidí má na změně klimatu svůj podíl (např. Boykoff 2006, 2008, 2018; Nerlich 2010; Carvalho, 2017). Pátá hodnotící zpráva z roku 2014 dokonce uvádí, že míra, podle které je klimatická změna ovlivněna antropogenní činností, dosahuje „extrémní pravděpodobnosti“, což ve slovníku IPCC znamená „více než 95%“ (IPCC, ©2021). Takovou tezi nezastávají jen odborníci uvnitř IPCC. V roce 2016 vyšla pod názvem *Consensus on consensus: a synthesis of consensus estimates on human-caused global warming* práce, jejíž autoři analyzovali dosavadní studie věnující se právě vlivu lidské činnosti na změnu klimatu. Analýza dokládá, že vědecký konsensus není jednoznačně deklarován pouze ve zprávách IPCC a na základě analýzy vydaných vědeckých studií ukazují, že mezi vědci napříč celou společností panuje 97% shoda o vlivu člověka na změnu klimatu (Cook a kol., 2016).

Navzdory „extrémní“²⁸ vědecké shodě se s podobnou mírou konsensu na úrovni veřejného mínění nesetkáme. Ukazují to například nedávno publikované výsledky výzkumného oddělení CVVM. Tím, zda lidská činnost přispívá ke změně klimatu, si je zcela jisto jen 64 % obyvatel České republiky (Hanzlová, 2020). S obdobnými výsledky přicházejí i studie z jiných částí světa. Například v USA, ačkoliv čísla jsou ve srovnání s daty z šetření z roku 2015 optimističtější, považují klimatickou změnu za skutečnou krizi a hrozbu čtyři lidé z deseti dotázaných. Před čtyřmi lety na takovou otázku odpověděla kladně jen necelá čtvrtina Američanů (Dennis, Mufson a Clement, 2019).

Klimatická změna představuje pro společnost environmentální krizi takového druhu a rozsahu, jaké doposud nečelila (např. Carvalho, 2017, s. 487). Její příčiny jsou zakořeněny hluboko ve společenských strukturách a zároveň je úzce propojena s řadou dalších problémů²⁹, jako je klesající biodiverzita, odlesňování, tání ledovců, desertifikace. Proměna,

28 „Extrémní“ ve smyslu výše uvedené slovníkové definice IPCC.

29 Navzdory předcházející kapitole věnované dominantním diskursům klimatické změny, které přispívají – nevědomě a nechtěně – k apatii ve vztahu ke klimatické změně, jedná se o nepopíratelná, vědecky podložená fakta, která by podle autorů Fleming a kol. (2014) měla být odlišně prezentována.

kteřá by měla na úrovni socioekonomické i biofyzikální nastat, je navíc poprvé v historii lidstva sdílena tak vysokým počtem osob. Identifikace příčin, rozsahu i potenciálních důsledků měnícího se klimatu je navíc možná jen prostřednictvím vědeckých výzkumů a jejich následné prezentace veřejnosti. Přestože ještě ke konci minulého století platilo, že vědci představují obecně přijímanou a důvěryhodnou autoritu, která dokáže nalézt řešení i těch nejsložitějších rovnic, dnes čelí vědecká komunita trvale rostoucímu tlaku a obviňování. Dochází také ke zpochybňování vědy, jejích výsledků i možnosti uplatnění odborného vědění v každodenním životě.

Delegitimizace vědců, a do jisté míry vědy jako oboru, je z velké části výsledkem obratu, který se začal poprvé výrazně projevovat v politickém a mediálním diskursu na přelomu 80. a 90. let minulého století, a který souvisí s již zmíněnou „politizací“ vybraných vědeckých otázek. V reakci na tuto společenskou proměnu někteří autoři začali zařazovat klimatickou změnu do kategorie „post-normální vědy“³⁰, což je koncept odkazující k diskursu, skrze který je věda vnímána a konstruována jako oblast, kde „*fakta jsou nejistá, hodnoty sporné, v sázce je mnoho a rozhodnutí jsou naléhavá*“ (Funtowitz a Ravetz, 1993, s. 744). „Post-normální věda“ bývá také rámována jako reakce na kritiku snahy uplatňovat expertní vědění v procesu tvorby politiky, zatímco názory laiků jsou opomíjeny. Jak píše Carrozza (2015, s. 110), termín „post-normální“ věda je proto možné reflektovat také jako volání po „demokratizaci odborného vědění“.

Koncept „post-normální“ vědy koreluje s tvrzením, že „*(j)ako každý aspekt reality není ani věda v médiích zrcadlena, nýbrž rekonstruována,*“ jak píše a dokládá Carvalho (2007, s. 223) v úvodu své studie věnované vlivu ideologických postojů na diskursivní (re)konstrukci vědeckých tvrzení o změně klimatu v britských médiích. Podle Boykoffa (2019, s. 21) je příčinou současné nedůvěry ve vědu skutečnost, že „*mění se socioekonomické, kulturní, politické a environmentální podmínky v kontextech různých zemí způsobily, že se změnilo vnímání termínů ‚oficiální‘ a ‚uznávaný‘*“. Odvolávání se na vědecké autority už klimatickému poznání ve veřejnosti legitimitu nezajistí, naopak. Otázka klimatické změny přispěla k posunu vědy směrem do kategorie vědy „*post-normální*“. I proto mohla Lynda Walsh napsat, že „*klimatická změna je otázka politiky, nikoli vědy*“ (Walsh, 2015, s. 366).

30 Termín „post-normální věda“, jehož autory jsou Silvio Funtowicz a Jerome R. Ravetz, je prezentován jako nový přístup k užívání vědy. V poslední době je termín popisován jako odkazující ke společenské etapě, „ve které jsou zpochybňovány všechny důvěrné vědecké předpoklady, jejich tvorba i užívání.“ Carrozza (2015) k tomuto konceptu přidává, že ho lze „formulovat jako volání po demokratizaci odborných znalostí“ a jako reakci dlouhodobého trendu „zvědečtění politiky“ - tendenci připisovat expertům klíčovou roli při utváření politik a přehlížet laiky. Srov. Latourovo pojetí „post-pravdivé“ politiky a „alternativních faktů“ v „alternativních světech“ (Latour, 2020, s. 30-31).

Ačkoli se klimatologie potýká s pochybnostmi, a jako každá vědní disciplína vždy do jisté míry bude, vědci z příslušných oborů uvádějí, že stávající nejistoty nepředstavují důvod, kvůli kterému by neměla být přijímána konkrétní klimatická opatření – klíčovými aspekty měnícího se klimatu si vědci jisti jsou (např. Antilla, 2005; Boykoff a Boykoff, 2004). Dostatkem informací potvrzujících klimatickou změnu společnost tedy disponuje. Nyní je zapotřebí zarámovat informace způsobem, který učiní klimatickou změnu „reálnou“ a umě využít funkce narativu, který je pro porozumění vědecké realitě klíčový (Boykoff, 2019, s. 27). Avšak jak upozorňují odborníci na komunikaci, namísto narativů dnes věda oplývá primárně obtížně uchopitelnou přemírou informací (např. Boykoff, 2019, s. 36; Amelia Urry, 2016). Jak napsal Andrew Thaler (2017), „*data představují mapu, vyprávění příběhů cestu.*“ V druhé části této práce bude analyzováno, jakou cestou se vydali vybraní představielé české klimaskepse, a jaké měřítko své mapy zvolili, neboť „*vnějškovost připisovaná objektům není danost osvojená zkušeností, ale výsledek velmi zvláštní politicko-vědecké historie*“ (Latour, 2020, s. 74). Ještě před tím je ale potřeba nahlédnout alespoň krátce do českého prostředí i na půdu Evropské unie, neboť právě tam vzniká legislativa, dohody, zákony či protokoly, od kterých se odvíjí klimatická politika všech členských zemí Unie, včetně České republiky.

1.5.1 Mít na Pražském hradě „svého člověka“

Klimaskepse v České republice má pozoruhodnou a na evropské poměry ojedinělou historicko-politickou zkušenost. Jak píše Vidomus (2018, s. 338), „*mít na hradě ‚svého člověka‘ v podobě Václava Klause znamenalo pro české klimaskeptiky přinejmenším oporu a morální zdroj, který je jinde neobvyklý*“. Takový „*morální zdroj*“ představoval důležitý „*legitimizační faktor*“ – častý a veskrze garantovaný přístup do médií zajišťoval nejen efektivní nástroj pro šíření klimaskeptických nálad, ale úřad prezidenta dodal těmto postojům také patřičnou důvěryhodnost³¹ (Vidomus, 2018, s. 153). Ideové hodnoty Václava Klause byly patrné nejen na rétorické rovině, ale prezidentovy světonázory se propsaly rovněž do veřejné debaty. Skepse v otázce antropogenní změny klimatu – ruku v ruce s oslabováním vnímané závažnosti probíhajících klimatických změn – ve společnosti během let Klausova prezidentství nezanedbatelně vzrostla (Vidomus, 2018, s. 327)

31 V době, kdy Václav Klaus působil v úřadu prezidenta, legitimizoval hlasy skeptiků nejen svými mediálními výstupy a publikacemi, založením think tanku CEP a později *Institutem Václava Klause*, ale také například udělením státních vyznamenání mediálně známým klimaskeptikům a kritikům IPCC a Miroslavu Kutílkovi a Georgi Jiřímu Kuklovi. Podle dostupných dat z diplomových prací (Kochanová, 2009; Lukáčová, 2013) také vyplývá, že se Václav Klaus v době svého prezidentství řadil k nejcitovanějším osobnostem v oblasti klimatu. Druhým nejcitovanějším autorem ve vztahu ke změně klimatu byl Bursík, což, jak upozornil Vidomus (2018, s. 154).

Následující strany představují stručný vhled do podhoubí české klimaskepse, která v některých aspektech sice kopíruje historický vývojový trend zemí Západu, v jiných se ovšem vymyká.

1.5.1.1 Planeta modrá, stále modřejší³²

Ač se jako období politizace klimatické změny obecně uvádějí 90. léta minulého století, v závislosti na kontextuálních podmínkách jednotlivých zemí existují regionální odchylky. Do jisté míry totiž *politizace klimatické změny* vznikala jako reakce na politické kroky vlád jednotlivých zemí – ty ale často představovaly pouze odpověď na mezinárodní požadavky. Dojednané podmínky návrhů se tak lišily země od země. Specifikem střední a východní Evropy přitom bylo, že globálních cílů snižování emisí se díky transformaci ekonomiky po roce 1989 podařilo dosáhnout bez nutnosti vynaložit přílišné úsilí. Závazky, které pro Českou republiku plynuly z přijetí *Kjótského protokolu* v roce 1997, byly dokonce mnohonásobně překonány, a to bez výraznějšího povšimnutí veřejnosti (Vidomus, 2018, s. 46-48). Totéž už ale nelze říci o legislativách, které byly přijímány jako podmínka vstupu do Evropské unie (Vidomus, 2018, s. 46-48; Baun, Marek, 2013 in Vidomus, 2018, s. 47). Jak bude rozvedeno na následujících stranách, tehdejší striktní požadavky ze strany Unie zavadaly českým klimaskeptikům důvod zaujmout také stanovisko euroskeptické (Vidomus, 2018, s. 48).

Tomu, že přijetí prvních klimatických závazků nepředstavovalo významný zásah do české společnosti, odpovídá také mediální obraz – do přelomu tisíciletí nepřekračoval počet článků o klimatu dvě stě za rok a výstupy se nesly především na „expertní rovině“ (Vidomus, 2018, s. 41). Pohled na texty některých tehdejších environmentálních aktivistů napovídá³³, že první hlasy klimaskeptické opozice (tou dobou ještě rámovány jako „antiekologické“) začaly proslýchat mezi roky 1997-1998, a to na půdě *Občanského institutu*³⁴ (Vidomus, 2018, s. 41), think tanku, který se už od svého založení prezentoval jako uskupení stojící na myšlenkách „klasického liberalismu a anglosaského konzervatismu“ (Občanský institut, ©2021).

32 Dle klimatologů bude barva poloviny světových oceánů na konci století vlivem klimatické změny výrazně modřejší (Monteiro a kol., 2016).

33 V roce 1998 publikoval Jakub Patočka v ekologickém časopise *Sedmá generace* text, v němž zmínil i první náznaky klimaskeptického kontrahnutí v ČR, které se dle jeho slov odehrávalo v Občanském institutu. Patočka, J. 1998. *Ekologické hnutí v těžkých časech*. *Sedmá generace* 7 (5), s. 12-18.

34 *Občanský institut* byl založen v roce 1991 a řadí se mezi první české konzervativní think tanky. Ideje, na kterých vznikl a dodnes stojí, popisuje OI následovně: „Na počátku bylo přesvědčení několika bývalých disidentů z okruhu tzv. podzemní univerzity, že čerstvě svobodnou společnost je třeba kultivovat. Svobodnou diskusí po vzoru západních think-tanků. Tak vznikl v roce 1991 Občanský institut, který do České republiky přinesl osvědčené hodnoty klasického liberalismu a anglosaského konzervatismu. A nejen myšlenky, ale i jejich zastávce – jako britského konzervativního filozofa Rogera Scrutona“ (OI, ©2021).

Výraznější snaha delegitimizovat vědecké autority tedy v porovnání s USA i jinými evropskými zeměmi nastala v Česku později. Vidomus (2018, s. 326) uvádí, že za hlavní bod obratu lze považovat až rok 2007, kdy byla vydána kniha Václava Klause *Modrá, nikoli zelená planeta*. Tehdy začaly do debaty o změně klimatu promlouvat i osoby stojící mimo obor klimatologie, tedy ti, které jsem v této práci označila po vzoru Hoggana „mluvčími“³⁵. Česká republika tak více méně kopírovala vývojovou linii zemí, ve kterých kvas klimaskepse započal dříve – s tím, jak se téma změny klimatu dostávalo do centra zájmu širší veřejnosti a mohutnělo spektrum osob, které do debaty chtěly promlouvat, začala sílit i tendence zpochybňující antropogenní příčinu změny klimatu.

„Vrchol zájmu“ o klima na obou stranách sporu – jak klimatologů, tak klimaskeptiků – nastal v letech 2006–2007 (Vidomus, 2018, s. 321). Odhlédneme-li od osoby Václava Klause, jehož aktivity z hradu měly na vývoj debat o klimatu nepochybně zásadní vliv³⁶, impulsem pro sílící zájem o klima(skepsi) představovalo také vydání *Čtvrté hodnotící zprávy IPCC* následované udělením *Nobelovy ceny míru* právě organizaci IPCC a tehdejšímu americkému viceprezidentovi Alu Gorovi³⁷ za aktivity v boji proti změnám klimatu (Vidomus, 2018, s. 151 a s. 321). Výrazná mobilizační role v otázce zpochybňování antropogenní příčiny změny klimatu připadala také think tankům. Mezi svého času nejúspěšnější se řadilo Klausovo *Centrum pro ekonomiku a společnost (CEP)*³⁸ (Vidomus, 2018, s. 323). Když začala úloha CEPu slábnout, prázdná místa na klimaskeptické scéně částečně zaplnila jiná uskupení, jako *NWOO, Strana svobodných občanů* či sdružení *Reformy.cz*³⁹ (Vidomus, 2018, s. 323).

35 Viz s. 17.

36 O jeho „světovém významu“ v oblasti klimaskepse svědčí například skutečnost, že americký think tank *Heartland Institute* použil k delegitimizaci Ala Gora „klimaskeptického prezidenta“ Václava Klause jakožto morální zdroj pro heslo své kampaně, že „(g)lobální oteplování není krize“ (Rybář, 2007 cit. dle Vidomus, 2018, s. 156 a s. 322).

37 Al Gore je bývalým demokratickým viceprezidentem USA ve vládě Billa Clintona. Jako politik se angažoval zejména v ochraně životního prostředí. Je autorem knih *Země na misce vah* a *Nepříjemná pravda*. Tématem obou děl je právě klimatická změna, kterou Al Gore dokládá prostřednictvím precizní vědecké argumentace. Druhá jmenovaná kniha se stala námětem stejnojmenného filmu, který získal Oscara. Více: <https://inconvenientsequel.tumblr.com/about>. (Gore, Al. *Nepříjemná pravda: naše planeta v ohrožení : globální oteplování a co s ním můžeme udělat*. Praha: Argo, 2007; Gore, Al. *Země na misce vah: ekologie a lidský duch*. Praha: Argo, 2000)

38 Libertariánský think tank CEP byl založen Václavem Klausem a jak uvádí Vidomus (2018, s. 328), sloužil „jako mobilizační základna české klimaskepse“ – v letech 2007 a 2008 uspořádal největší počet klimaskeptických akcí. K otázkám životního prostředí se vyjadřoval skepticky již od počátku; první seminář věnovaný ekologii a klimatu – vedený ve jménu skepse a pochybností – se odehrál již roku 2001. Mezi roky 2007 a 2008 organizoval největší počet akcí s klimaskeptickou agendou, vydával nejvíce titulů věnovaných zpochybňování změně klimatu. Aktivity CEPu ale začaly v následujících letech ustupovat a poslední větší seminář se uskutečnil v roce 2010. Od té doby téma více méně ustoupilo z agendy veřejných akcí. Částečně tuto agendu přebíral *Institut Václava Klause*.

39 *Reformy.cz* jsou spíše klubem než think tankem a důležitou roli hrají v první řadě jejich webové stránky s libertariánskou agendou (Vidomus, 2018, s. 219). NWOO (*New World Order Opposition*) má ideově velmi blízko k *Reformám*, charakterizuje ji zejména protielitní rétorika. Problém, se kterým se tato ideologicky založená uskupení potýkala, byla nedostatečná autorita v očích veřejnosti. Aby dokázaly promlouvat do

Do národní debaty se propsala také mezinárodní témata. Například chyby, které se objevily ve zprávách IPCC, byly prezidentem Klausem prezentovány jako „vykonstruované“, a střed Evropy neobešla ani „aféra climategate“. Byť se odehrávala na britské akademické půdě, čeští vědci se stali terčem verbálních útoků a pochybností, které s sebou zveřejněná korespondence přinesla. Jako jeden příklad za všechny lze uvést část komentáře fyzika a výrazné tváře tehdejší české klimaskepsy Luboše Motla, který napsal, že „*tahle kauza je o tom, že celá vědní disciplína – klimatologie – se stala zkorumpovanou hrou hnanou politickými, osobními a finančními zájmy, a proto její závěry nelze brát vážně*“ (Motl, 2009 cit. dle Vidomus, 2018, s. 168). Olej do ohně přilil Václav Klaus, když veto novely zákona o ochraně ovzduší zdůvodnil „falšováním dat“ ze stran klimatologů a odvolával se přitom právě na debatu „climategate“ (Vidomus, 2018, s. 321).

Komunikační strategie klimaskeptiků, jak je patrné, pružně reagovala na měnící se národní i mezinárodní kontext. Přesto, jak píše Vidomus (2018, s. 167), neměla „climategate“ na klimaskeptickou debatu v Česku tak silný vliv, jako v jiných západních zemích. V jednom směru ale byl její dopad stejný jako jinde ve světě – uspíšila přesun klimatických debat do internetového prostředí a podnítila vznik jednoho z nejvýznamnějších webů *Klimaskeptik.cz*, založeného překladatelem a historikem Vítězslavem Kremlíkem⁴⁰.

Vývoj debaty o ekologii a životním prostředí do značné míry zpravidla určuje politika (Vidomus, 2018; Carvalho, 2007). Proměny v české politické reprezentaci s sebou proto nesly také proměny v přístupu k otázkám i debatám o klimatu (Vidomus, 2018, s. 44). Poměrně radikální posun ve formování klimatického politického diskursu zaznamenalo Česko například po vstupu *Strany zelených* do vlády a po jmenování Martina Bursíka ministrem životního prostředí. Vypovídající byl již Bursíkův postoj ke zmiňovanému Alu Gorovi. Nejenže Bursík zajistil finanční podporu pro vydání Gorovy knihy *Nepříjemná pravda*, ale rovněž usiloval, aby se stala výukovým materiálem ve školách. Kromě toho, že součástí politické agendy *Zelených* byl například tlak na snížení emisí skleníkových plynů či splnění limitů pro těžbu uhlí (Vidomus, 2018, s. 159), stalo se klima také prioritou pro tehdejšího předsednictví Česka *Radě EU* v roce 2009. Bursík rovněž působil jako předseda *Rady*

veřejného diskursu a vnést do debaty pochybnosti o vlivu činností člověka na klima, bylo nezbytné evokovat odbornou diskusi. Prostřednictvím tzv. „expertů na zakázku“ – neaktivních výzkumníků s akademickým statutem – se jim podařilo vyvolat v otázce vědy kontroverze a pochybnosti (Vidomus, 2018, s. 324). Delegitimace vědců tak probíhala na více úrovních – vědecké vědění bylo zpochybňováno osobami „prezentovanými“ jako vědci.

40 Analýza klimaskeptických dezinformačních webů a blogů v ČR se dosud nesetkala se zájmem badatelů a více informací k tématu chybí. Existuje ovšem poměrně velké množství dezinformačních webů věnovaných přímo klimaskepsi. Na zpochybňování změny klimatu se podílejí také přední české dezinformační weby.

Evropské unie pro životní prostředí a byl tak vyobrazován jako jakýsi „protipól klimaskepticky uvažujícího ministra průmyslu a obchodu Martina Římana z ODS“ (Vidomus, 2018, s. 159–160).

Termín „protipól“ užitý k popisu vztahu mezi Bursíkem a Římamen odpovídá protichůdnému ideovému pozadí politických stran tehdejších ministrů. *Občanská demokratická strana* je uskupením pevně vymezeným liniemi konzervatismu a liberalismu a tyto ideové hodnoty formovaly, a nadále formují, její klimatickou politiku. V roce 2013 ve volebním programu do poslanecké sněmovny strana dokonce odmítla přijmout další závazky pro obnovitelné zdroje, zatímco předvolební program *Strany zelených* se zapsal jako vůbec nejambicióznější ze všech českých stran (Vidomus, 2018, s. 49-50).

Postoj ke klimatu, který ODS její členové, včetně spoluzakladatele Václava Klause, vtiskly, si udržuje dodnes a i nadále disponuje stabilní klimaskeptickou základnou. Všudypřítomné spekulace nad příčinami i důsledky změny klimatu a vymezování se vůči snaze implementovat v Česku „zelenou“ politiku se stala každodenním chlebem některých výrazných tváří *Občanské demokracie*, zejména stávajícího europoslance a místopředsedy strany Alexandra Vondry či europoslance Jana Zahradila. Když na podzim roku 2020 *Evropský parlament* schvaloval *Klimatický zákon* pro stanovení cílů v oblasti snižování emisí na následující tři desetiletí, jmenovaní europoslanci požadavky z tohoto zákona plynoucí označili za „nerealistické“ a „ideologicky“ motivované. Vondru v jeho slovech podpořil například europoslanec Evžen Tošenovský, podle kterého jsou cíle stanovené *Evropským parlamentem* „strašně vysoké“ a vyvolávají u něho „vážné obavy o náš ocelářský a strojírenský průmysl“ (Tošenovský, ©2021).

1.5.2 Teplotní rekordy mírní studená fronta klimaskepse

Rtuť na teploměrech v celé Evropě dosahovala v roce 2020 v průměru o 1,25 °C více, než tomu bylo v letech 1850-1900 a minimálně do konce roku 2021 si tak ponese přívlastek „nejteplejší od počátku měření“. Ani ve světovém měřítku se zprávy příliš neliší – loňský rok se vyrovnal doposud teplotně rekordnímu roku 2016 (C3S,©2021). Roste také koncentrace oxidu uhličitého v atmosféře, která je o 45% vyšší, než před průmyslovou revolucí a odborníci varují, že se klima v důsledku lidské činnosti proměňuje rychleji, než se odhadovalo. Ač jsou v České republice projevy změn klimatu zatím mírné a rozpoznatelné

například na tenčících se zásobách vodních zdrojů, vymíráním lesních porostů nebo zvyšujícím se počtu letních tropických dnů (ČHMÚ, ©2021)⁴¹, jiné země jsou změnou klimatu již zasaženy podstatně výrazněji. Na poplach bije nedostatek pitné vody například v Jihoafrické republice, některých místech Indie či Austrálie (např. Hoekstra a Mekonnen, 2016). Extrémní výkyvy počasí, jako jsou rozsáhlé požáry či ničivé hurikány, jsou v mnoha částech světa stále méně neobvyklé⁴² (USAID, ©2021). Co do počtu tropických bouří se loňský rok zapsal jako vůbec nejaktivnější sezóna v historii měření (NOAA, ©2020).

Z per vedoucích představitelů *Evropské rady* a *Evropské komise* proto přicházejí četné návrhy a světově „nejambicióznější“ opatření, jejichž cílem je udržet globální oteplování do 1,5 °C oproti úrovni před průmyslovou revolucí (Rada EU, ©2021a)⁴³. Členské státy Unie, které deklarovaly ambici stát se světovým lídrem při naplňování *Pařížské dohody*, se jejich přijímáním zavazují ke snižování emisí skleníkových plynů, zvyšování podílu energie z obnovitelných zdrojů nebo zvyšování energetické účinnosti (Rada EU, ©2021b). Na tomto místě je třeba zdůraznit, že ze závazků stanovených Unií vychází klimatická politika všech členských států, České republiky nevyjímaje⁴⁴.

Jednou z klíčových událostí evropské klimatické politiky poslední doby se stal prosinec 2019. Tehdy *Evropská komise* představila plán přeměny EU ve „spravedlivou, zdravou, udržitelnou a prosperující společnost“, včetně nápravy způsobu interakce s přírodou. Tato nová „přelomová“ strategie, zvaná *Zelená dohoda*, má za cíl dosáhnout do roku 2050 „klimatické neutrality“ a je prezentována jako přímý následník závazků přijatých *Pařížskou dohodou* roku 2015. Této maximální možné redukce emisí skleníkových plynů i kompenzace nezbytně produkovaných emisí má být dosaženo „sociálně vyváženou transformací společnosti a hospodářství“, tedy za ekonomického růstu Unie a vytváření lepších pracovních míst, která napomohou zvýšit blahobyt obyvatel Evropy (Evropská komise, ©2021b).

41 Podle ČHMÚ byl rok 2020 o 1,2 °C vyšší, než je dlouhodobý normál (ČHMÚ, ©2021).

42 Naposledy o sobě dala změna klimatu hlasitě vědět na podzim roku 2020 v zemích Střední Ameriky a Karibiku. Nebývale silné hurikány Eta a Iota, následované mimořádně ničivými záplavami a sesuvy půdy, od sebe dělily pouhé dva týdny a dohromady zasáhly do života nejméně 9.2 milionů lidí a nejméně 3,4 miliony lidí zanechali v akutní nouzi a neobejdou se bez zahraniční pomoci (UNICEF, ©2021; USAID, ©2021; NOAA, ©2020).

43 Vědci varují, že nebudou-li navrhovaná opatření přijata a dodržena, teplota Země se do roku 2060 zvýší o více než 2°C; výsledkem bude nevratná proměna řady ekosystémů, fatální narušení schopnosti zemí produkovat potraviny a nedozírné ekonomické škody. Politika a právní předpisy zaváděné lídry EU jsou předkládány jako snahy nezbytné pro změnu systému, která by ty nejkatastrofičtější scénáře možných dopadů klimatické změny vymazala (Rada EU, ©2021a).

44 Více informací např. z webových stránek platformy českých nestátních neziskových organizací Klimatickakoalice.cz.

O rok později, tedy v prosinci 2020, přišel další významný moment. *Evropská rada se zavázala „dosáhnout do roku 2030 čistého snížení domácích emisí skleníkových plynů alespoň o 55 % oproti úrovním roku 1990. To je o 15 procentních bodů více než cíl pro rok 2030 dohodnutý v roce 2014“*. Vedoucí představitelé EU se rovněž dohodli, „že 30 % celkových výdajů z rozpočtu EU na období 2021–2027 a z nástroje Next Generation EU bude zaměřeno na projekty související s klimatem“ (Rada EU, ©2021a).

Cíle stanovené *Evropskou Unií* nelze podle expertů považovat za neambiciozní. Zda se je podaří naplnit ovšem zůstává otázkou, a to v první řadě „ideologickou“. Po volbách do *Evropského parlamentu* v roce 2019 se řadí 31% členů mezi uskupení, která Unii vykreslují jako „nepřítele“ a otevřeně ji kritizují. Po odchodu Velké Británie z EU navíc poměrné zastoupení euroskeptických uskupení v *Parlamentu* ještě posílilo (Karnitschnig, 2019)⁴⁵.

V oficiálním programu německé AfD z roku 2017 se dočteme, že „CO₂ není škodlivá látka, leč nepostradatelná složka všeho živého“⁴⁶. Lídři britské strany UKIP klimatickou změnu dokonce popírají naprosto – John Stuart Agnew ve zprávě EU o klimatu, kde dostal prostor komentář, napsal, že „klimatická změna je výsledkem slunečních paprsků a že CO₂ je jedním z největších přátel zemědělství“ (Agnew, 2018 cit. dle Schaller a Carius, 2018, s. 85 . Málo časté není vyobrazování změny klimatu ve vztahu s „kulturním Marxismem“, jehož zdůrazňováním se vybraní politici pokoušejí potlačit roli západních ekonomik a pozvednout naopak roli Číny. Například polský ministr zahraničních věcí z vládní pravicové populistické strany PiS, Witold Waszczykowski, vyobrazuje veškerý environmentalismus jako součást „marxistické kultury“ a ke svým předchůdcům ve vládě odkazuje jako k levicovým stranám, které chápaly svět podle „marxistického modelu“, který se automaticky vyvíjel jedním směrem – ve svět, který je „směsicí kultur, ras, a je tvořen cyklisty a vegetariány, kteří používají obnovitelnou energii a bojují proti všem formám náboženství“ (Easton, 2016 cit. dle P. Žuk, 2018, s. 155). Nizozemsko, Dánsko, Švédsko, Rakousko, Estonsko i další země Evropy mají silné zastoupení klimaskeptických politiků nejen v domácí politice, ale také na půdě *Evropského parlamentu* (Schaller a Carius, 2018; Žuk a Szulecki, 2020).

45 Více informací např. The European Parliament after Brexit. European parliament, ©2021. Dostupné z: Member of the European parliament 2019-2024 (europa.eu)

46 V českém klimaskeptickém diskursu o nezbytnosti CO₂ mluví také Okamura (2021b): „Navíc CO₂ není škodlivý plyn. Je to plyn důležitý pro fotosyntézu, čili díky němu je zaznamenána i větší produkce zemědělských plodin.“ O tom, že klimatická změna s sebou přináší výhody, uvažuje také Jan Zahradník (2019e): „Existuje výzkum Stanfordské univerzity, který říká, že pokud by došlo ke změně klimatu, tak v České republice dojde do roku 2100 k nárůstu HDP o 102 procent. Není možné hledět na to, takto negativně. Jak říkám, uvedl jsem s velkou mírou politické nekorektnosti. Znovu opakuji, do roku 2100, pokud dojde ke změně klimatu tak, jak je předpokládána, tak dojde k nárůstu HDP u nás o 102 procent. Tedy že bychom se mohli mít líp.“

Přestože Schaller a Carius (2018) do své analýzy zařadili rovněž stranu SPD, klasifikovali ji jako stranu vyjadřující se k otázce klimatu spíše „zdrženlivě“ a „opatrně“. Závěry autorů odpovídají způsobu, jakým změnu klimatu Tomio Okamura i Radim Fiala v době vzniku analýzy vyobrazovali – ani jeden z nich tehdy změnu klimatu veřejně nepopíral. Dokladem budiž autory vybraná citace (2018, s. 79) Tomia Okamury z roku 2015: „*Myslím, že klima se skutečně mění a je otázkou expertní diskuse, do jaké míry se na tom podílí lidé.*“ Jak bude patrné v druhé části práce, rétorika zakladatele strany *Svoboda a přímá demokracie* se od roku 2015 výrazně proměnila.

1.5.3 Kulturní válka

Ačkoliv roky 2012 a 2013 v Česku značily pozvolný ústup zpochybňování závažnosti i příčin klimatické změny (Vidomus, 2018), od roku 2018 se začal vánek klimaskepse znovu nabývat na síle. Téma začalo v mediálním a veřejném diskursu opětovně rezonovat po vydání *Zvláštní zprávy IPCC* v roce 2018. Tehdy na sebe nenechaly dlouho čekat odpovědi žádné ze zainteresovaných stran. Sílila klimatická hnutí, v reakci na to jejich klimaskeptičtí odpůrci, a zvýšená aktivita přišla také z Unie, která reagovala v letech 2019 a 2020 výše představenými klimatickými závazky a zájem o téma jen umocnila.

Klimaskeptický diskurs oproti dřívějším rokům ovšem dostal jistých změn – po roce 2018 již není zpochybňování doménou konzervativních ani liberálních think tanků, základnu klimaskepse totiž tvoří internetové prostředí. Hlavními „širiteli“ klimaskeptické ideologie navíc již nejsou „experti“ rozbíjející představu vědeckého konsensu o antropogenní příčině změny klimatu⁴⁷, ale samy populistické (středové až krajní) pravicové strany stavící národní zájmy na vrcholnou příčku veškerých hodnot.

Klimaskepse v Česku se nevzdaluje trendu nastolenému jinými zeměmi a stává se „*součástí obecnějších kulturních válek. Pro současné popírače už není tak zásadní složitě zpochybňovat vliv člověka na změnu klimatu, podstatné je spíš zřetelné a leckdy velmi emotivní vykreslování obrazu nepřátel: ať už jde o Gretu Thunberg, studenty nebo Evropskou unii*“ (Vidomus, 2020). Změnu v klimaskeptickém rámování akcentují i další autoři (např. Schaller a Carius, 2018; Žuk a Szulecki, 2020). Kromě nacionalistických prvků je v rétorice klimaskepse také často kladen důraz na závažnost společenských proměn, které politika ochrany klimatu vyžaduje, a které povedou ke zhoršení životní úrovně slabších společenských vrstev (Cann a

⁴⁷ Možnou příčinou mohou být i stále viditelnější dopady klimatické změny, dokládané fotografie tajících ledovců, odumírajících korálových útesů, suchem, extrémními a častými výkyvy počasí, což umožňuje prezentovat klimatickou změnu jako nezpochybnitelný fakt.

Raymond, 2018). Rétorikou vykreslující přijetí klimatické politiky jako rezignaci na „dobrý život“ se klimaskepse stává součástí „kultury konzumního diskursu“ (Fleming a kol., 2014, s. 16), což podrobněji nastíní druhá část práce.

Vidomusův postřeh v posunu na rétorické rovině klimaskepse je pro tuto práci stěžejní a analytická část práce se ho pokusí podrobněji popsat. Ve středu komunikačních a argumentačních strategií již nestojí snahy zpochybnit míru vědeckého konsensu, ale národovecká ideologie. Vědecké poznání či sílící konsensus o klimatické změně odsouvá otázka národní suverenity, obrana „jedinečného“, vymezení se vůči elitním vrstvám společnosti a globalismu. V rétorice klimaskepse se protínají diskursivní strategie konzervatismu, euroskeptismu a nacionalismu, což koreluje se závěry studie Forchtner a Kølvræa (2014), podle kterých ideologie politických stran stojících na představě ústřední role národního státu nemohou akceptovat myšlenky globální změny klimatu. Jak upozorňují někteří autoři, problémem současnosti se stává primárně skutečnost, že klimaskeptickou rétoriku „extrémních pravicových populistických“ přebírají „středové a mainstreamové pravicové strany“ (Vidomus, 2020).

2 EMPIRICKÁ ČÁST

Ani citelnější a jasněji viditelnější dopady klimatické změny se nestaly překážkou pro opětovný vzestup klimaskepse. Mezi akademiky i klimatology stále častěji rezonuje otázka, zda je v moci klimaskeptické rétoriky dospět do takové úrovně, že se stane překážkou pro přijímání a implementaci právě vznikající politiky ochrany změny klimatu. Stále se zvyšující počet cizojazyčných akademických publikací věnujících se klimatické změně na úrovni reprezentace ukazuje, že konkrétní způsoby konceptualizace změny klimatu významně ovlivňují jak rozhodování a jednání ve vztahu ke změnám klimatu, tak způsob, jakým jsou klimatické problémy na celospolečenské úrovni reflektovány. Diskursivní procesy bezesporu hrají klíčovou roli v posunu environmentálních témat v záležitosti politické, vědecké a společenské. Jazyk jako akt produkující význam se tím dostává do centra pozornosti mnohých výzkumníků⁴⁸.

Významnou roli v otázce klimaskepse sehrává rostoucí zastoupení pravicového populismu na úrovni EU i v rámci jednotlivých členských zemí. Populismus je v této práci nahlížen perspektivou Ernesta Laclaua (2018, s. 34) jako „politická diskursivní forma artikulace“, jejíž

48 Kromě autorů představených v této práci nabízí ve svých textech přehled například Anabela Carvalho (2007, 2017).

logika je tvořena dvěma procesy – konstrukcí řetězce ekvivalencí mezi vlastními neuspokojenými požadavky a různými projevy sociální nespravedlnosti a tvorbou vnitřních hranic neboli dichotomizací sociálního prostoru (Laclau, 2005, s. 38-39). Druhý jmenovaný proces je založen na předpokladu, že první podmínka reprezentace ekvivalence spočívá ve vymezení konkrétní společenské skupiny jako protikladné k souboru požadavků konstituujících vůli širokých vrstev. Jinými slovy, populismus ke své existenci vyžaduje diskursivní konstrukci „nepřítele“ (Laclau, 2005, s. 39).

Populismus tedy nevymezuje samotná obsahová stránka, nýbrž konkrétní logika artikulace politického, společenského a ideologického obsahu (Laclau, 2005, s. 68). Cílem konkrétních diskursivních praktik politických aktérů je vytvořit určité významové uspořádání prostřednictvím konstrukce řetězce konotací mezi znaky. Forma artikulace tak kromě obsahu produkuje efekty strukturace manifestované právě na úrovni reprezentace (Laclau, 2018, s. 34).

Jak upozorňuje Cas Mudde (2018, s. 1672), v populismu sehrává stále významnější roli „nativismus“, představa, že by stát měl být obýván pouze členy původních obyvatel – „národa“, a že nepůvodní obyvatelstvo – „cizinci“, představují hrozbu pro „domnělý homogenní národ–stát“. S odvoláním právě na ideologii nativismu se pravicové populistické strany vymezují proti snahám chránit klima na mezinárodní úrovni, neboť by to jednotlivé státy připravilo o jejich národní suverenitu, negativně zasáhlo do domácí ekonomiky a zhoršilo finanční situaci „běžných občanů“. Tato rétorika je propojována s obecnějším kulturním modelem utvářeným notnou dávkou skepse k jakémukoliv druhu univerzálního poznání, kritickým postojem k vědě, elitám, apelem na národní identitu, národní bezpečnost a suverenitu včetně ekonomické a energetické soběstačnosti. Právě kombinace jmenovaných praktik může vytvořit prostředí, ve kterém se environmentalismus stane marginální záležitostí (Žuk a Szulecki, 2020, s. 3).

Populismus představuje v tomto smyslu prostředek snadné manipulace lidmi ve snaze dosáhnout stanovených cílů a tyto cíle jsou přitom prezentovány tak, že jejich hlavním účelem je blaho lidí. Žuk a Szulecki (2020) identifikovali místa, kde dochází k prosakování pravicové populistické rétoriky a diskursivních rámců a strategií do umírněného politického diskursu pravicových stran, čímž dochází k přesměrování debaty z vědecké roviny do roviny politického a ideologického konfliktu. Ačkoliv se odhalily mnohé průniky konzervativní klimaskepse a krajně pravicového populismu, najevo vyšly také aspekty, ve kterých se

klimaskeptická rétorika tradičních konzervativních stran od pravicových populistů liší – politici tradičních konzervativních stran argumentují s odkazem na kulturní individualismus, zatímco pravicoví populisté brání národ a jeho suverenitu, která je ohrožována právě současnou klimatickou politikou (Forchtner, Kroneder, Wetzel, 2018; Capstick, Pidgeon, 2014). Na změny v klimaskeptické rétorice posledních let poukazují také výsledky Canna a Raymonda (2018), kteří zjistili, že ačkoliv popírání vědeckých důkazů a zdůrazňování vědecké nejistoty stále tvoří stále převážnou část rámcových strategií klimaskepse, osobní útoky na klimatology a argumenty odvolávající se na příliš vysoké náklady, které by s sebou politika ochrany klimatu nesla, se stávají pomalu stejně časté jako pokusy o delegitimizaci vědy. Obecně lze podle autorů říci, že klimaskeptické rétorice začíná dominovat téma politiky a finančních škod a snah o popírání vědy ubývá, ač je tato strategie stále častá (Cann a Raymond, 2018, s. 434).

Výsledky studií ukazují, že se na úrovni klimaskeptické rétoriky zemí Evropy i USA odehrávají jisté změny – dochází k posunům v rámování a reprezentaci klimatické změny, staré dominantní diskursy klimaskepse jsou nahrazovány novými, proměňují se formy argumentace, vyobrazování klíčových aktérů a útočnou, skeptickou rétoriku s nacionalistickými prvky pravicových populistických stran přebírají strany prezentující se jako umírněné či středové. Na změny v české klimaskepsi upozornil povrchně také Vidomus (2020) v článku publikovaném na serveru Alarm. Následující část navazuje na proměny, které Vidomus i další výše uvedení autoři popsali a klade si za cíl popsat charakter současného klimaskeptického diskursu produkovaného vybranými českými politiky.

2.1 Teoretický rámec a výzkumné otázky

Analytický rámec práce je vystavěn na základech „kritické diskursivní analýzy“ (CDA), metody spočívající primárně na snaze pochopit vztah mezi jazykem a ideologií diskursu. Metoda se věnuje způsobu používání jazyka ze strany vládnoucích vrstev, popisuje spojitosti diskursu a mocenských vztahů, analyzuje metafory a analogie, které mnohdy vznikají jako vedlejší produkty běžně přijímaných ideologických postojů a přesvědčení (Fairclough a Wodak, 1997; Fairclough, 2003; Wodak, 2004; Wodak a Meyer, 2001). S ohledem na teoretické založení metody budou v této práci kombinována východiska více autorů, zejména Ruth Wodak, Michaela Meyera a Normana Fairclougha.

Součástí výzkumného rámce je analýza způsobu reprezentace aktérů, objektů i témat diskursu, popis užívání jazykových a rétorických prostředků, včetně analýzy projevu ideologických postojů jednotlivých politiků (Carvalho, 2000; 2007). CDA je analýzou nejen „textovou“, ale rovněž „kontextuální“, důraz je proto kladen také na vztah klimaskeptického diskursu a společenského, politického a kulturního kontextu. To umožňuje detailní popis způsobu sociálního konstruování klimatické změny a forem manipulace s informacemi vybranými politickými aktéry (Wodak a Meyer, 2009; Reisigl a Wodak, 2009, s. 88 - 90).

Výzkumníci používající CDA běžně stojí na straně ovlivňované skupiny, explicitně zauímají jistou pozici a jsou si toho plně vědomi. Norman Fairclough (2003, s. 6) uvádí, že aby byla metoda „kritická“, musí splňovat alespoň jedno z následujících kritérií: *vztahy dominance jsou studovány z hlediska a v zájmu ovládané skupiny; zkušenosti členů ovládané/nedominantní skupiny jsou užívány jako evidence k hodnocení dominantního diskursu; může být prokázáno, že diskursivní akce dominantní skupiny jsou nelegitimní; potenciálně funkční alternativa k dominantnímu diskursu může být formulována tak, že je konzistentní se zájmy ovládaného diskursu.* Metodu užitou v této práci lze považovat za „kritickou“, neboť je v souladu se všemi uvedenými kritérii, čímž je zároveň vyjasněna i má vlastní pozice.

Transformační diskursivní kroky, sémantická redefinice objektů či aktérů, vytváření a definování pozitivních a negativních skupin ve snaze dosáhnout požadovaného cíle, na tomto místě popření vědeckých výzkumů dokládajících antropogenní příčinu změny klimatu, jsou obecně označovány jako „diskursivní strategie“ (Reisigl a Wodak, 2001, s. 44; Carvalho, 2007, s. 3) a jsou v centru zájmu této analýzy. Důležitým krokem bude dále popis dominantních způsobů rámování klimatické změny na základě identifikace těch objektů diskursu, na které je kladen důraz, i těch, které jsou opomíjeny. Korpus textů, ze kterých analýza vychází, vznikaly v období mezi říjnem roku 2018 a únorem 2021. Uvedené časové období bylo zvoleno na základě tří „kritických diskursivních událostí“ (Carvalho, 2007, s. 6), které byly podrobněji představeny v poslední kapitole teoretické části práce a které si vyžádaly zvýšený mediální zájem. Počátek analýzy je určen datem 8. října 2018, kdy došlo k vydání *Zvláštní zprávy IPCC ke globálnímu oteplení o 1,5 °C*. Druhým významným momentem, které stanovené období zahrnuje, je 11. prosinec 2019, kdy byla představena *Zelená dohoda pro Evropu*. Třetím klíčovým datem byl 9. prosinec 2020, kdy *Evropská komise zahájila evropský klimatický pakt*, jímž vyzvala k budování „ekologičtější“ Evropy (Evropská komise, ©2021a).

Korpus sestává z materiálů, které jsou určeny pro veřejnost. Je tvořen články dostupnými na stranických i osobních webech politiků, vlastními komentáři publikovanými na online denících i příspěvky na sociálních sítích. „Textem“ jsou v této práci chápány také výroky, rozhovory a televizní politické debaty. Takto široce vymezené spektrum informačních kanálů umožní poměrně detailní analýzu. Média, která do analýzy nejsou zahrnuta, jsou dezinformační weby. Cílem této práce totiž nejsou narativy šířené dezinformačními kanály, ale rétorika vybraných politiků a zařazení výstupů z dezinformačních webů by nepomohlo naplnění cílů práce.

Texty byly vyhledávány pomocí Booleovských operátorů AND, OR a NOT v databázi českých médií *Anopress*⁴⁹. Kromě jmen vybraných politiků byla vyhledávána hesla související s klimatickou změnou, jako je „znečištění“, „energie“, „Zelená dohoda“, „příroda“, „sucho“, „Greta Thunberg“, „IPCC“ a další, které napomáhaly s cílem vyhledat co největší množství výstupů. Nalezené texty byly poté filtrovány podle relevance a procházeno bylo prvních osm až deset stran filtrovaných výstupů. Z nich byly následně vybrány ty, které odpovídaly požadavkům práce. U Alexandra Vondry bylo analyzováno třicet textů, u Jana Zahradníka třicet tři, u Václava Klause ml. jedenáct a u Tomia Okamury dvacet dva textů. Ačkoliv je počet textů u Klause ml. nižší, vybraný korpus textů obsahuje, stejně jako u ostatních politiků, rozsáhlé rozhovory na dané téma, vlastní publikované články i vyjádření na sociálních sítích a pro cíle práce byl tento počet výstupů dostačující. Vybrané texty byly následně kódovány nejen podle souvisejících témat, ale také na základě možných postojů a motivů na pozadí dané výpovědi, paragrafu či celého textu.

Analýza klimaskeptické rétoriky probíhala na synchronní komparativní ose – simultánně bylo zkoumáno vyobrazování změny klimatu čtyřmi významnými klimaskeptickými politiky, jejichž rétorika byla následně systematicky porovnávána a kategorizována. Jako zástupci klimaskeptické konzervativní pravice⁵⁰ byli vybráni europoslanci ODS Jan Zahradník a Alexandr Vondra, kteří se ve straně věnují agendě životního prostředí. Jako zástupci – ať už

49 Univerzita Karlova vypršel v průběhu dubna v databázi *Anopress* přístup k sociálním médiím. Pro dokončení analýzy příspěvků na sociálních sítích byla stejným způsobem jako *Anopress* následně užívána databáze *Monitora.cz*.

50 Označení „konzervativní pravice“ zde odkazuje k liberálně smýšlejícím politickým stranám, které usilují o zachování kulturních hodnot, zvyků, tradic, sociální hierarchie, volného trhu a minimální role státu. Ke všem uvedeným charakteristikám se hlásí i samotná ODS, která vlastní program definuje následovně: „*prosazujeme svobodu jednotlivce, vládu práva a volný trh, který je nejlepším předpokladem všeobecné prosperity. Stejně tak se zasazujeme o standardní fungování liberální demokracie západního typu, odmítáme proto věčné pokusy o hledání třetích cest, kolektivistické ideologie i naivní pokusy o nepolitickou politiku. Základem naší praktické politiky je důraz na soukromé vlastnictví, nízké daně, podnikavost, solidaritu zodpovědných, snižování byrokracie, malý a bezpečný stát, ochranu soukromí, individuální zodpovědnost, zdravé veřejné finance a nezádluženou budoucnost*“ (ODS, ©2021a).

více či méně – krajní pravice⁵¹ byli vybráni politici Tomio Okamura a Václav Klaus ml., ačkoliv zařazení druhého jmenovaného politika vyžaduje opatrnost. Jak ukázala nedávná analýza Pavla Šaradína (2021), rétorika Klause ml. naplňuje rysy krajní pravice jen částečně, a to zejména v aspektech nacionalismu⁵², xenofobie a s ohledem na velmi ostrou kritiku „politických neziskovek“, elit a médií.

Na základně teoretické části práce byly stanoveny následující výzkumné otázky:

- **Jaké jsou klíčové symptomy klimaskeptického diskursu vybraných českých politiků?**
 - **Jaké dominantní způsoby rámování a diskursivní strategie se při konstrukci klimatické změny vyskytují mezi vybranými zástupci české klimaskepsy?**
 - **V jakých aspektech se identifikované diskursivní strategie a rámce liší nebo naopak prolínají?**

Při zodpovídání otázek bude pozornost soustředěna na identifikaci „relačních“ i „pozičních“ strategií, respektive na přisuzování pozic konkrétním aktérům, místům a činitelům i na způsob, jakým se ke konkrétním otázkám vztahují sami politici (Carvalho, 2005, s. 8-9). Pozornost tak bude věnována zejména konstrukci vědců a vědy, národa, politické reprezentace, Evropské unie, změnám klimatu na národní i globální rovině, klimatické politice a v neposlední řadě krajině.

2.1.1 Chronologie analýzy

Úvodní strany analytické části si kladou za cíl stručně představit klimaskeptický diskurs vybraných politiků a s pomocí konceptu *Nového klimatického režimu* (Latour, 2020) interpretovat fenomény, které ho charakterizují. V následujících podkapitolách jsou pak tyto fenomény podrobně popsány, a to prostřednictvím interpretace klíčových pasáží jedné z vybraných citací Alexandra Vondry. Řazení kapitol i podkapitol odpovídá sledu konkrétních

51 Cas Mudde (2007, s. 16-23) vymezuje koncept „krajní pravice“ čtyřmi prvky - nacionalismem, nativismem, požadavkem respektu zákona a pořádku, národním blahem.

52 „Nativismus“ je podle Knolla (2018, s. 133) ideologií úzce spjatou s představou, že „cizí“ (nenárodní) elementy – osoby, instituce, pravidla, myšlení – představují hrozbu pro homogenní národ a zájmy národa je proto nutné chránit. Podle Riedel (2018, s. 19) je nativismus nebezpečná, agresivní ideologie, která má kořeny v rasismu a populismu, a nacionalismus, definovaný Gellnerem (1993) jako „stav myslí, ducha“ a jako původně „politický princip, který tvrdí, že politická a národní jednotka musí být stejné“, pak chápe jako jen jeden z projevů nativismu. Dodává, že ačkoli se nativismus jeví jako umírněná, politicky korektní ideologie, jedná se o populistickou taktiku maskování nacionalismu. Jako příklad tohoto projevu uvádí uskupení *Visegrádské čtyřky*. Oběma konceptům je společné xenofobní a etnicko-nacionalistické rámování „druhých“.

témat, která Vondra ve svém výroku otevřel. Linkou, která prochází napříč všemi kapitolami, je objasňování způsobu utváření „sdíleného světa“⁵³ a společného „nepřítele“⁵⁴ s pomocí popisu konstrukce řetězce ekvivalencí mezi „dobrým“ a „špatným“, a to nejen přímo ve vztahu k otázce klimatické změny a politiky ochrany klimatu, ale také nepřímo ve vztahu k dalším činitelům, místům a aktérům, kteří s popíráním klimatické změny úzce souvisí.

Na obecný popis klimaskeptického diskursu navazuje interpretace konstrukce vztahu k přírodě, který charakterizuje utváření opozice mezi „ochranou životního prostředí“ na lokální úrovni a odmítáním snah chránit přírodu na globálním úrovni. Tato část práce ukazuje, že způsob, jakým je příroda prezentována, politikům umožňuje stavět se ke všem věcem přírody způsobem, jako by byly vnější společenskému světu. Na základě toho pak ty osoby, které nahlížejí problémy země i přírody zblízka, jako „interní věci kolektivů“ (Latour, 2020, s. 76), prezentovat jako „nepřítele“. Tento způsob vyobrazování přírody legitimizuje představu, že přístup k ní je definován buďto svobodou, kterou je dle politiků potřeba bránit, nebo omezeními, proti kterým je třeba „bojovat“, přičemž od Koháka (2006, s. 18) víme, že druhé jmenované pojetí přírody, které klimaskeptici zastávají, je „v přímém rozporu s předpoklady udržitelnosti života“.

V další části je pak popsán způsob, jakým je politiky prezentována věda a vědecké poznání. S ohledem na to, že se žádný z politiků nevymezuje vůči vědě jako celku, je nejprve popsána *věda*, která je označována jako „správná“. Poté následuje interpretace „vědy“⁵⁵, kterou klimaskeptici prezentují jako „negativní“, jako výsledek lživého aktivismu, mocenských zájmů, bezcharakternosti a nečestnosti vědců. V závěru části věnované vědě jsou popsány dominantní strategie její delegitimizace.

Třetí část je věnována poslednímu z dominantních způsobů rámování klimatické změny a zejména pak klimatické politiky – antikomunismu a jeho specifickému významu v českém kontextu. Poslední část práce patří diskusi následované závěrem.

53 Viz. s. 5. Latour, B. *Zpátky na zem: jak se vyznat v politice Nového klimatického režimu*. Neklid, 2020. s. 31.

54 Viz. s. 26. Laclau, E. *Populism: What's in a Name?* London, 2005. s. 39.

55 Pro odlišení vědy „správné“ od vědy „špatné“ je druhá jmenovaná psána v uvozovkách.

2.2 Symptomy současné české klimaskepse

„Nepochopíme nic z děsivého nárůstu nerovností, ani z ‚vlny populismu‘, ani z ‚migrační krize‘, pokud nepochopíme, že se jedná o tři v zásadě pochopitelné, i když nikoli účinné, odpovědi na strašlivou reakci Země na to, čemu ji vystavila globalizace.“

(Latour, 2020, s. 26)

Forma reprezentace politicky signifikantních objektů a aktérů, způsob konstrukce společensky významných témat i užívání rétorických a jazykových prostředků prozrazuje, že česká klimaskepse vykazuje klíčové symptomy „Nového klimatického režimu“ (Latour, 2017; 2020) – současného dějinného období, jehož počátky se datují pádem Berlínské zdi, a ve kterém zaujímá centrální postavení právě „popírání klimatické změny“. Popírání změny klimatu je ovšem jen jedním z průvodních jevů dnešní situace. Další projevy téhož problému tvoří „deregulace“, s ní nastupující „růst nerovností“, ale také „migrace“, a tedy i silná touha po „návratu ke starému ochranářství národního státu“ (Latour, 2020, s. 6). Latour konstatuje, že „(v)ětšina z nás občanů podceňuje či popírá, co se děje zemi, ale dokonale rozumí tomu, že otázka migrantů ohrožuje jejich sny o bezpečí a identitě“ (Latour, 2020, s.14) a vysvětluje tím, odkud čerpají pravicoví populisté legitimitu při prezentaci svých tvrzení o klimatu. Prostřednictvím asociace změny klimatu se záležitostmi daleko bezprostřednějšími a srozumitelnějšími ji prezentují ve světle „ohrožení současného životního stylu“, čímž se jim daří klimatickou změnu převádět na rovinu hrozby pro naše zvyky a statky.

Následující část této úvodní kapitoly analytické části stručně představí klimaskeptický diskurs čtyř vybraných českých politiků v obecném kontextu „Nového klimatického režimu“. Navazující kapitoly pak podrobněji vysvětlí nastíněné aspekty popírání klimatické změny a v návaznosti na to zodpoví výzkumné otázky práce.

2.2.1 Nový klimatický režim

Klimaskeptický narativ vybraných politiků charakterizují následující fenomény – touha po soběstačnosti, bezpečnosti a silném národním státu, po odklonu od neohrazeného prostoru volného pohybu, ale také vymezování se vůči elitám a cizím mocnostem. Časté jsou rovněž projevy touhy po návratu k životním jistotám a stabilitě, kvůli které se politici uchylují k rétorice „ochranářství národního státu“. „Otevírání hranic“ bývá prezentováno jako „neodpovědné lákání přistěhovalců na dávky, které jsou štedřejší než mzdy našich lidí“ (Vondra, 2019d) a globalizace pak jako proces, který „ničí národní státy a jejich schopnost

plnit základní funkce pro své občany“ (Okamura, 2021a). V návaznosti na takto pojatý přístup ke globalizaci je mezinárodní spolupráce představena jako hrozba pro svrchovanost národních států, přičemž nejhorším důsledkem nadnárodní spolupráce je povinnost přijímat evropské „zelené“ směrnice, které jsou *„devastující pro náš průmysl a naše bohatství“* (Klaus ml., 2021). Jak bylo předznamenáno výše, tyto aspekty zdaleka nepředstavují české specifikum – obnovená přitažlivost státních hranic přichází i ze strany těch evropských politiků, kteří ještě nedávno chtěli jejich demontáž (Latour, 2020, s. 9).

Nedílnou součástí narativu, kromě explicitního odmítání přijímat migranty a cizince, jsou časté také důrazné projevy nevole jakkoliv pomáhat těm, které ze svého domova vyhání *„hromadící se válečné akce, nezdary ekonomického vývoje a klimatická změna“* (Latour, 2020, s. 9). Podle Vondry je zapotřebí odmítnout neziskové organizace, které pomáhají uprchlíkům na moři, a které *„přímo hlásí, že se máme stydět za kolonialismus a postarat se o ty desítky milionů lidí, kteří sem směřují“*, neboť to, co dělají, je *„skutečné pašování lidí a (...) pokud je nám naše civilizace cenná a drahá, tak tohle to musíme velmi rázně odmítnout“* (Vondra, 2019c). Zraky všech politiků jsou upřeny především na „obranu vlastního národa“, „tradic“, „zájmů obyčejných lidí“ a k problémům přesahujícím národní hranice jsou lhostejné⁵⁶. Výstižně to shrnuje například Zahradník (2019c), když uvádí, že doufá, že *„lidé u nás mají zdravý rozum a že nebudou přistupovat na ta aktivistická témata (...) a že si uchovají víru v to, že je hlavní šetřit a hlídat životní prostředí u nás, ve své vesnici, na své zahradě, ve svém domě, ve svém okolí a ve své republice. A pak teprve sledovat to, co se nazývá globální oteplování, klimatickou změnou zaviněnou lidmi“*. Podobný pohled nabízí Klaus ml. (2019a), když uvedl, že program jeho politické strany, který nese název *Braňme normální svět*, bude zejména o *„národní suverenitě, o tom, jestli budeme chránit zbytky průmyslu, a takové té normální činnostech českých firem oproti těm globálním změnám, které se konají. (...) o souboji tradičního s tím pokrokovým“* (Klaus ml., 2019a), ale také Vondra, podle kterého je nezbytné bránit se před *lavinou progresivismu a pokrokářství, před lavinou toho, že se nás někdo snaží indoktrinovat tím, co je jediný správný názor na svět* (Vondra, 2019b).

Všechny jmenované průvodní jevy rétoriky české klimaskepse odpovídají konceptu „Nového klimatického režimu“, momentálního stavu společnosti, který, více než cokoli jiného, značí následující: *„mění se ve své podstatě samo pojetí půdy...mizí země pod nohama“* (Latour, 2020, s. 9). Modernizace, pokrok a nakonec globalizace, dovedly společnost na scestí, jenž

56 Až na výjimky, které jsou podrobněji popsány na s. 58.

charakterizuje „*univerzální nedostatek prostoru, který by bylo možné sdílet, a obyvatelná země*“ (Latour, 2020, s.14).

Podstatu klimatické změny vybraní politici tak převádějí z roviny environmentální a vědecké na rovinu společenskou a kulturní – odbornost a otázka globálních klimatických změn tak z debaty vypadávají. Logika argumentace, jejíž evidentní snahou je udržet současné společenské uspořádání, značí, podobně, jako je tomu v jiných zemích Evropy (Žuk a Szulecki, 2020, s. 3; Forchtner a Kølvrå, 2015, s. 213), že se do středu zájmu klimaskeptiků dostávají nově vznikající konflikty, které jsou vyústěním právě takto vedené debaty o klimatické změně. V důsledku toho jsou aktéři, kteří se pokoušejí podnikat kroky na ochranu klimatu, obviňováni ze zneužívání klimatické změny jako záminky k prosazování vlastních zájmů, které odporují zájmům národa. V zájmu obrany „obyčejných lidí“ je proto dle klimaskeptiků nezbytné se vůči veškerým těmto projevům mocenských zájmů ohradit důrazněji než kdy dříve:

Svět se změnil, takže mě to možná nutí vyjadřovat se ostřeji při obraně světa, jak si ho ještě pamatuju, to je pravda. Dneska dominují progresivisti, to je prostě neuvěřitelné, a já na to jen reaguji. (Vondra, 2019b)

2.3 Konec klimaticky šťastné éry⁵⁷

„Pohroužení do popírání neuznávají rozsah klimatické změny a nepřipouštějí nesmírnou tíhu své odpovědnosti. Odmítají být realisty a nechávají společnost snít v modernizujícím se světě a oddalují řešení problému.“

(Latour, 2020, s. 11)

Dosavadní „výhody“, které s sebou globalizace nesla – „*stabilní zemědělství, města, národní státy, informační technologie a veškeré další podoby moderního světa, (které) se stačily rozvinout během dlouhé, klimaticky šťastné éry*“ (Patel a Moore, 2020, s.13) – postupně mizí a jsou konfrontovány se závažnými obviněními ze selhání nejen s ohledem k přírodě, ale také ke společnosti. Jinými slovy, jsou otřásány samotné základy tohoto dlouhodobě utvářeného společenského procesu. V souvislosti s klimatickou změnou staví nynější podoba globalizace a její důsledky před národní státy mnohé „limity“. Jak ale ukazuje (také) česká klimaskepe, této na první pohled nepříjemné situace lze „umě“ využít a problém i limity odsunout stranou – a to vystavěním otázek souvisejících se změnami klimatu na rovině národní identity,

57 Hansen, J. a Makiko, S. Paleoclimate Implications for Human-Made Climate Change (2011).

národních hodnot, tradic, suverenity země (Latour, 2020, s. 16) – přesunout environmentální téma na rovinu společenských vztahů a materiálních otázek bezprostředně se týkajících každého z nás. Slovy Latoura, „fakta“ neplatí sama o sobě, „fakta žijí v alternativních světech“ – cestou je nalezení „sdíleného světa“, institucí, veřejného života, kultury, v rámci které budeme moci společně čelit stejným výzvám tváří v tvář krajině (Latour, 2020, s.31). Ve snaze utvořit onen „sdílený svět“ je třeba pevně vymezit „vnitřní“ a „vnější“ hranice. Jednou z klíčových strategií klimaskeptiků je proto diskursivní konstrukce společného „nepřítele“ a jistá „logika spojování“, která podmiňuje význam toho, co je považováno za „dobré“, a co nikoli (Žuk a Szulecki, 2020, s. 3). Na rétorické rovině klimaskeptiků je patrná víceúrovňová dichotomizace společenského prostoru prostřednictvím zařazení aktérů a konkrétního jednání do kategorií s „pozitivními“ a „negativními“ konotacemi. Prostřednictvím této diskursivní formy artikulace, která tvoří základní stavební kámen populismu⁵⁸, dochází k reprezentaci určité společenské skupiny – v tomto případě obhájců antropogenní příčiny změny klimatu (aktivistů, konkrétních politiků) a mezinárodních elit (EU, Francie, Německo) – a jejich zájmů jako protikladných k potřebám a přáním širokých vrstev obyvatel, s nimiž se právě sami klimaskeptici ztotožňují.

Společnost je všemi čtyřmi vybranými politiky popisována jako polarizovaná a rozdělená na početnější skupinu „obyčejných lidí“, jejichž zájmy je třeba bránit, a skupinu „nepřátel“, jejichž jediným cílem je prosadit vlastní ideologické zájmy, a poškodit tak většinovou populaci. Tito lidé jsou prezentováni jako stoupenci *globalismu, progresivismu a ekologického a udržitelného životního stylu*, Vondrovými slovy jako ti, **„kdo chtějí měnit náš přirozený způsob života ve jménu prosazení jediného správného názoru na svět. Oni si říkají liberálové, ale nejsou. Liberál je ten, kdo usiluje o nějakou svobodu“** (Vondra, 2019b). Uvedená citace Alexandra Vondry obsahuje výrazy, které je třeba vyjasnit, neboť představují součást širšího narativu všech vybraných politiků. Věnovat se tomu budou následující podkapitoly.

58 Viz. s. 26. Laclau, E. *Populism: What's in a Name?* London, 2005. s. 39.

2.3.1 Přirozený způsob života

„Je to paradoxní. Něčemu tak umělému, jako je současná ekonomika, se podařilo unést si pro sebe tak organické slovo ‚růst‘. Pud smrti, zaplavující svět věcmi a nahrazující život reprezentacemi (v posledku čísla a grafy), se dokázal geniálně maskovat za ‚přirozeno‘. Dobrý kouzelník ale nikdy neprozradí svůj trik. Nikdy nepřizná, že mechanizovaný pohyb světa zboží a kapitálu se děje na úkor živého světa.“

(Reichelová a Slačálek, 2019, s. 158)

Jaký způsob života je uvnitř diskursu vybraných klimaskeptiků prezentován jako „přirozený“? V první řadě ten, který je v souladu s – nevyřčenou, leč všudypřítomnou – „ideologií růstu“, jejíž podstata je prezentována jako zcela neslučitelná s „ideou“ klimatické politiky. Myšlenka růstu a tržního kapitalismu, v tomto smyslu představujícího spíše než čistě ekonomický systém „*způsob organizace vztahů mezi člověkem a ostatní přírodou*“ (Patel a Moore, 2020, s. 17), umožňuje klimaskeptikům redukovat politiku ochrany klimatu na otázku ekonomickou:

(M)ěli bychom být v tomhle směru rozumnější, že bychom neměli být těmi ekologickými klimatickými nadšenci, ale měli bychom také myslet na to, že náš průmysl, naše ekonomika, musí být světově konkurenceschopná a nedávat si zbytečné limity pro náš rozvoj tím, že budeme převádět naši energetiku čistě na obnovitelné zdroje. (Zahradník, 2018a)

Všeobecně se vyvíjí ekonomika, všeobecně jde svět dopředu, tak to prostě je, my přece nemůžeme ten pokrok zastavit, my nemůžeme říci tak, a teď se všichni omezíme, a budeme, a dosáhneme těch, těch úspor v emisích CO₂. (Zahradník, 2019c)

„Přirozený způsob života“ je tedy konstruován jako takový, který respektuje Českou republiku jako průmyslově založenou, jako zemi, jejímž „strategickým odvětvím“ je výroba automobilů, a jako zemi, která nedisponuje vhodnými podmínkami pro úplný přechod na obnovitelné přírodní zdroje, a musí proto zůstat věrná jaderné energetice, která „prozatím“ představuje jediný dostupný zdroj energie. Jmenované aspekty „přirozeného způsobu života“ tvoří součást širší logiky podmiňující způsob organizace asociace s „dobrým“ – tedy „přirozeným“ – způsobem života a tím, který je vyobrazován jako „špatný“, jako narušující „přirozený“ chod společnosti. V následující kapitole budou popsáni činitelé a jednání, které je v diskursu klimaskepe prezentováno jako hrozba pro výše popsany přirozený způsob života.

Důraz bude kladen zejména na „zelenou politiku“⁵⁹, která je vyobrazována jako jedno z největších ohrožení pro suverenitu a bezpečnost země, neboť kvůli ní *v budoucnu nebudeme budovat samostatnou Českou republiku, která má být prioritou, ale klimatický projekt EU* (Okamura, 2019b).

2.3.1.1 Národ v ohrožení

Obraz Evropské unie v diskursu klimaskeptiků je možné popsat zejména jako původce všeho špatného a projev morálního úpadku Západu. Unie je popisována jako hrozba na mnoha úrovních s jedním společným jmenovatelem – zchudnutí vedoucí k poklesu životní úrovně obyvatel. Příčina těchto potencionálních negativních účinků je přisuzována zejména implementaci unijních zákonů, které neberou v potaz výše charakterizovaný „přirozený způsob života“. *„Hlavním problémem EU je odcizení elit a politického establishmentu od mínění většiny lidí“* (Vondra, 2019d). V důsledku toho, že Unie dle politiků nerozumí vnitřním problémům země, prosazuje zákony, které pro českou společnost představují závažné ohrožení, a to do té míry, že jsou Vondrou označena dokonce jako „sebevražda“. Jeho slova podporuje Zahradník (2020c), podle kterého Česká republika nesmí přijímat „fanatická“ rozhodnutí EU, neboť je to *„velmi, velmi ohrožující věc pro naši ekonomiku, pro naši společnost a je skutečně třeba ponechat si maximální míru suverenity, nenechat si, jak jste říkala, od Evropské komise cokoli nařizovat. Vždycky mít tu svoji situaci pevně v rukou.“*

Další „špatnou“ vlastnost, která je Unii všemi politiky připisována, lze shrnout pojmem „neférové jednání“, a to jak ve vztahu k občanům Česka, tak k dalším unijním zemím, zejména pak k Polsku. „Neférovost“ chování spočívá ve dvou hlavních bodech – prvním je ustavičná snaha „znepokojit“ a „vystrašit“ společnost „nepravdivými“, „na ideologii založenými tvrzeními“ o změně klimatu; druhým pak „zatajování faktů“ o ohromných nákladech, které bude přechod na zelenou politiku vyžadovat, i o „drakonických“ změnách chování, které bude muset společnost přijmout. V diskursu klimaskeptiků tak přijetí unijních závazků znamená projev „nemorálního chování elit“, kterým „dávají všanc“ ekonomickou prosperitu obyvatel. Slovy Okamury (2021a), *„kvůli nesmyslnému boji EU proti CO² bude mít ČR náklad stovky miliard korun ročně navíc“*, aniž by s tím byla společnost seznámena:

Lukáš Kovanda, spočítal, že to každoročně do toho roku 2050 je přes 60 000 Kč, každý rok na každého občana, tak jenom, myslím si, že se tady nehraje ta hra férově, jo, na jednu stranu se tu

59 „Zelenou politikou“ či „politikou ochrany klimatu“ je dále označována veškerá politika, která si klade za cíl transformovat hospodářství a ekonomiku EU do udržitelné podoby, a vytvořit tak do roku 2050 klimaticky neutrální evropský kontinent.

nesmírně straší...Žádné dopadové studie neexistují, a přitom se přijímá tenhle ten opravdu drakonický závazek, který opravdu prostě dotkne se peněženky každého občana. (Vondra, 2019a).

Já si myslím, že to přinese nejenom ztrátu zaměstnání, ale nutnost celé změny způsobu života. O tom nikdo s těmi lidmi tady u nás nemluví. Všichni říkají: ‚musíme chránit klima, musíme zastavit uhelnou energetiku, musíme prostě být šetrní a zodpovědní‘, ale co to přinese do života lidí, do jejich rodin, do jejich způsobu trávení času a práce vůbec, to se bohužel od nás politiků nikdo nedozvěděl. Já říkám pozor na to, přinese to obrovské ekonomické dopady. (Zahradník, 2020d)

Předchozí odstavce ukazují, že jedním z největších ohrožení „přírodního způsobu života“ je Zelená dohoda, plán obnovy *Next Generation EU* i další klimatická opatření a jejich následky. Podle oficiálních představitelů EU je cílem plánu obnovit evropské hospodářství a napravit škody způsobené pandemií koronaviru. Politici se stávající podobou návrhu nesouhlasí, a to jak z důvodu odmítání snah být solidární a poskytovat finanční podporu jiným státům EU, tak z důvodu způsobu rozdělování finančních prostředků, jehož klíč je dle politiků nevychází z vědecky podložených dat a je čistě *ideologický*:

Mínulý týden přišla s plánem Evropská komise a zabalila do něj všechno. Včetně zelené revoluce. Penězi ani ambicemi nešetří. Už to není plán „obnovy“, ale plán pro „příští generaci“. Už to není o záchraně lidských životů, ale o spásce planety. Už to není rychlá a jednorázová pomoc potřebným, ale zneužití lidského neštěstí k prosazení dluhové, přerozdělovací unie, které by v normální době nemohlo projít. Není to o záchraně EU, ale jejím uvržení do hlubší krize. (Vondra, 2020c)

Veškerá politika ochrany klimatu je prezentována v termínech ekonomického, bezpečnostního, společenského ohrožení, je kladena jako brzda hospodářského růstu, a tedy jako nástroj, který státy připravuje o národní suverenitu, negativně zasahuje do domácí ekonomiky a ohrožuje tak stabilitu, neboť prosazuje takový „*přístup ochrany přírody, který pak vyústí v to, že je bráněno veřejně prospěšným stavbám, že jsou masivně podporována opatření, která nakonec vyústí ve zničující limity pro evropský průmysl a průmysl automobilový. Likvidujeme si svojí tepelnou energetiku*“ (Zahradník, 2019e). Popsaný způsob vymezování se proti snahám chránit klima na mezinárodní úrovni tak odpovídá výše popsané rétorice pravicových populistů tak, jak ji definoval Laclau⁶⁰ (2005, s. 39).

V rámci konstrukce EU jako „nepřítele“ je tak dále rozvíjena dichotomie „my“ a „oni“. Společenský prostor je v návaznosti na již představenou dělící linii mezi „obyčejnými lidmi“ a „elitami“ dále polarizován prostřednictvím budování hranice mezi „společností“ a „politiky“, respektive mezi „selským rozumem“ a „sociálním inženýrstvím Unie“. „*Kdysi*

60 Viz. s. 39-40.

společnost a politika nebyly tak rozdělené“, komentuje společenské uspořádání Vondra (2019f) a dodává, že „dříve“ znamenala politika „diskusi“, ve které bylo nasloucháno širokým vrstvám společnosti. Dnes je naproti tomu politika „bojištěm“, jemuž dominuje ona shora hledící EU a její „marné“ snahy zamezit změnám klimatu. Stejně jako všechna předešlá dělení, i toto implikuje hodnotový náboj, jenž připisuje morální převahu „společnosti“ před „politikou“ a „dobré“ vlastnosti a pravdivost „selskému rozumu“ před „inženýrstvím Unie“.

Hranice vedená mezi „námi, malým národem“, a „nimi, unijními mocnostmi“, sice mnohdy odkazuje k EU jako celku, často je ale tvořena pouze na užší rovině jednotlivých zemí. V takových chvílích přechází obecná protiunijní rétorika na rétoriku „protiněmeckou“ a „protifrancouzskou“, a to z toho důvodu, že tento *dnes již zdegenerovaný neomarxistický takzvaný Západ, reprezentovaný Německem a Francií, s námi má jen zlé úmysly, a Česko je pro ně jenom kolonie* (Okamura, 2021a). Jak ale značí Vondrův (2019e) výrok „*moje politika je antimacron*“, na rovině „nepřítele“ jsou obě země, Německo i Francie, ztotožňovány s Angelou Merkelovou a Emanuelem Macronem a německá a francouzská veřejnost je mnohdy stavěna do opozice analogické české dichotomii „my“ a „oni“. Lídři obou zemí jsou politiky obviňováni z utváření „zhysterizované atmosféry“, která je úrodnou půdou pro šíření „katastrofických“ scénářů globálního oteplování. Macron potažmo Merkelová jsou prezentováni jako politici, jejichž cílem je utvořit z Evropy „*říši Karla Velikého, obnovit zašlé impérium, podmanit si celou EU*“ (Vondra, 2019e). Představiteli ODS je pak Macronova moc prezentována jako natolik silná, že přiměl *plout Evropský parlament na zelené vlně, a sám se svými lidmi této lodi komunistické levice velí a žene tím Evropu do záhuby*:

Imperiální model, jehož je Macron ztělesněním, nebude fungovat. Je to svěrací kazajka, kterou Evropané nepřijmou, je to cesta ke konfliktu. (Vondra, 2019e)

Jak ukazují předchozí pasáže, na rétorické rovině se vůči Evropské unii vymezují všichni čtyři politici. Explicitní vyjádření o nutnosti vystoupit z EU se ale vyskytují pouze u Okamury (2021a), zbylí politici, ač i jejich rétorika je k Unii kritická, často až „nepřátelská“, vyjadřují zřetelný souhlas pro setrvání v Unii. Slovy Vondry (2019e) „*czexit je nesmysl, není to řešení. Podívejme, jak zatápějí Británii, a prostými selskými počty si představme, jak by zatopili nám.*“ Pro zástupce ODS i Klaus ml. je unijní členství prezentováno zejména v termínech ekonomických výhod a kritika se objevuje ve chvílích, kdy je vyžadováno naplňování závazků, které z členství plynou. Vondra (2019e), Okamura (2021a) i Klaus ml. (2019d) proto požadují *vrácení EU před Lisabonskou smlouvu*. Podobně jako Klaus (2019d), i Okamura s

Vondoru *odmítají být pouhou provincií, která musí potupně přijímat zákony z EU, které čeští občané ani poslanci nechtějí a požaduje proto právo každého státu EU vetovat věci, které se mu nelíbí*. Lisabonská smlouva je tak vnímána jako projev mocenské manipulace velkých hráčů, kteří „*ji chtěli proto, aby se po rozšíření vrátila moc od té drobotiny zase k nim. Francouzi a Němci tvrdili, že s ní bude Unie globálním hráčem. A co je výsledkem toho integračního urychlování? Že odchází Velká Británie*“ (Vondra, 2019e).

Předchozí pasáž popsala důvody, kvůli kterým je stávající podoba EU prezentována jako jedno z největších ohrožení pro Českou republiku. Následující kapitola bude tuto otázku dále rozvíjet, avšak tentokrát se cílem podat zevrubnější popis konkrétních aktérů, kteří ohrožení prezentují.

2.3.2 Nástup „progresivní levice“

Další pasáž Vondrovi citace, která vyžaduje interpretaci, se vztahuje k aktérům, kteří „chtějí měnit onen přirozený způsob života“. Všichni jsou shodně označováni nálepkami⁶¹ „progresivisté“, „stoupenci globalismu“, „zelení levicoví radikálové“, „kaviároví socialisté z velkých měst“, „neomarxisti“, „klimatičtí inženýři“ či „klímaalarmisté“. Tyto „nálepky“ vyvolávají v českém prostředí negativní konotace a sehrávají tak důležitou úlohu v rámci utváření „nepřítele“, bez něhož se pravicový populistický diskurs klimaskepse neobejde. Politici odůvodňují užívání výše uvedených označení podobně jako Vondra v následující citaci: „*Svět se změnil, takže mě to možná nutí vyjadřovat se ostřeji při obraně světa, jak si ho ještě pamatuju*“ (Vondra, 2019b). „Nepřítel“ tedy není v diskursu klimaskepse pouze ten, kdo prosazuje politiku ochrany změny klimatu, ale „*je to vymezení proti všem myšlenkovým proudům nové levice, proti inkluzi ve školách, přepjatě pojímané genderové problematice, ekologickému fanatismu*“ (Klaus ml., 2019d), *sociální bytové politice a digitalizaci* (Klaus ml., 2021).

Asociace klimatické změny se společenskými tématy migrace, genderu, sociální a obecně levicově orientované politiky nastiňuje, že „nepřítel“ nabourává „národní identitu“ a „národní hodnoty“, jejichž nejdůležitější součástí je „svoboda“. Dochází tak k tvorbě rámce a širší logiky podmiňující prisuzování požadovaného významu konkrétním společenským tématům, na tomto místě spojení antropogenní příčiny změny klimatu s bezprostředním osobním ohrožením. Vondrův dovětek z výše zmíněné citace, tedy že „*liberál je ten, kdo usiluje o*

61 „Nálepkování“ se řadí mezi konstruktivistické teorie a zabývá se procesem interakce mezi jedinci, kteří jsou považováni za narušitele společenských norem, a mezi osobami, které tyto formy vytváří a následně narušitele hodnotí (dávají jim určitou nálepkou).

nějakou svobodu“, tak představuje stvrzení všeho, co již bylo uvedeno – cílem globálních elit, které společnost „nesmyslně straší“ oteplováním planety, je „*prosadit vlastní ideologické zájmy, levicovou politiku, zavést jednotnou fiskální politiku*“, která je posledním krokem před dosažením „*evropského superstátu*“, jehož cílem je obohacení sebe sama na úkor slabších (např. Okamura, 2021; Vondra, 2019).

Posledními dosud opomíjenými aktéry, kteří chtějí měnit „přirozený způsob života“, jsou vybraní čeští politici. Jejich „nebezpečí“, shodují se zástupci ODS i Okamura, spočívá zejména v tom, že slouží jako „nástroj“ mocností, které jejich prostřednictvím naplňují své sny o vytvoření „evropského superstátu“. Čeští politici, kteří prosazují zelenou politiku, jsou tak prezentováni jako součást obecného kulturního sporu, v jehož středu leží otázka migrace, genderu, zejména jednopohlavního manželství, které je politiky prezentované jako snaha zrušit *rozdíl mezi mužem a ženou, mezi maminkou a tatínkem a nastolit místo toho dělení rodič jedna a dva* (Vondra, 2019b). Slovy Vondry (2019f), „*dnešní doba napomáhá rozbití tradičně založených společenských struktur. Nejde jen o politické strany, všechny instituce jsou pod velkým tlakem. Rodina, obec i stát. Shora od mezinárodních institucí jako EU, zdola od neziskového sektoru a zájmových i lobbistických skupin a ze strany od korporací.*“

V analýze polské klimaskepse píše Żuk a Szulecki (2020, s. 7), že „*lingvistický obraz světa ve vztahu ke klimatické změně u pravicových populistů se shoduje s dalšími aspekty jimi společně sdíleného světa. Na jedné straně stojí ‚oni‘: cizinci, cizí mocnosti, zahraniční zájmy a mezinárodní dohody. Strana druhá patří ‚vlastencům‘, ‚pravým Polákům‘ a ‚národním zájmům‘. Tuto dichotomní vizi, založenou na národních mýtech, lze aplikovat stejným způsobem na migrační politiku a mezinárodní dohody o ochraně klimatu*“. Strategie, které autoři popisují, se vyskytují v klimaskeptických diskurzech napříč Evropou (např. Poortinga a kol., 2011; Forchtner a Kølvræa, 2015; Forchtner, Kroneder, Wetzel, 2018) a dosavadní analýza ukazuje, že ani Česká republika není výjimkou. Externí moc a zahraničně orientované národní zájmy jsou prezentovány jako ohrožení pro „*tradičně založené společenské struktury*“ (Vondra, 2019f), jejichž narušení by mělo „nedozírné“ následky. Všichni výše jmenovaní aktéři jsou proto diskursivně odsouváni za hranice sdíleného světa, který všichni čtyři politici utvářejí a reprodukují a pokoušejí se tak zamezit tomu, aby *celé novodobé šílenství zruinovalo naši zemi* (Okamura, 2020f).

„Globální“ nenabývá v klimaskeptickém diskursu vybraných politiků význam, který by fenomén asocioval s „pohodlným životem, poznáním, blahobytem“ (Latour, 2020, s. 32). Je

spíše prezentováno jako proces, který umocňuje kolektivní obranu národa. Optikou Latoura by bylo možné interpretovat tuto situaci jako reakci na nejzávažnější odhalenou slabinu ideologie růstu – prospěch z ní mají jen úzké skupiny obyvatel. „Národní“, Latourovou (2020, s. 37) terminologií „Lokální“⁶², se stává „atraktivní“, jak dokládá rétorika českých politiků uchylující se ke „zmatenému útěku“ k soběstačnosti, ochranářství, identitě, jistotě uvnitř národních a kulturní hranic (Latour, 2020, s. 36-37).

2.3.3 Energetická (ne)spravedlnost

Jak již bylo řečeno, klimaskeptický diskurs je z části organizován kolem konceptu volného trhu a neomezeného podnikání. Oba tyto koncepty jsou přitom prezentovány způsobem, který neponechává prostor pro pochybnosti nad tím, že se jedná o nejlepší, se svobodnou společností vnitřně spjatý, ekonomický mechanismus. „Neviditelná ruka trhu“ je konstruována jako základní princip fungování ekonomiky, který zaručuje „skutečně přirozené a morální“ prostředí. Narativ politiků tak neuznává žádnou autoritu, která by mohla disponovat pravomocemi zasahovat do principů tržní ekonomiky. Akceptovat klimatická opatření, mimo jiné popisovaná také jako nesmírně nákladná, by optikou vybraných politiků znamenalo nejen popírat vlastní hodnotové založení, ale také jít proti obecnému „národnímu blahu“ v podobě ekonomického růstu svobodné země. Nejenže „*boj proti CO² likviduje automobilový průmysl*“ (Okamura, 2020a), ale „*s tím zeleným údělem pro Evropu jdeme mimo jiné taky proti přírodním zákonům, proti zákonům zachování energie. Jsem členem uhelné komise, to znamená, (...) pokud bychom teda utlumili uhlí k toku 2040 a vzhledem k tomu, že není jistota v budování náhradního jaderného bloku dalšího, tak by zde vznikl deficit spotřeby energie (...) v podstatě třetina naší spotřeby energie by nebyla pokryta. Takže ty obnovitelné zdroje, ty nám bohužel tu naši spotřebu nepokryjí, jak neustále roste hrubý domácí produkt, tak narůstá spotřeba*“ (Zahradník, 2020c).

Výše uvedené citace korelují se závěry Žuka a Szuleckiho (2020, s. 8). Podle autorů pravicovní populisté napříč Evropou s oblibou rámují evropskou klimatickou politiku „jazykem energetické spravedlnosti“, což jim umožňuje zdůraznit tvrzení, že na klimatickou politiku doplatí nejvíce chudí, obyčejní lidé. Jinými slovy, že rozhodnutí „nejmocnějších“ pocítí na svých účtech za energie nejvíce ti „nejzranitelnější“. Národní zájmy tak nejsou rámovány jinak než v termínech čistě „ekonomické výhodnosti“:

62 Lokální s velkým L ve smyslu anti-Globální. Rozdíl mezi „lokálním“ a „Lokálním“ i „globálním“ a „Globálním“ Latour (2020) popisuje např. na s. 32.

Prostě máme se chovat tak, co je v zájmu českých občanů, aby neměli drahou energii a suroviny, aby to samozřejmě bylo nějakým způsobem ekologicky ošetřené, což mimochodem je – stav ovzduší se zlepšil asi patnácti násobně od roku 1990, to oba pamatujeme. A starat se prostě o to, co je ve prospěch českého občana a ne nějakého tamhle zeleného šílence z Austrálie. (Klaus ml., 2019c)

Je nezbytné, aby stát zajistil bezpečnost a fungování ve strategických oblastech existence státu a společnosti. Síťová odvětví jako energetika, voda, plyn a podobně musí být znovu pod kontrolou státu. I zdravotnictví. (...) Nesmíme připustit, aby nám EU diktovala, jakou máme mít energetiku a aby ve jménu boje proti změnám klimatu zničila naše hospodářství. (...) Klíčové produkty a odvětví v zemědělství i průmyslu by měl stát chránit a podporovat. (Okamura, 2021a)

Při definování „spravedlnosti“, která je často vykreslována jako dělicí linie mezi politickou ideologií levice a pravice, je tak spíše než jakákoliv definice důležitější subjekt, k němuž je referováno – v tomto případě volič (Derks, 2006; Žuk a Szulecki, 2020, s.8). Často kladený důraz na „zdražování energií, zvyšující se daně, likvidování národního průmyslu“ a dalších negativně konstruovaných dopadů klimatické politiky na „peněženky“ spotřebitelů jsou prezentovány jako „vykořisťování“ chudých občanů ze strany elit, jako působení „nespravedlnosti“ druhým. Patrné je to například z následujících citacích Klause ml. a Vondry:

Když zakážeme spalovací motor a budeme nutit lidi kupovat elektromobily, tak bude koupě auta výrazně dražší, budou si ji moci dovolit jenom bohatí. To se dotkne lidí na venkově, kteří jedou každý den deset dvacet kilometrů za prací. Čili to je jeden důvod zapojit se do téhle debaty z pozice zdravého rozumu, umírněnosti a neideologičnosti. (Vondra, 2019b)

Všemi těmito regulacemi přineseme samozřejmě větší chudobu zejména chudým lidem, protože vy bohatí si koupíte to elektroauto a budete moct jezdit do Prahy a zařídíte se. (Klaus ml., 2019b)

Z uvedených citací vyplývá jeden důležitý aspekt – „jazyk energetické spravedlnosti“ se vždy vztahuje vždy pouze ke spravedlnosti na národní úrovni. Globální dopady, které se dotýkají desítek milionů lidí po celém světě (IDMC, ©2021), jsou zcela vytěsňovány. Tato diskursivní strategie tak výrazně zužuje pohled na klimatickou změnu, což následně umožňuje vyzdvihnout projevy klimatické politiky na národní úrovni a prezentovat je jako „drakonická omezení“ každodenního života, aniž by byly brány v potaz jakékoli přínosy. V návaznosti na to tak „jazyk energetický spravedlnosti“ umožňuje vyobrazit ty, kdo se na tvorbě klimatických opatření podílejí, jako příčinu nespravedlnosti a strádání způsobovaného obyčejným lidem.

Odůvodnění, proč klimaskeptici tento narativ, který umožňuje popírat globální změny klimatu, užívají, lze nalézt v následující Latourově citaci:

(E)lity byly natolik přesvědčeny, že budoucí život tu nebude existovat pro všechny, že se rozhodly zbavit jakékoli zátěže solidarity – to znamenalo deregulaci; rozhodly se, že musí vybudovat jakousi pozlacenou pevnost pro několik procent těch, kteří do ní budou moci utéct – to vedlo k prudkému nárůstu nerovnosti; a aby mohly odporný egoismus takového útěku ze společného světa maskovat, musely absolutně popřít hrozbu, která stála na počátku tohoto zmateného útěku – odtud popírání klimatické změny. (Latour, 2020, s. 24)

Následující dvě kapitoly výše nastíněnou dichotomii mezi odmítáním globálního a zdůrazňováním lokálního dále rozvádějí, a to zejména na rovině konstrukce vztahu národa k přírodě.

2.3.4 Za hranice národa?

Bylo řečeno, že logika, kterou klimaskeptický diskurs zakládá, popírá či vytěsňuje veškeré projevy klimatické změny, které se odehrávají mimo území Česka. Osob, které byly donuceny v loňském roce opustit svůj domov kvůli přírodním katastrofám, bylo přitom nejvíce od počátku měření⁶³ (IDMC, ©2021). Přestože k vnitřně vysídleným osobám v důsledku klimatických změn není přímo odkázáno žádným z politiků, na dvou místech se výraz „klimatický uprchlík“ objevuje u Václava Klause ml., a to způsobem jemu vlastním – téma zlehčuje, ne-li zcela popírá:

Klimatická migrace funguje spíše opačně. Kamkoli jedete, tam jsou sta tisíce lidí, Švédů a dalších, kteří lítají za teplem. To jsou klimatičtí uprchlíci. (Klaus ml., 2020b)

Výše patrné zlehčování závažnosti klimatické změny je u Klause ml. velmi časté. Pokud se ale vrátíme k odkazům ke globálním projevům klimatické změny, kromě Klause ml. se k tématu vyjadřuje také Okamura (2019c). Oba politici shodně odmítají, že „*globální oteplování přispívá ke zvýšené intenzitě hurikánů, záplav, sucha a dalších podobných katastrof*“ (Klaus ml., 2019b). Odvolávají se přitom nejčastěji na „dopis pěti set vědců“ z roku 2019, kterým se mimo jiné zaštiťuje také Vondra se Zahradníkem. Oficiální název tohoto dopisu je *Evropská klimatická deklarace* a jeho jediným českým signatářem je bývalý

63 Data centre iDMC, které monitoruje počet světově vysídlených osob ukazují, že v loňském roce byl počet osob, které by nuceny uniknout ze svého domova, dosud nejvyšší v historii měření – jednalo se o 40 milionů osob. Celkově je tak ke květnu 2021 počet vnitřně vysídlených osob 55 milionů. Poprvé v historii měření opustilo svůj domov více lidí v důsledku negativních dopadů klimatických změn než v důsledku válek a násilných konfliktů (IDMC, ©2021).

prezident Václav Klaus. Obsah *Deklarace*, která pochází z roku 2019, byl již mnohokrát vyvrácen⁶⁴ (například Tolasz, 2019; Prestinizi a kol., 2019). Přesto se k němu ale politici vztahují jako k důvěryhodnému dokumentu. Okamura na webu SPD píše:

„Neexistují žádné statistické důkazy o tom, že globální oteplování zesiluje hurikány, záplavy, sucha a podobné přírodní katastrofy nebo je činí častějšími,“ uvádějí vědci. (...) Opatření na snižování emisí oxidu uhličitého jsou podle Evropské klimatické deklarace nejen velmi nákladná, ale navíc škodlivá. (...) Výsledkem je prý zbytečné narušování ekonomiky a ohrožování životů obyvatel chudých zemí, kterým zastánci skleníkové hypotézy odírají přístup k dostupné a spolehlivé elektrické energii. (Okamura, 2019c)

Způsobu, jakým se klimaskeptici vztahují k vědě, podrobněji popisuje následující kapitola, na tomto místě je pozornost věnována pasáži o „chudých zemích světa“ a jejich obyvatelích. Z Okamurovy citace explicitně nevyplývá, k jakým zemím světa se odvolává, a zda do nich řadí také Českou republiku. To koreluje se závěry studie Canna a Raymonda (2018, s. 444), podle kterých jsou „negativní důsledky“ klimatických opatření klimaskeptiky ve většině případů rámovány neurčitě, bez odkazu ke specifické skupině osob. Důrazem na „ekonomické ztráty“ a „negativní dopady“ klimatických opatření na skupiny obyvatel z chudých zemí ale zesilují politici již dříve popsanou linii vedenou mezi „marginalizovanými skupinami chudých“ a „elitami utlačovatelů“, na tomto místě přesunutě na globální úroveň. Zde prezentovaná „solidarita s utlačovanými“ nejen napomáhá diskreditaci zelené politiky jako takové, ale přispívá k vyobrazování vlastní rozvážnosti, intelektuální i morální převahy nad elitami. Jak píše Mudde (2004, s. 543), konstruování protikladu mezi „zdravým rozumem“, ztělesněným obyčejnými lidmi, a „elitami vykořisťovatelů“, snažícími se prosadit vlastní, ideologicky motivované zájmy, je základní strategií populistů.

Tato strategie, která je užívána jako legitimizující prostředek k odmítání klimatické politiky, je běžně používaná nejen na české politické scéně, ale také mezi klimaskeptiky v USA (Cann a Raymond, 2018) i jinde v Evropě (např. Forchtner a Kølvræa, 2015; Žuk a Szulecki, 2020). Na tomto místě je možné popsat ještě další rovinu, se kterou se tato diskursivní strategie pojí – jedná se o rovinu, v níž zaujímá klíčovou roli „symbolická“ dimenze přírody (Forchtner a Kølvræa, 2015, s. 210). Tato dimenze lidem přisuzuje právo rozhodovat o způsobu, jakým

64 Autorů *Deklarace* je pouze čtrnáct, dalších pět set šest osob, jež jsou pod ním podepsány, představují nejčastěji geologové, inženýři, lidé napojení na těžební průmysl, lobbisté či vedoucí pracovníci firem. Z oněch čtrnácti autorů se přitom jen deset z nich věnuje klimatu na vědecké úrovni (Prestinizi a kol., 2019). Jak bylo řečeno, není ambicí této práce předkládat fakta o klimatické změně a vyvracet dezinformace. Na tomto místě vycházím ze závěrů vědců z celého světa, včetně panelu IPCC, s jehož závěry se *Deklarace* zcela rozchází (Prestinizi a kol., 2019). V Čechách o faktických nepřesnostech *Deklarace* psal například klimatolog Radim Tolasz (Tolasz, 2019).

bude s prostředím, na kterém žijí, zacházeno. Forma, jakou se klimaskeptici v tomto smyslu k přírodě vztahují, není vedena záměrem ochránit přírodu o sobě, ale využít ji jako „symbolický“ instrument k upřednostňování „národních zájmů“ před „zájmy zahraničních mocností“, jak vyplývá z citací Klause ml. a Zahradníka:

Je to pro mě zásadní v tom, že se vědci, zmínila jste mezinárodní vědce, snaží mluvit do věci, které jsou v kompetenci našich orgánů, našich institucí, že do nich samozřejmě mají co mluvit naši vědci, kteří také samozřejmě mají významné slovo v radě Národního parku Šumava, ale taky do toho mají co mluvit dle ekologů občané na Šumavě a lidé, kteří na Šumavě chtějí žít a podnikat, takže tady se pokoušet dohodnuté věci měnit, nepovažují za správné. (Zahradník, 2019b)

Naši občané si mají sami rozhodovat o téhle zemi, (protože) nikdo jiný to lépe neudělá a s větším zájmem. (Klaus ml., 2019c)

Takto konstruovaný vztah mezi komunitou a konkrétním územím Forchtner a Kølvræa (2015, s. 204) interpretují jako projev „nacionalismu“, na tomto místě chápaný primárně s ohledem na pojetí národa jako propojeného s konkrétním teritoriem, a tedy jako „přirozenou“ nadřazenost národního společenství ve vztahu ke krajíně nad společenstvím „cizím“. Takto definovaný vztah přisuzuje komunitě právo odmítnout snahy „mocností“ a „zkorumpovaných elit“ zasahovat do vztahu mezi národem a místem, které obývají. Podrobněji se důsledkům takto chápaného vztahu k přírodě věnuje následující kapitola.

2.3.5 Uvnitř hranic národa

„Všimli jste si, že emoce které vstupují do hry, se liší podle toho, jestli jde o to bránit přírodu – to zíváte a nudíte se – nebo jestli jde o to bránit vlastní teritorium – to jste hned ve střehu?“

(...) Jestliže se příroda stala teritoriem, nemá moc smysl mluvit o ‚ekologické krizi‘, o ‚problémech životního prostředí‘ nebo o ‚biosféře‘, kterou je třeba znovu objevit, šetřit a chránit. Jde o věc mnohem živější, existenční – a také mnohem srozumitelnější, protože mnohem bezprostřednější. Když vám sbalí koberec pod nohama, okamžitě chápete, že se budete muset starat o podlahu...“

(Latour, 2020, s. 12–13)

Na rovině vztahování se k přírodě se v diskursu klimaskepse popsaná dichotomie „národní“ a „globální“ dále projevuje odmítáním „systémových změn“ a prezentováním „individuálního konání“ jako jediného smysluplného a správného řešení (klimaskeptiky definovaných) problémů životního prostředí. V tomto směru panuje mezi politiky jednoznačná shoda –

všichni uvádějí, že „každý má začít především sám u sebe“ (Klaus ml., 2019b; Zahradník, 2019f), neboť „věci lze zlepšovat i malými činy a každý by měl jít i příkladem“ (Okamura, 2019f). Výzva k řešení problémů životního prostředí je tak prezentována v termínech přímého jednání a tvoří součást strategie utváření linie mezi „lokální ochranou přírody“ a „globální ochranou planety“. Tato dvě témata jsou od sebe v diskursu klimaskepse striktně oddělována – v prvním případě je totiž ze strany politiků přítomný apel problémy řešit, zatímco v druhém je obsažen požadavek jakékoli jednání odmítat. Jinými slovy, důkladně oddělit „téma ochrany životního prostředí a takový ten ekologický aktivismus“ (Zahradník, 2019e), *dělat opatření k recyklované ekonomice, bojovat proti plastům, ale odmítat ideologickou hysterii, která skutečně může nakonec skončit špatně* (Vondra, 2020d). I proto se všichni klimaskeptici, podobně jako Vondra (2020d), identifikují jako „velcí příznivci ochrany životního prostředí“:

Já miluju přírodu, bydlím v Peci pod Sněžkou, v životě jsem nevyhodil v lese papír, třídím odpad, neberu si igelitky v supermarketu, vodu piju z kohoutku a vedu k tomu i své děti. Člověk se má chovat k přírodě slušně a zodpovědně, ale řešením není politický aktivismus a prodávání emisních povolenek. (Klaus ml., 2019d)

Na jedné straně politici projevují silný zájem o stav krajiny, zemědělské půdy, podíl vody v krajině, čisté ovzduší či stav lesů a zvířete. Například Vondra uvádí, že se jako ochranář přírody raduje „z toho, že jeřábi, kteří tady před dvaceti lety vůbec nebyli, jsou tu dnes ve stovkách“. Důrazně přitom dodává, že odmítá „nadbíhat zideologizovanému pohledu ve společnosti“, neboť dle něj hrozí, že v rámci „fáze dvě této akce“ „začnou mladí udávat svoje rodiče, že doma nechrání klima“, „že jedí maso a jezdí automobilem“ (Vondra, 2019e). Před proklamovanou ochranou přírody tak na straně druhé tedy všichni čtyři politici odmítají stát se součástí nadnárodního projektu ochrany klimatu. Tato, do jisté míry si odporující, tvrzení lze pochopit pouze skrze popis hodnotového a ideologického založení politiků – v diskursu všech zde vybraných aktérů je klimatická změna prezentována jako přirozený proces provázející celou historii lidstva, v důsledku čehož není pojmána jako problém vyžadující systémové řešení: „Takové teplo a sucho už tady bylo. Ve 14. století v době Karla IV. tady bylo velmi výrazné teplo. Společnost to tehdy dovedlo k tomu, aby se bojovalo se suchem a teplem, nebo se využívalo jeho výhod. Zavádělo se víno, stavěly se rybníky“ (Vondra, 2020g).

Obecně se všichni klimaskeptici k suchu vyjadřují méně lehkovážně než ke zvyšující se teplotě Země. Poměrně často bývá sucho dokonce vyobrazováno jako „nejpalčivější“ problém české krajiny, se kterým „je třeba bojovat“. Avšak s ohledem na „lokální“ charakter, jenž je suchu a na něj navázaným problémům přisuzován, dle politiků stačí přistoupit na „lokální“

řešení, která spočívají v „*racionální ochraně životního prostředí pro člověka*“, „*skutečné ochraně přírody*“, nikoli v klima-hysterickém šílenství (Okamura, 2020f). Sucho je tedy dle klimaskeptiků „*opravdu problém (...), ale boj proti emisím je naprosto nesmyslný*“ (Okamura, 2020f). „*Nejdůležitější je tedy zalesňovat, (...) vytvářet remízky, rybníčky, (...) přírodu zase vracet tam, aby mohla zadržovat vodu* (Okamura, 2019d), „*podpořit projekty na zvýšení výšky ornice a je třeba zvážit nejrůznější přehradu*“ (Okamura, 2020d).

Politik, který se od popsaného způsobu prezentace sucha vzdaluje, je Klaus ml. (2019b). Ten se drží strategie popírání klimatické změny, kterou nastolil již jeho otec⁶⁵ – opakovaně zdůrazňuje, že „*nezpochybňuje, že dochází ke změnám klimatu*“ ale dodává, že „*to tady bylo vždycky – stejně tak jako doba ledová neskončila vinou neandrtálců, stejně tak jako mezidoba ledová 1850, kdy bylo trošku chladnější období,*“ tak ani dnešní oteplování není zaviněno člověkem. Klimatická změna je tedy Klausem ml. konstruována jako přirozený jev, s nímž nelze nic dělat – a sucho je prezentováno jako přirozená součást tohoto jevu. Sílu svých tvrzení zesiluje falešnými argumenty, že „*sucho bude buď stejně jako loni, nebo ještě horší nebo mnohem menší nebo žádné sucho nebude*“ (Klaus ml., 2020a), že „*má nulovou souvislost s tím – kolik lidí si koupilo hybridní sportřák Audi A8*“, nebo že stejně jako „*větru ani dešti suchu nelze poručit*“ (Klaus ml., 2020a). Poslední uvedený argument pro odmítnutí zavádění systémových změn zaznívá v mírně pozměněné podobě také od zástupců ODS. Zahradník (2019c) svá slova o zbytečnosti systémových změn podporuje tvrzením, že „*příroda nás nebude poslouchat, (neboť) je to v rukou Božích*“. Vondra (2019f) pak považuje představu, že „*my teď najednou budeme řídit klima, (za) šílené vyústění arogance dnešní společnosti*.“

Z jedné strany se mezi klimaskeptiky objevuje častý důraz na uchování přírody pro další generace, ze strany druhé pak přichází představa, že lidé mají nárok z přírody čerpat, neboť jsou představováni jako „*stojící nad přírodou*“. Postoj všech politiků tak lze obecně popsat jedním z programových bodů politické strany Klause ml. (2019a): „*Příroda se má chránit pro lidi, ne proti lidem*“. Jedním z důvodů, proč pečovat o krajinu, je tedy zachování jejího odkazu budoucím generacím „*ochranou těch tradičních věcí, které fungují tisíce let a zase tisíce fungovat budou*“ (Klaus ml., 2019a):

65 Podobnosti Klausovy strategie popírání (antropogenní příčiny) změny klimatu se strategiemi první generace klimaskeptiků, u jejíž zrodu stál jeho otec, podrobněji popisuje následující kapitola.

Já si skutečně myslím, že jakoby my jsme tu zemi dostali od našich předků, bohatou, krásnou, českou a máme ji nějakým způsobem takhle předat našim dětem. Ideálně trochu bohatší a podobně. (Klaus ml., 2019a)

Je naší povinností předávat dětem a vnoučatům přírodu v lepším, a ne v horším stavu, než jsme ji převzali. Čistý vzduch, dostatek vody, zdravá půda, životaschopné lesy a biologická rozmanitost jsou hodnoty a cíle, o nichž nesmíme pochybovat. Vondra, 2020e)

Kromě otázky uchování přírody pro další generace, která je přítomná zejména u Vondry, Zahradníka, Klause ml., Okamurou je péče o přírodu prezentovaná primárně jako důležitá s ohledem na národní blaho, jehož ukazatelem je prosperita zemědělské produkce. Přes četné podobnosti tedy existuje aspekt, který Okamuru od zbylých tří politiků odlišuje – předseda SPD lokální ochranu přírody neprezentuje jako součást konzervativní politiky, ale jako projev nadřazenosti místních obyvatel nad „cizinci“, jako nástroj k odmítání nadnárodních dohod ochrany klimatu, a tedy představu, že národ má přirozené právo nárokovat si dané území. S odkazem na výše citované autory Forchtner a Kølvræa lze říci, že příroda v rétorice klimaskeptiků vystupuje na rovině „symbolické“ i na rovině „materiální“. Důraz všech politiků na ochranu přírody je výrazem silného pouta k místu narození, čímž příroda nabývá zejména „kulturního“ a „národního“ významu – je konstruována jako výraz svobody skupiny osob, která na daném území žije a jako výraz národní suverenity. Pro politiky je tak důležitá péče o krajinu pouze v bezprostředním okolí a jakékoli geograficky vzdálené problémy či snahy o jejich globální řešení popírají nebo spíše ignorují. Všichni čtyři politici se rozhodli přistoupit pouze na téma lokální ochrany přírody, díky čemuž mohou nadále požadovat suverenitu země, hledět na mezinárodní environmentální problémy se skepsí a popírat příčiny jejich existence.

2.4 Věda – „expertokracie vyvolených“

Poslední nevysvětlenou částí Vondrovy výše uvedené citace zůstává pasáž odkazující k „jedinému správnému názoru na svět“. Než bude představen obsah tohoto „názoru“, bude blíže popsáno pozadí jeho vzniku.

Nositelé „jediného správného názoru na svět“, tito „aktivisté“ a „zelení fanatici“, kteří chtějí z „*principu ovlivňovat váš život, protože mají pocit, že vědí lépe než vy, co je pro vás dobré*“ (Zahradník, 2018b), byli již popsáni v předchozích kapitolách a souhrnně označeni jako „nepřítel“. Jeden hlavních z důvodů, kvůli kterému si aktéři zařazení do této kategorie

vyslouží, je skutečnost, že se zaštiťují názory vědců, podle kterých jsou klimatické změny zapříčiněny vlivem člověka. Ve snaze se vůči všem těmto aktérům důrazně vymezit, uchýlili se klimaskeptici k prezentaci vědců ve světle „arogance“, „nečestnosti“, „neodpovědnosti“ a „bezohlednosti“. Slovy Zahradníka (2019d), „*problém je ten, že vědci jsou jen lidé. Mýlí se, jsou ješitní, potvrzují potvrzené, chtějí být citováni, vyniknout.*“ Tato diskursivní strategie, jejímž prostřednictvím se vědci, respektive jejich část, stávají další z komponent kategorie „nepřítel“, je při popírání vlivu činnosti člověka na změnu klimatu rovněž oporou všem čtyřem vybraným politikům. Odkazování se na „jediný správný názor na svět“ tak představuje další nástroj dichotomizace sociálního prostoru.

2.4.1 Vědou proti „vědě“

„Elity“, „EU“, „globalisté“, „neziskovky“, „neomarxistická levice“, „takzvaní klimatologové“ a všichni další, kteří jsou diskursem odsouváni za onu, již dříve představenou a pevně vymezenou linii, jsou velice často diskreditováni právě skrze vědu a věda skrze ně. Jak ovšem uvádí Klaus ml. (2020b), „*neznamená to, že bychom neměli brát jakékoli vědecké závěry jako argument. Věda je buď pravda, nebo není pravda,*“ a proto je třeba oddělovat „*takové ty počty vědců, kteří si něco myslí,*“ od výsledků „skutečných vědců“ a „závěrů, kterými se zaštiťují aktivisté“:

Prosím vás, ten její (Greta Thunberg) šílený klimatický boj je úplně nesmyslný, je to prostě neomarxistický aktivismus, který nestojí vůbec na relevantních základech. (...) Ty lidi se zbláznili, přitom ten problém je přece jiný a jsou to odborné studie, jak českých vědců, izraelských vědců, švýcarských vědců, jsou to světové studie, kde se významní vědci ohrazují proti tomuto lživému aktivismu, protože nejdůležitější je zalesňovat. (Okamura, 2019d)

V univerzu klimaskepsy všech vybraných politiků tedy není věda odmítána jako celek, právě naopak. Pro klimaskeptiky představuje věda i vědci samotní důležitý legitimizační nástroj, na který se odvolávají, a z něhož čerpají autoritu. Je ale zapotřebí oddělit „skutečnou vědu“ od „vědy“, která dle klimaskeptiků představuje pouhou zástěrku pro strašení veřejnosti, a není tak ničím jiným než „politickým marketingem“ či „byznysem“. Jinými slovy, je třeba nalézt a odmítnout tu vědu, která, protože „*je víc hysterie než věda*“ (Vondra, 2019a), maluje na zeď katastrofické scénáře o změně klimatu a jejich příčinu přičítá na vrub člověku, kterého za to chce „trestat“.

Rozdíl mezi *vědami*⁶⁶, který na rétorické rovině klimaskeptiků vystupuje, částečně nalézá paralelu v dělení Dunlapa a McCrighta (2010), k němuž odkazuje ve své studii Vidomus (2018, s. 133). Podle autorů existuje v klimaskeptickém narativu na jedné straně věda, která je pozitivně reflektována, na straně druhé pak „věda“, která je důsledně odmítána. První jmenovaná představuje „vědu technologické produkce“, tedy takovou, která dokáže poskytnout vědění a technologie, jež jsou definovány jako pro společnost „užitečné“, neboť umožňují nalézat efektivní nástroje, kterými se lze vypořádat se změnami klimatu a nenarušit přitom současnou podobu života v kapitalismu. Pro klimaskeptiky je právě tato věda přijatelná, neboť „*tezi, že kvůli záchraně planety musíme revolučně měnit náš společenský či hospodářský systém,*“ (Vondra, 2020f) důsledně odmítají:

Nepochybuji, že lidská kreativita je natolik tvůrčí, že se dokáže bez hysterie přizpůsobit i změnám, které se odehrávají teď. (Vondra, 2020f)

Měli bychom postupovat těmi metodami z nejvyspělejších zemí světa, je to i v Japonsku, že se snižují ty energetické celky. (Okamura, 2020h)

Druhá forma „vědy“ je autory prezentována jako „věda s environmentálně–sociálními dopady“ – závěry, ke kterým dochází, totiž implikují potřebu proměny stávajících společenských pořádků. Klimaskeptiky je proto tato forma „vědy“, jejíž součástí jsou studie potvrzující antropogenní příčiny klimatické změny, zcela odmítána. Pokud by závěry této „vědy“ politici přijali, popis faktů by už nemohl být dále oddělován od morálních důsledků (Latour, 2017, s. 47), v tomto případě prezentovaných Zelenou dohodou a dalšími klimaticky šetrnými opatřeními. Apel na odmítání těchto vědeckých závěrů, označovaných jako „*klimatické třesnění svazující ruce svobodné společnosti*“ (Zahradník, 2019e), je proto mezi klimaskeptiky často přítomný:

Nenechme si doslova vymýt mozek na úroveň, kdy máme tendenci vnucovat svou víru téměř násilím jinému. Mějme odpovědnost za své vlastní chování, používejme rozum, nebuďme extremisty. (Zahradník, 2019d)

V důsledku toho musí být „vědecké“ popisy reality, prezentované jako „jediný správný názor na svět“, popřeny, neboť jejich přijetí by z nich učinilo ekvivalent imperativu. Následující strany se strategiím popírání „vědy“ podrobněji věnují.

66 K *vědě*, proti níž se klimaskeptici vymezují, bude od této chvíle odkazováno v uvozovkách jako k „*vědě*“.

2.4.2 Arogance nevědomosti

S cílem diskreditovat „vědecké“ názory jdoucí proti představám klimaskeptiků dochází k mísení různých diskursivní strategií. Jednu z nich lze popsat jako „model vědění“ představený Ruth Wodak (2015, s. 22), jehož definice zní následovně: *„Pravicový populismus obvykle koreluje s anti-elitářskou rétorikou, a, v důsledku toho, také s tím, co označuji ‚arogancí nevědomosti‘, tedy odvoláváním se na zdravý rozum, s tradičními (konzervativními) hodnotami spojenými s agresivní a vylučující rétorikou.“*

U zde vybraných politiků je výše popsáný „model vědění“ patrný na rovině odmítání „expertního vědění“ a „elitářství“, při zdůrazňování významu „zdravého rozumu“ či víry v „obyčejné lidi“, na rovině zmíněného apelu na „osobní odpovědnost“, která je kombinována s odkazem se na „vlastní zkušenosti“, které nám říkají, že svět neskončí jen proto, že *„podíl CO² ve vzduchu za posledních 100 let narostl o 0,01 %“* (Okamura, 2020g), ani kvůli tomu, že nám někteří „vědci“ říkají, že se tady „usmažíme“, a na to, abychom pochopili, že *„klima na Zemi se mění asi tak 5 miliard let, [nemusíme] mít dvě vysoké školy“* (Zahradník, 2019g). „Model vědění“ nazvaný „arogance nevědomosti“ lze prezentovat na příkladu následujících citací:

Globální oteplování nevadí většině lidí, tady se bavíme o tom, že vzrostla teplota asi o 0,4 stupně. A třeba jen když si vezmete teploty Prahy a Brna, tak se liší asi o dva stupně. A to neznamená, že bychom tady vymírali, na rozdíl od Brňáků. (Klaus ml., 2020b; zvýraznila D.R.)

Tak minimálně je to sporné [vliv CO² na globální oteplování]. Vybouchne Krakatoa a je všechno úplně jedno. Najednou tu bude tak velký výron CO², který všechno naše úsilí zničí. Evropa dává devět procent všech emisí. Naše auta méně než jedno procento. Takže, co uděláme, pokud se ostatní nepřidají? Budeme to od nich vynucovat silou, a když řeknou ne, vyhlásíme jim válku? (Vondra, 2019b)

Podle Wodak se skrze model „arogance nevědomosti“ navracejí pravicoví populisté k předmodernímu, před-osvícenskému myšlení. Ne všichni výzkumníci jsou s tezí Wodak o snaze navrátit se k předmodernímu myšlení zajedno. Vidomus ve své studii s odkazem na Petera Jacquese uvádí:

O klimaskeptících se hovoří často jako o obráncích modernity; pojetí vědy, které staví na idejích beckovské reflexivní modernizace je totiž neslučitelné s ryze osvícenskými hodnotami, které sami vyznávají. Peter Jacques (2009) dokonce míní, že primární klimaskeptická obava z environmentálně senzitivního uvažování netkví v jejich domnělém (a mnohdy podsouvaném)

materiálním zájmu, ale právě v hodnotách – silně zakořeněných osvícenských ideálech a víře v růst. (Vidomus, 2018, s. 133)

Z korpusu textů, ze kterého tato analýza vychází, vyplývá, že v jazyce klimaskeptiků je možné pozorovat jak prvky prezentované Wodak, tak Jacquesem – politici nerezignovali na přínos moderního myšlení ani vědeckého poznání, avšak, jak bylo popsáno výše, jako skutečně vědecké prezentují pouze ty poznatky, které korespondují s jejich ideologickými hodnotami. Ve snaze delegitimizovat „vědu“ pak často užívají takového druhu argumentace, který vykazuje právě ony prvky odkazující k předmodernímu myšlení – kromě častého odkazování na vlastní, ověřitelné zkušenosti a konkrétní události, které se udržují v povědomí široké veřejnosti, jako například „sucho v roce 1983“ (Klaus ml., 2019e), či „přemnožení kůrovce na Šumavě“ (Zahradník, 2019f), prostorově či časově srovnatelná pozorování, bývají také často přítomné různé formy zkratkovitého vysvětlování, které klimaskeptici užívají k verifikaci či falzifikaci vědeckých tvrzení a podrobněji se tomu věnují následující kapitoly.

2.4.3 Věda – racionální a pravdivá

Již bylo popsáno, co je míněno oním „jediným správným názorem na svět“. Na tomto místě budou podrobněji popsána kritéria toho, co lze optikou klimaskepeze považovat za „*vědeckou pravdu a fakta*, [na základě kterých se] *lidstvo má rozhodovat*“ (Klaus ml., 2019d).

„Racionální a pravdivá věda“ svými výsledky nejde proti národním zájmům, podporuje bezpečnost, suverenitu, soběstačnost, ale zároveň dokáže vyřešit to, co klimaskeptici definují jako „problém“. *Věda, která je skutečně k užitku, přichází s realistickými řešeními, upřednostňuje fakta na ideologii a nestaví vzdušné zámky* (Vondra, 2020a). Politici se přitom zaštiťují i vědci z IPCC, ovšem citují takové návrhy, podle kterých by se „*peníze měly investovat do obnovy půdy či do zalesňování. To je racionální, protože sucho je opravdu problém*“ (Okamura, 2020f). Oddělování vědy od „vědy“ zde koresponduje s dělením, které bylo načrtnuto již dříve – „relevantní“ věda přichází s konkrétními a *racionálními řešeními ochrany životního prostředí*. „Věda“ naproti tomu navrhuje celospolečenská, nikoli lokální, řešení ochrany klimatu, jako jsou „nesmyslné“ dohody a balíky navrhované Evropskou unií (Zahradník, 2020a).

Okamura, který se hlasy odborníků zaštiťuje nejčastěji, se vyhýbá asociaci pojmu „věda“ s klimatickou změnou či její antropogenní příčinou a automaticky tato témata převádí na rovinu „šíleného aktivismu“ (2019d). Odborníci a vědci jsou Okamurou spojováni s veřejně

známými zástupci světové klimaskepse – jako příklad vědeckých iniciativ, které se stavěly proti „globalistickému klimatickému šílenství“, uvádí například iniciativu *Oregonského vědeckého institutu* z roku 1992, petici Fredericka Seitze, profesora z Rockefellerovy univerzity či práci známého klimaskeptika Freda Singera. Zároveň je pro Okamuru (2020h) věda dobrá ta, která podporuje „energetickou nezávislost Česka.

V neposlední řadě je „správná“ vědecká pravda ta, kterou z pozice „vystudovaných odborníků na klima“ prezentuje Vondra a Klaus ml.:

Jsem vystudovaný přírodovědec a zodpovědně říkám, že klima na Zemi se měnilo, i když na tom člověk neměl a ani nemohl mít vliv. (Vondra, 2020e)

Nic jako klimatický vědec není. Vědci jsou buď archeologové, nebo geografové. Já jsem třeba vystudovaný přírodovědec. Mám zkoušku z meteorologie a asi patřím k jednomu promile nejvzdělanějších lidí v republice na toto téma. (Klaus ml., 2020b)

Kritéria rozlišování „správné“ vědy a „důvěryhodných“ vědců od těch spadajících do kategorie „nepřítel“ jsou následující – „správná“ věda nepřichází s tvrzeními, podle kterých dochází k antropogenní příčině změny klimatu, nesmí požadovat systémová řešení, nesmí se se bát projevit nesouhlas s většinou a nepodléhat „globalistickému klimatickému šílenství“. Musí používat zdravý rozum, jednat v souladu s národními zájmy, nepoškozovat obyčejné lidi a přicházet s takovými opatřeními, která napomohou ochraně české přírody. Aby byly názory těchto „správných vědců“ co nejvíce slyšet, je třeba diskreditovat „vědu“ klasifikovanou jako špatnou. Následující kapitola se proto věnuje popisu konkrétních klimaskeptických strategií delegitimizace „vědy“.

2.4.4 „Věda“ – aktivistická a lživá

O strategiích zpochybňování „vědy“ psal již Vidomus (2018), od let českého „vrcholu zájmu“ o klima⁶⁷ se ale strategie i rámce proměnily. Aktéři se nepokoušejí vědu delegitimizovat prostřednictvím zpochybňování „kritérií falzifikace“, ani pro ně není zásadní antropogenní hypotézu posuzovat popperovskými kritérii, jak požadoval Kremlík v roce 2010 (Vidomus, 2018. s. 135), a neodvolávají se ani na knihu Thomase Kuhna *Struktura vědeckých revolucí*. Ačkoliv je třeba konstatovat, že v tomto ohledu částečně tvoří výjimku Klaus ml., do jehož klimaskeptické rétoriky proniká dědictví větve klimaskeptiků, která vznikala kolem jeho otce Václava Klause. Jako příklad lze uvést odkaz na změnu paradigmat:

67 Viz. s. 33.

Když se budeme bavit čistě o vědě, tak věda z povahy věci neuznává konsenzus. Prostě věda není o konsenzu. Když se nacisti dostali k moci, tak vydali spisek *Sto vědců proti Einsteinovi*, aby odsoudili jeho bludy. Einstein řekl: Proč sto? Kdybych neměl pravdu, stačil by jeden. (...) Věda se vždy posouvá tím, že nějaký člověk vstane a rozbije pravdou dosavadní dogmata. (Klaus ml., 2019b)

Vidomus (2018, s. 136) identifikoval ve veřejném diskursu čtyři dominantní strategie delegitimizace vědy – „nekorektní forma argumentace a interpretace, zatajování dat“; „nejistota vědy“; „útok na skeptiky“ a „svázanost granty“. Ač se jedná o strategie užívané mezi veřejností, nikoli politickou reprezentací, všechny jmenované rámce lze najít také na rovině argumentace zde vybraných politiků. První i druhý rámec se objevil u všech klimaskeptiků a příklady projevů této formy argumentace byly v práci již uvedeny. Součástí těchto rámců bývají zejména výtky, že není zohledňováno, že se „*klima měnilo vždy*“ (Okamura, 2020g), že v některých historických obdobích byly teploty „*dokonce daleko vyšší než ty, které odhadujeme ve třetihorách - v období křídly (...) zde vévodily tropy*“ (Okamura, 2019a; Vondra, 2019a), že *nikde není dané, že eliminací CO₂ můžeme eliminovat změny klimatu* (Vondra, 2020g) a že není jisté, zda tento vědecký konsensus „*není stejně chybný jako ten, že slunce obíhá okolo Země, že Země je placatá (nebo) že nic těžšího než vzduch nemůže vzlétnout*“ (Klaus ml., 2020b).

Prostřednictvím třetího rámce, který se také objevuje u všech politiků, je poukazováno na skutečnost, že nesouhlasné vědecké názory jsou ve společnosti umlčovány, označovány jako nepohodlné či „nálepkovány negativním výrazem popírač“. Okamura této strategii zvané „útok na skeptiky“ užívá například s odkazem na „*vědce a geologa Karla Macha, který vyvrací klima-hysterické báchorky o člověkem způsobeném globálním oteplování*“ a kvůli tomu „*dokonce zažil cenzuru svých podložených zjištění, která odhalují nové příčiny ohřívání planety*“ (Okamura, 2019a). Zahradník tuto strategii užívá ve vztahu k sobě samému, když v souvislosti se svými pochybnostmi nad antropogenní příčinou změny klimatu uvádí:

Vím, že můj názor není populární, protože začíná opět platit, kdo nejde s námi, jde proti nám.
(Zahradník, 2020b)

„Svázanost granty“⁶⁸ je také užívána, ale velmi zřídka a identifikována byla pouze u Vondry a Klause ml. Vondra prezentuje princip fungování vědy jako „potvrzování určitých hypotéz“, na jejichž potvrzení je vyhrazen určitý rozpočet. Všichni o grant požádají, „protože chtějí ty peníze. Kdo křičí razantněji a víc, má větší šanci, že to příště dostane znovu.“ (Vondra, 2019a). Podobně se vyjadřuje také Klaus ml.:

A co je strašně zajímavé, že kdybyste se podíval na generaci 65+, tak tam ten konsenzus je daleko menší. A když si kladete otázku proč, tak ten důvod je, že ty lidi už jsou na prahu emeritury a můžou si říkat vědecky to, co si myslí, že je pravda. Kdežto když jste čtyřicetiletý vědec a máte hypotéku a 99 procent grantů a všeho co chtějí ty vlády po vás zkoumat míří tímhle směrem, tak se do toho raději zapojíte. To je to, co si o tom myslím. (Klaus ml., 2020b)

Namísto delegitimizace vědy skrze redukci nepohodlných výzkumů na projevy „grantové svázanosti“ zde vybraní politici využívají rámec, který jim umožňuje vymezit se nejen vůči problémům financování „vědy“, ale rovněž vůči širším zájmovým skupinám, politikům, majitelům technologických firem, podnikatelům a všem dalším aktérům, kteří mají zájem na prosazování vědeckých tvrzení o antropogenní příčině změny klimatu. Na rovině reprezentace jsou pak tyto subjekty kladeny vedle „vědy“, čímž si klimaskeptici otevírají cestu ke zpochybňování jejich morálních kvalit:

Vědecký konsenzus je z povahy věci nesmysl. Věda je založena na empirických datech. Příroda neposlouchá akademie věd, státní byrokracii, politiky ani aktivisty. (...) Jakmile určitá skupina vědců vyhlásí konsenzus, takřka vždy v tom hraje roli jejich zájem o vlastní výhody a privilegia. Žádný vědecký objev nevznikl konsenzem. Vždy je učinili badatelé, kteří šli s kůží na trh a postavili se soudobému stavu poznání⁶⁹. (Klaus ml., 2019e)

Já je (vědecké výzkumy) beru s rezervou, a koneckonců, když se bavím s vědci, (...) kteří prostě v tomhle byznysu nejedou, nejsou placeni těmi byznysmany, kteří se těší, že dostanou monopol na různé záležitosti...Mají jiný názor – ne podle mě – to oni mají jiný názor. (Vondra, 2019a).

Vědecká sféra je tak v diskursu klimaskeptiků přesouvána na rovinu politickou a „byznysovou“. Závěry odborníků jsou redukovány na otázku „názorů“, a spíše než o „svázanosti granty“ tak lze mluvit o obecné „materiální a ideologické svázanosti“. V jádru

68 V USA i Velké Británii se „grantová“ finanční podpora vztahuje také k soukromé dobročinnosti. V evropském prostředí se „grantem“ míní spíše podpora vědeckých výzkumných prací a peněžité dary od státu či soukromých firem na veřejně prospěšné účely jsou v České republice zahrnovány pod pojem „dotace“. Na tomto místě jsou „granty“ chápány jako forma financování vědy. Financování v prvním slova smyslu je zde označováno výrazem „dotace“.

69 Zde Klaus ml. čerpá z myšlenek australského geologa Iana Plimera, jehož klimaskeptické knize se dostalo i českého překladu a vyšla pod názvem *Konec poplašných zpráv o Modré planetě* (Plimer, 2013) získal ohlas i mezi českou klimaskeptickou veřejností (Vidomus, 2018, s. 138).

tohoto rámce leží přesvědčení, že výsledky vědy a konkrétní navrhovaná politická řešení jdou ruku v ruce, a že pokud by došlo o oddělení vědy od politiky a byznysu, vědecké závěry by se od těch dosavadních značně lišily. Důsledkem je obraz obraz klimatické změny i souvisejících opatření jako sféry „projekce mocenských vztahů“ (Žuk a Szulecki, 2020, s. 6) a spolu se všemi dalšími uvedenými aspekty je tento obraz prezentován jako důkaz obecného morálního úpadku politiků, vědců i obecně západních elit:

Ono to začne, že je nějaký panel OSN, od nás tam jede pan ministr Petříček. Je to člověk, který má nějaké názory na to. Podle mě uhozené. Takových papalášů se tam sjede čtyři sta a přijímají k tomu nějaká usnesení. S tím pak souvisí grantová politika. (...) A najde se tam spousta vědců, kteří k tomu nosejí nějaké podklady, aby to sedělo. (...) Nerespektují ho [panel OSN] Spojené státy, Čína, Indie, Brazílie. Když jsme to spočítali, z šesti miliard lidí na planetě ho nerespektuje asi 5,8. To je politický marketing partičky vládních i nevládních úředníků a aktivistů. Od vzniku planety zaniklo asi šest milionů druhů a řada jiných vznikla. Jde jen o strašení veřejnosti. (Klaus ml., 2019d)

Řešením tedy není nesmyslný boj proti CO² poškozující brutálně naši ekonomiku a nahrávající solárním baronům a pobíračům dotací, ale vysazování více zeleně či případně projektů na udržování vody v krajině. (Okamura, 2019f)

„Materiální a ideologická svázanost ‚vědy‘“ je pak dávána do kontrastu nejen se „skutečnými“ vědeckými zájmy, ale také se zájmy obyčejných lidí“. Strategie delegitimizace vědy ukazují snahu vymezit se proti nadnárodní spolupráci, s pomocí anti-elitářské rétoriky zpochybnit možnost obecně platného poznání i myšlenku globalizace. Přítomná je také snaha poukázat na polarizaci a atomizaci společnosti jako důsledku bezohledného a nadřazeného chování nejen vědců, ale všech těch, kteří se zaštiťují „vědeckými“ závěry o antropogenní příčině změny klimatu. „Vědecké“ závěry jsou prezentovány jako výsledek zájmů „zahraničních mocností“ a „elit“, jako „názory“, které mají být základem při tvorbě zákonů, jejichž cílem je oslabit národní suverenitu, narušit bezpečnost a soběstačnost Česka a převzít kontrolu na státě a občany. Útok na vědu je tak součástí narativu vymezování se proti „nepříteli“, který si nárokuje monopol na „jediný správný názor“, slovy Zahradníka (2020b) *„(n)amísto demokracie volených přichází neomylná expertokracie těch správných vyvolených.“* V diskursu klimaskepse tak snaha „dostat se k uhlíkové neutralitě znamená podrobit se diktátu Bruselu“ (Klaus ml., 2021). Cílem klimaskeptiků je prosadit narativ, v němž hrozbou není klimatická změna a její důsledky, ale převzetí moci těmi, kteří chtějí omezovat svobodu obyvatel. *„I komunisté se zaštiťovali vědou a víme, jak to dopadlo.“* (Vondra, 2019b)

2.5 Návrat komunismu?

„Oč tomuto ve falešném papíru konzervatismu zabaleném antikomunismu ve skutečnosti jde?“ (Wagnerová, 2020)

Od sametové revoluce uplynulo více než třicet let, přesto v českém konzervativním a populistickém pravicovém diskursu dosud přetrvává praxe nahlížet a interpretovat problémy dnešní společnosti prizmatem komunismu. Ve vztahu ke změnám klimatu dokonce do té míry, že jsou konstruovány jako v jádru analogické – opatření vztahovaná k politice ochrany klimatu jsou všemi čtyřmi aktéry prezentována jako projev společenského úpadku, *návrat ke komunismu, levicovému extremismu, ideologii nikoliv rudé, ale zelené* (Zahradník, 2019g). *„Mnohdy fanatičtí radikální ekologové přírodě paradoxně škodí stejně tak, jako někteří radikální revolucionáři škodili obyčejným pracujícím – třeba když bolševici způsobili hladomor v Rusku“* (Okamura, 2019g).

Jak nastínil závěr předchozí kapitoly, klimatická změna je konstruována jako kulturní hrozba, která se projevuje v podobě úsilí o „totalitní a totální státní moc“, jako touha „nepřítele“ získat monopol na donucovací moc nad celou společností. Konstruování klimatického šílenství jako formy návratu autoritářství probíhá na několika rovinách. Mnohé z nich již byly nastíněny výše v této práci, na tomto místě tak budou pouze stručně shrnuty a interpretovány skrze diskurs antikomunismu, který je přítomen u všech politiků, a to zejména na rovině interpretace zelené politiky:

Levicový extremismus je bohužel znovu na vzestupu. Dnes je zabalený do zelena. Místo třídního boje je tu ten klimatický. Už vám nechtějí vzít pole nebo továrnu jako před 60 lety a provozovat ji. Snazší je to přece přes zákazy a pokuty. (Zahradník, 2019d)

Klimatická hysterie pokračuje a přichází nová „zelená“ totalita. (Okamura, 2019e)

2.5.1 Diskurs antikomunismu

Hodnoty neoliberalismu, jako je sledování vlastních zájmů a svobod, ekonomický růst a trh bez jakýchkoli podnikatelských překážek nebo omezená kontrola státu a politické moci, jsou na jazykové rovině přítomny u všech čtyř politiků a představují tak společné ideologické pozadí a výchozí bod pro utváření diskursivních strategií i rámců popírajících antropogenní příčiny klimatické změny. Jedním z nich je doposud nezmíněný „rámeček antikomunismu“, jež je ze své podstaty vhodný pro diskreditaci veškeré levicové, v tomto případě také klimaticky šetrné, politiky. „Komunismus“, „levicový extremismus“, „krajní levice“, „třídní boj“, či

„politický diktát“ se dle klimaskeptiků navrácí prostřednictvím zelené politiky a, jako „tehdy v únoru“, i dnes představuje tato totalitní ideologie ohrožení „demokracie“, „svobod“, „principů tržní ekonomiky“, „prosperity země“, „národních tradic“, „tradičního českého průmyslu“. Jinými slovy, výtoky sametové revoluce:

Těch třicet let od revoluce byl ráj a já si nepřeji, aby koncovkou těchto změn bylo, že se budeme mít výrazně hůř. (Vondra, 2020b)

Antikomunistická linka obsažená v rétorice klimaskeptiků zaujímá u všech v prakticky totožnou funkci – je neustále aktualizovanou, odstrašující připomínkou všem společné komunistické minulosti. Je ale také připomínkou třiceti let trvajících „ráje v kapitalismu“, a v neposlední řadě je také zobrazením hrozby do budoucna. Optikou klimaskeptiků proto nesmíme *naskočit na módní vlnu strachu z konce světa* (Vondra, 2020f), ale *zachovat chladnou hlavu* a uvědomit si, že je třeba udělat vše proto, abychom polistopadovou éru, období „liberálního optimismu“⁷⁰ započaté v devadesátých letech, neopustili. *Nedopustit, aby stát začal znovu růst a nabyt tak představy, že má vše obstarávat a řídit, že bude hledat viníky a odpadlíky, kádrovat a cenzurovat* (Klaus ml., 2021). Důsledkem totiž mohou být skutečně závažná omezení svobody, která budou mít „ničivé“ důsledky:

Začne mizet možnost volby. Když zakážeme spalovací motor a budeme nutit lidi kupovat elektromobily, tak bude koupě auta výrazně dražší, budou si ji moci dovolit jenom bohatí. To se dotkne lidí na venkově, kteří jedou každý den deset dvacet kilometrů za prací. Čili to je jeden důvod zapojit se do téhle debaty z pozice zdravého rozumu, umírněnosti a neideologičnosti. (Vondra, 2019b)

Unie si po bolševicku dává závazky, že splní plány na více než 100 procent, že při tom zničí ekonomiku členských států EU ji nezajímá. Zelený úděl neboli Velký skok si přece žádá oběti. (Okamura, 2020b)

Osobní zkušenost s komunismem tak bývá prezentována jako „výzva“ být neustále na pozoru a odmítat, byť jen náznaky, omezování svobod, které začínají znovu prosakovat z politiky zpět do společnosti. V důsledku toho je zdůrazňována potřeba srovnávat nynější společenský stav, jehož rétorická tvář získává stále častěji podobu „blížící se ekologické katastrofy a nezbytnosti společenského omezení“, s minulostí. Poučena zkušeností s totalitou se společnost má dle politiků důrazně vymezit vůči veškerým pozorovaným projevům

70 Reichelová, T. a Slačálek, O. Úpadek úpadku. *Post*. 2019. s. 147.

společenského „úpadku“, jehož důsledkem jsou mizející životní jistoty a svobody, o které se společnost snaží „ve jménu záchrany klimatu“ připravit zástupci radikální levice:

Nesmíme se vzdávat. Musíme naopak hlasitě mluvit o naší zkušenosti. Západoevropské země totiž nemají zkušenost s totalitou a komunismem, proto podléhají vábení podobných ideologických konceptů více než my ve střední a východní Evropě. (Vondra, 2019d)

Já si to skutečně nepřeju, aby nám tady někdo zaváděl GDPR a evropský zatykač a tak dále a nevedla se o tom žádná politická diskuse. Třeba o nějakých banalitách, jako je otevírání obchodňáků na svátky se jedná sedmnáctkrát. Ale nějaké vážné věci se schvalují jak za komunismu. (Klaus ml., 2019c)

Ve snaze zamezit projevům omezování svobod a prosakujícím totalitním praktikám se zde vybraní politici často situují do role obránce či zástupce „obyčejných lidí“, které chrání před návratem „státního teroru shora“, jež se dnes projevuje v podobě „šileneho, novodobého, klimatického diktátu, *„který se víc a víc překlápí do nároku na štěstí každého jednotlivce“* (Vondra 2019b):

A to se pak děje na úkor svobody všech ostatních. V ekonomické oblasti se o tohle pokoušeli marxisti a komunisti, když slibovali rovnost v cíli, ráj pro všechny, a dostali jsme peklo. Dneska se tohle úsilí přenáší z ekonomické roviny do roviny sociální a kulturní. A já si myslím, že to je stejně špatné. Komunisti chtěli změnit povahu člověka, pokud jde o jeho ekonomické chování, a tady je úsilí změnit i přirozenou podstatu člověka. (Vondra, 2019b)

Charakter, který je klimatické změně rétorikou antikomunismu přisouzen, slouží jako „pojítka“, odkaz na všem společnou minulost. „Ideologickým tmelem“ ovšem není pouze odkazování ke komunismu samotnému⁷¹, ale také tato nová, totalitní ideologie (nové) levice, skrytá pod rouškou hrozby měnícího se klimatu, která je nám „doručována ze Západu“. Tuto diskursivní strategii antikomunismu tak lze interpretovat rovněž jako prostředek pro vyjádření nenávisti nejen vůči „zkorumpovanému, morálně upadajícímu Západu“ obecně:

Já doufám, že lidé u nás mají zdravý rozum a že nebudou přistupovat na ta aktivistická témata jako to dělají mnozí voliči na západ od nás, kde už tedy ten Západ je více socialistický než býval náš socialistický tábor před revolucí. (Zahradník, 2019e)

Opravdu je to dohoda? Nebo je to diktát, který vnucuje odtržená elita bruselské byrokracie členským státům? (Zahradník, 2020b)

71 Antikomunismus má dle Koubka a Poláška (2013) dvě základní funkce. V první řadě slouží k odvedení pozornosti od témat, která pro jeho nositele představují hrozbu. V druhé řadě pak představuje druh „mobilizační formule“, ideologický tmel a spojnicí nelevicových ideologií.

Odkaz na osobní zkušenost s komunismem se také projevuje jako morální imperativ – antikomunismus vyžaduje bezpodmínečné a důrazné odmítání jakýchkoli projevů zločinné ideologie komunismu. Skrze rámec antikomunismu apelují politici na „návrat“ k morálce, hodnotám, národní identitě, národním zájmům, kritickému myšlení a zdravému rozumu:

Na Západě opravdu nemají onu odstrašující zkušenost. Mladí si už nemohou pamatovat, co ti starší viděli aspoň v televizi. Na univerzitách je pak vyučují tamní osmašedesátníci. My měli v roce 1968 na barikádách trikolóru. Oni vlajku s Che Guevarou. Nedivme se. Musíme o tom s nimi mluvit. Jinak hrozí, že si vše zopakujeme znovu. Jen blbec udělá stejnou chybu dvakrát. (...) My víme, že pokud tu někdo slibuje ráj na zemi a ostatní žádá, aby se podřídili, je na konci jen peklo pro všechny. (Vondra, 2019d)

Přes uvedené podobnosti je třeba upozornit na odlišnosti mezi Okamurou a zbylými třemi politiky, které vystupují v diskursu antikomunismu na povrch více, než tomu bylo u jiných otázek. Zatímco zástupci ODS i Klaus ml. užívají odkazu na omezování práv a svobod za dob komunismu zejména jako prostředek připomínky tradice a hodnot nabytých po roce 1989, jejichž obranu demonstrují právě odmítáním zelené levicové politiky, Okamurovi odmítnutí klimatické politiky slouží hlavně jako vyjádření nacionalistického stavu myslí, jako nástroj vyzývající k obraně národní suverenity, hranic, soběstačnosti a je tak součástí širšího narativu o vystoupení z EU.

Ačkoliv je ideologické pozadí politiků odlišné, rétorika antikomunismu je pro všechny čtyři nástrojem k připomenutí všem společné minulosti, kterou je třeba odmítnout. Zelená politika je prezentována jako prostředek, který podlamuje národní suverenitu, omezuje svrchovanost národa a ničí jeho průmysl, přičemž ze všeho nejzávažněji tyto projevy dopadnou na životy obyčejných lidí. Unie je vyobrazena jako totalitní uskupení extrémních levicových sil lhostejné k většinovému mínění občanů. Pokud bychom se po vzoru Aleny Wagnerové ptali, oč této antikomunistické rétorice zástupců středové i radikální pravice jde, nabízí se následující odpověď, inspirovaná myšlenkami Ondřeje Slačálka a Terezy Reichelové: cílem antikomunismu je zde poskytnout „popis situace“, který není stavěn ani jako názor, ani jako interpretace, jehož přesvědčivost nevyžaduje propracované a pádné argumenty, protože nemusí přesvědčovat. Nejmocnější ideologie světa jsou totiž ty, „ *které se tváří jako definice situace, duch doby či nadčasová moudrost*“ (Reichelová, Slačálek, 2019, s. 145).

2.6 Diskuse: étos upadajícího světa

Dominantní linku, která prostupuje rétorikou všech čtyř politiků, lze pojmenovat jako „étos upadajícího světa“⁷². Symptomů tohoto úpadku byla v průběhu analýzy identifikována celá řada. Jeho obraz stručně popisuje následující odstavec:

Vytrácejí se jistoty, které nám život donedávna nabízel. Normální svět, jak jsme ho znali, mizí – je pohlcován vlnou neomarxismu, progresivismu a nové levice, která násilně prosazuje přerozdělování prostředků, digitalizaci, genderovou rovnost, migrační a zelenou politiku a zcela přitom přehlíží národní zájmy. Jednotlivec, rodina, obec, stát, průmysl, instituce a další struktury, které zakládají stávající společenské uspořádání, čelí ustavičnému útlaku a zpochybňování ze strany vnějších činitelů⁷³. Ubývá svobod, protože blaho celé společnosti se začíná znovu dostávat před blaho jednotlivce. Suverenita a soběstačnost národa ohrožují rozhodnutí, která vznikají v bruselských kuloárech, kde věda a odbornost ustupují politice a ideologii. Na neodpovědnou politiku, která vzniká na stolech sociálních inženýrů a elit odtržených od života obyčejných lidí, doplatí ty nejchudší vrstvy obyvatel. Způsobem, jakým lze hrozícímu společenskému kolapsu předejít, je odmítnout všechny jmenované fenomény – postavit se současné situaci s rozumem, odpovědností, kontrolovat naše hranice, odmítat klimatické šílenství a zachovat tak současné společenské uspořádání.

Výše uvedený popis obrazu, místy až „panicky“ prezentované společenské situace, je i přes v analýze popsané dílčí odlišnosti utvářen a sdílen všemi čtyřmi politiky. Pokud bychom se spolu s Latourem zeptali, odkud pochází panika a znepokojení, které je patrné v mnoha citovaných pasážích, odpovědí by mohlo být, že z pocitu nespravedlnosti, který přinesla globalizace, a který sami politici svou rétorikou vyživují. Ze zneklidnění, které vyvolává obavy, že budeme vytrženi z životního stylu, který žijeme. Ze strachu z moci, která přichází odjinud – z moci, *kteřá nás chce zbavit našeho území, a na kterou nemáme žádný vliv* (Latour, 2020, s. 13).

Analýza ukázala, v jakých aspektech se klimaskeptická rétorika dvou vybraných zástupců konzervativní pravicové politické strany prolíná s rétorikou dalších dvou politiků, kteří se řadí do populistických, více či méně, krajně pravicových stran. Jádrem klimaskeptického diskursu všech čtyř aktérů je utvářeno kolem jedné z klíčových charakteristik populismu – dichotomie „my“ a „oni“, kde první kategorie představuje lid, a zároveň oběť druhé kategorie, která

72 O pocitu úpadku, jeho projevech na konzervativní i ekologické rovině v českém i světovém měřítku, píše v článku *Úpadek úpadku* Reichelová a Slačálek (2019).

73 V této práci označován jako „nepřítel“.

odkazuje k vnějším činitelům, elitám a dalším skupinám osob, které byly souhrnně zařazeny do výše specifikované skupiny „nepřítel“. „Nepřítel“ je vyobrazován jako protiklad pravdy, dobra, morálně správných hodnot, národních zájmů a vůle lidu. Je asociován se všemi společensky významnými, negativně vyobrazovanými tématy. Prostřednictvím této diskursivní strategie utvářejí politici obraz hluboce rozdělené, znepokojené a ohrožené společnosti. Takto prezentovaná idea společnosti je následně rozšiřována o témata, která sami politici vnímají jako ohrožující stávající společenské uspořádání. Jedním z klíčových témat, které se stalo základem této strategie vyčleňování, je klimatická změna a s ní související otázky.

Jazyk, který klimaskeptici užívají k vyčleňování určitých společenských skupin a témat, je do značné míry tvořen výrazy s pozitivní konotací – klimaskeptici požadují spravedlnost pro chudé, pracující či důchodce, vyjadřují podporu obyčejným lidem a vyzývají k užívání zdravého rozumu. V kombinaci s představenými diskursivními strategiemi tak utvářejí obraz klimatické změny jako sociálně-kulturního fenoménu, čímž upozadují tak nejen jeho odbornou stránku, ale zejména samotnou klimatickou změnu.

Populismus, výše definován také jako forma ideologie, která se zakládá na důsledném vymezování národních hranic, vystupuje do popředí na rétorické rovině všech vybraných politiků, a představuje tak jednu z hlavních příčin konstrukce EU jako „nepřítele“. Takto utvořený obraz pak z pozice pravicového populismu zapovídá možnost spolupráce na evropské rovině, a to včetně klimatické politiky, která je prezentována jako požadavek nerespektující národní zájmy ani suverenitu země. Vylučující politika pravicových populistů je tak s politikou EU, která je založená na inkluzi, spolupráci a požadavcích hlubší integrity členských zemí, neslučitelná. Politici tedy prezentují klimatickou změnu způsobem, která je konzistentní s normativními rámci společnosti, ke které promlouvají, a se kterou se, v rámci kategorie „my“, sami identifikují.

Analýza dále ukázala, že některé diskursivní strategie užívané klimaskeptiky jsou shodné s těmi, které byly v teoretické části uvedeny jako *klimatické diskursy podporující společenskou apatii a skepsi*⁷⁴. Klimaskeptici uvádějí, že změny chování, které jsou ze strany odborníků a politiků po společnosti ve snaze zmírnit změny klimatu požadovány, jsou natolik závažné a komplexní, že je není možné uskutečnit. Všichni čtyři politici také často zdůrazňují objem vypouštěných emisí jinými zeměmi, jako je Indie, Čína a USA, a upozorňují, že dokud tyto

74 Viz s. 26.

země nezačnou jednat, jsou systémové změny Evropy nesmyslné (např. Vondra, 2020b; Okamura, 2019d; Zahradník, 2019c; Klaus ml., 2019d). Ve snaze posílit obraz nejistoty mezi vztahem lidského jednání a oteplováním planety užívají politici také argumentace „dlouhého časového úseku“, a to jak ve vztahu k minulosti, tak k budoucnosti. Váhou, kterou přikládají současnému společenskému uspořádání života v kapitalismu, nejenže odsouvají závažnost klimatických změn do pozadí, ale zároveň vybízí jednotlivce k chápání sebe sama jako stojícího mimo přírodu. Klimaskeptici dále ironizují „fatalistický“ slovník (Carvalho, 2017, s. 488) užívaný vědci k prezentaci klimatické změny jako „naléhavého“ problému či „neodkladného“ důvodu jednat, měnit zásadním způsobem své společenské chování ve snaze předejít „ničivým“ a „katastrofickým“ důsledkům klimatické změny⁷⁵.

Logika artikulace na rovině politického, společenského i ideologického obsahu vztahovaného ke klimatické změně naplňuje charakteristiky pravicového populismu definovaného Laclauem. Popsané narativy i diskursivní strategie, kterých užívá Zahradník i Vondra, odpovídají jazyku krajní populistické pravice a to nejen ve vztahu k Okamurovi a Klausovi ml., ale také ve vztahu k jiným krajně pravicovým populistům v Evropě i USA – pojetí národa a národní suverenity se v mnoha aspektech shoduje s rétorikou krajně pravicových populistů v Polsku (Žuk a Szulecki, 2020); konstrukce vztahu ke krajně vykazuje podobnosti s rámováním krajně pravicových populistických stran v Dánsku a Británii (Forchtner a Kølvrå, 2015); pravicově populistická debata o změně klimatu velice často odsouvá z centra zájmu globální rozměry (Žuk a Szulecki, 2020); podobně jako v mnoha anglicky mluvících zemích se v diskursu české klimaskepse užívají náboženské metafor (Nerlich, 2010), jejichž analýza nebyla do této práce zařazena, ale okrajově se jimi zabýval například Vidomus (2020, s. 119). Podobnosti s krajně pravicovými populisty napříč Evropou i Amerikou jsou dále patrné na způsobu rámování vědy i vědců i s ohledem na diskursivní strategie popírání antropogenní příčiny změny klimatu (Cann a Raymond, 2018). V evropském kontextu pak většina klimaskeptiků zaujímá skeptický postoj také ve vztahu k Evropské unii (Schaller a Carius, 2018) a zdůrazňuje závažnost ekonomických dopadů klimatické politiky na nejslabší společenské vrstvy (Žuk a Szulecki, 2020; Forchtner a Kølvrå, 2015; Nerlich, 2010; Cann a Raymond, 2018).

Ideály „skutečného dobra“, „národních zájmů“, „odpovědnosti“ či „zdravého rozumu“, si nesou v klimaskeptickém diskursu definice, které se ustálily během „klimaticky šťastného

75 Např. Phillip Smith (2012) píše, že tento způsob vykreslování klimatické změny „apokalyptickým“ jazykem vyvolává v lidech pocity nedůvěry, otupělosti.

období“. Zda budou jmenované ideály vráceny včas *Zpátky na Zem* a redefinovány způsobem odpovídajícím současnému společenskému i klimatickému období, zůstává otázkou. Spolu s Patelem a Moorem (2020, s. 16) se můžeme domnívat, že „(b)ez ohledu na to, k jakým dalším krokům se lidé odhodlají, bude jednadvacáté století dobou „prudkých a nevratných“ změn v celém předivu života“.⁷⁶

3 ZÁVĚR

„Klimatická hysterie pokračuje a přichází nová, zelená totalita“, psal v roce 2019 Okamura (2019e) a naznačoval, že ani sílící vědecká shoda na antropogenní příčině klimatické změny, ani stále viditelnější a závažnější projevy těchto změn prozatím nepředstavují důvod, který by přiměl zatvrzelé klimaskeptiky svou pochybovačnou pozici opustit. Analýza ukázala, že jazyk krajně pravicových populistů se protíná s jazykem konzervativních politiků na rovině diskursivních strategií i dominantních způsobů rámování klimatické změny, jejích příčin i důsledků. Identifikované průniky představují Laclauem definovaný klíčový aspekt pravicového populismu, kterým je utváření řetězce ekvivalencí mezi neuspokojenými požadavky politiků a fenomény, které sami definují jako projevy sociální nespravedlnosti. Prostřednictvím reprezentace ekvivalencí politici vymezují požadavky klimatologů a jiných aktérů, kteří prosazují politiku ochrany změny klimatu, jako protikladné zájmům širokých vrstev obyvatel a utvářejí tak hranici, která slouží jako nástroj dichotomizace sociálního prostoru na kategorie „my“ a „oni“. Druhá jmenovaná kategorie představuje diskursivně konstruovanou a optikou nativismu definovanou skupinu označenou výrazem „nepřítel“, která je prezentovaná jako protiklad širokých vrstev obyvatel, tedy kategorie „my“, s níž se sami klimaskeptici ztotožňují. Tato negativně definovaná kategorie „nepřítel“ je tvořena jak osobami, které prezentují klimatickou změnu jako důsledek činností člověka a podporují přijetí evropské klimatické politiky, tak mnoha dalšími politicky signifikantními aktéry a objekty i společensky významnými tématy jako modernizace, globalizace, migrace, genderová rovnost či sociální a levicově orientovaná politika.

Prostřednictvím asociace klimatické změny s výše uvedenými – bezprostřednějšími a srozumitelnějšími – fenomény, je klimatická změna všemi čtyřmi politiky přesouvána na

76 Klimatický diskurs se stal sporným prostředím (Boykoff, 2019, s. 297; Hulme, 2009; Carvalho, 2005, 2017) a etická otázka, zda představuje mimolidský svět jen jeviště, „na kterém se odehrávají dramata lidských životů a dějin“, nebo zda je člověk této „soustavy všeho bytí a žití“ součástí, se stala sporem nejvážnějším. Máme na výběr ze zásad a pravidel, podle kterých bychom se měli chovat nejen k druhým, ale také k přírodě a obecně k mimolidskému světu. Na přijetí těch, které povedou ke kýženým, nebo alespoň optimálním výsledkům, jsme se zatím neshodli.

rovinu sociokulturní a vyobrazována jako ohrožení současného způsobu života, kterému v diskursu klimaskepsy dominuje ideologie růstu, tržní kapitalismus (chápaný po vzoru Patel a Moore jako způsob organizace vztahů mezi člověkem a ostatní přírodou), vysoká míra individuálních a celospolečenských svobod a převládá v něm obraz Česka jako průmyslově založené země. Všechny tyto aspekty, kterými politici utvářejí obraz „přírozeného“ společenského uspořádání, jsou prezentovány jako neslučitelné s evropskou politikou ochrany klimatu. Klimaskeptický narativ všech politiků je proto charakterizován vymežováním se vůči vnějším činitelům, touhou po soběstačnosti, bezpečnosti a obecně požadavkem ochránářství národního státu. Přítomné je rovněž volání po návratu vytrácejících se životních jistot, stabilitě, po uchování národních hodnot a tradic. V návaznosti na tyto požadavky politici prosazují ochranu přírody na lokální úrovni, adaptaci na probíhající změny v krajině a vymezují se proti evropské klimatické politice.

Analýza dále ukázala, že žádný z politiků neodmítá vědu jako celek, naopak. *Část vědy a vědců* je užívána jako důležitý zdroj autority. Diskurs klimaskeptiků tedy rozlišuje mezi „skutečnou vědou“ a „vědou“, která je prezentována jako lživá, nepravdivá, materiálně a ideologicky motivovaná. Rozdíl *mezi vědami* je utvářen podle toho, zda dokáží poskytnout takové vědění a technologie, které jsou klimaskeptiky reflektovány jako „užitečné“. Kritérium „užitečnosti“ vědy je přitom určováno tím, zda vědění a nástroje, které přináší, představují efektivní řešení klimatických změn, aniž by byla narušena současná podoba života v kapitalismu. Negativně konstruovaná „věda“ naproti tomu přináší takové závěry, které implikují potřebu proměny stávajících společenských pořádků a je tedy prezentována jako výsledek zájmů elit a zahraničních mocností, jejichž snahou je oslabit suverenitu Česka. Jedním z dominantních způsobů rámování je proto prezentace zelené politiky jako formy podrobování se *diktátu Bruselu*. Aby byl obraz klimatické politiky jako úsilí zbavit národ jeho suverenity a svobody posílen, je konstruován jako v jádru analogický komunistickému úsilí o totalitní a totální státní moc. Antikomunismus zaujímá u všech politiků téměř totožnou funkci – je aktualizovanou, odstrašující připomínkou všem společné totalitní minulosti a jakékoli náznaky jejího návratu je proto nezbytné okamžitě odmítnout.

Kromě všem společných uvedených symptomů klimaskepsy, diskursivních strategií i způsobů rámování byly v analýze popsány také některé odlišující ideologické a diskursivní aspekty. Rozdíly byly identifikovány na rovině konstrukce vztahu k přírodě, suchu či ve strategiích delegitimizace vědců. Zatímco Vondra, Zahradník i Klaus ml. prezentují důležitost chránit okolní přírodu z důvodu jejího uchování pro další generace, Okamura ochranu přírody jako

nedílnou součástí konzervativní politiky neprezentuje a namísto toho přírodu nahlíží optikou nacionalismu. Kladený důraz na ochranu přírody jakožto výraz pouta mezi národem a územím, které obývá, se ovšem nevyskytuje pouze u Okamury. Příroda a (samozřejmě) právo rozhodovat o způsobu, jakým s ní má být zacházeno, je v tomto směru všemi politiky konstruováno jako výraz svobody a suverenity osob, které na daném území žijí. Příroda tak v diskursu klimaskepsy nabývá do značné míry kulturní význam. Další odlišující aspekty byly identifikovány na rovině jazyka Václava Klause ml., jehož rétorikou prosakuje dědictví větve klimaskeptiků z dob prezidentství jeho otce a bývalého prezidenta Václava Klause. Rozdíly mezi Klausem ml. a dalšími třemi politiky se objevují na rovině strategií delegitimizace vědy a ve způsobu rámování sucha, které Klaus ml. neprezentuje jako závažný problém české krajiny, nýbrž jako součást přirozeného oteplování planety, kterému nelze zabránit.

Vystavením otázek souvisejících se změnami klimatu na rovině národní identity, hodnot, tradic, suverenity a bezpečnosti země přesouvají (nejen) čeští klimaskeptici environmentální a ekologická témata na rovinu společenských vztahů, kulturních i materiálních otázek, a prezentují je jako ohrožení dosavadního způsobu života, které se negativně dotkne zejména nejchudší skupiny obyvatel. Prostřednictvím všech popsanych způsobů rámování i diskursivních strategií utvářejí klimaskeptici „sdílený svět“, v němž, slovy Latoura (2020, s. 30), byla pravda – jež je hrozná – úmyslně opuštěna. Tento alternativní svět představuje sdílený prostor, ve kterém nacházejí platnost „alternativní fakta“, v tomto ohledu ta, která popírají příčiny i závažnost klimatických změn. Na tvorbě tohoto světa ale nemají podíl pouze samotní skeptici, nýbrž i ti, kteří prezentují „vědeckou racionalitu“:

Jak bychom mohli nazývat „racionální“ ideál civilizace, jež se provinila chybou v předvídání tak ohromnou, že zabránila rodičům předat svým dětem obyvatelný svět? Není divu, že slovo racionalita se stalo poněkud děsivým. Nežli obviníme obyčejné smrtelníky z toho, že nepřipisovali žádnou hodnotu faktům, jimiž je lidé, řečení rozumní, chtěli přesvědčit, připomeňme si, že jestliže ztratili všechnen zdravý rozum, pak proto, že byli mistrně zrazeni. (Latour, 2020, s. 75)

4 LITERATURA

2020 warmest year on record for Europe; globally, 2020 ties with 2016 for warmest year recorded. *Copernicus Climate change service* [online]. C3S, ©2021 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://climate.copernicus.eu/copernicus-2020-warmest-year-record-europe-globally-2020-ties-2016-warmest-year-recorded>

About the IPCC. *IPCC* [online]. IPCC, ©2021 [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.ipcc.ch/2019/>

ALMIRON, Núria a Jordi XIFRA I TRIADÀU, ed. *Climate change denial and public relations: strategic communication and interest groups in climate inaction* [online]. London: Routledge, [2020] [cit. 2020-10-05]. Routledge new directions in public relations and communication research. ISBN 978-1-351-12179-8. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&profile=eds>

ANTILLA, Liisa. Climate of scepticism: US newspaper coverage of the science of climate change. *Global Environmental Change* [online]. 2005. ISSN 09593780. Dostupné z: doi:10.1016/j.gloenvcha.2005.08.003

BAILEY, Adriana, Lorine GIANGOLA and Maxwell T. BOYKOFF. How grammatical choice shapes media representations of climate (un)certainly. *Environmental Communication* [online]. 2014. ISSN 17524040. Dostupné z: doi:10.1080/17524032.2014.906481

BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004. Bod. ISBN 80-86569-73-X. Dostupné také z: <http://alephuk.cuni.cz/CKIS-28.html>

BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-32-6.

BODANSKY, Daniel. The History of the Global Climate Change Regime. *International Relations and Global Climate Change*. 2001.

BOYKOFF, Maxwell T. and Jules M. BOYKOFF. Balance as bias: Global warming and the US prestige press. *Global Environmental Change* [online]. 2004. ISSN 09593780. Dostupné z: doi:10.1016/j.gloenvcha.2003.10.001

BOYKOFF, Maxwell T. Consensus and contrarianism on climate change how the USA case informs dynamics elsewhere. *Metode* [online]. 2016. ISSN 21749221. Dostupné z: doi:10.7203/metode.85.4182

BOYKOFF, Maxwell. *Creative (Climate) Communications* [online]. 2019. Dostupné z: doi:10.1017/9781108164047

BRADY, Dennis, MUFSON, Steven and Scott CLEMENT. Americans increasingly see climate change as a crisis, poll shows. In: *The Washington Post* [online]. 2019-13-09 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/climate-environment/americans-increasingly-see-climate-change-as-a-crisis-poll-shows/2019/09/12/74234db0-cd2a-11e9-87fa-8501a456c003_story.html

CALLISON, Candis. Climate Change Communication and Indigenous Publics. In: *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science* [online]. 2017. Dostupné z: doi:10.1093/acrefore/9780190228620.013.411

CANN, Heather W. and Leigh RAYMOND. Does climate denialism still matter? The prevalence of alternative frames in opposition to climate policy. *Environmental Politics* [online]. 2018. ISSN 17438934. Dostupné z: doi:10.1080/09644016.2018.1439353

CAPSTICK, Stuart Bryce and Nicholas Frank PIDGEON. What is climate change scepticism? Examination of the concept using a mixed methods study of the UK public. *Global Environmental Change* [online]. 2014. ISSN 09593780. Dostupné z: doi:10.1016/j.gloenvcha.2013.08.012

CARROZZA, Chiara. Democratizing Expertise and Environmental Governance: Different Approaches to the Politics of Science and their Relevance for Policy Analysis. *Journal of Environmental Policy & Planning* [online]. 2015, 17(1), 108–126. ISSN 1523-908X. Dostupné z: doi:10.1080/1523908X.2014.914894

CARVALHO, Anabela. Climate change and the socio-ecological crisis. In: *The Routledge Handbook of Language and Politics* [online]. 2017. ISBN 9781315183718. Dostupné z: doi:10.4324/9781315183718

CARVALHO, Anabela. Discourse Analysis and Media Texts: a Critical Reading of Analytical Tools. In: '*International Conference on Logic and Methodology*', RC 33 meeting (*International Sociology Association*). 2000.

CARVALHO, Anabela. Ideological cultures and media discourses on scientific knowledge: Re-reading news on climate change. *Public Understanding of Science* [online]. 2007. ISSN 13616609. Dostupné z: doi:10.1177/0963662506066775

CARVALHO, Anabela. Representing the politics of the greenhouse effect: *Critical Discourse Studies* [online]. 2005. ISSN 1740-5904. Dostupné z: doi:10.1080/17405900500052143

COOK, John, Naomi ORESKES, Peter T. DORAN, William R.L. ANDEREGG, Bart VERHEGGEN, Ed W. MAIBACH, J. Stuart CARLTON, Stephan LEWANDOWSKY, Andrew G. SKUCE, Sarah A. GREEN, Dana NUCCITELLI, Peter JACOBS, Mark RICHARDSON, Bärbel WINKLER, Rob PAINTING and Ken RICE. Consensus on consensus: A synthesis of consensus estimates on human-caused global warming. *Environmental Research Letters* [online]. 2016. ISSN 17489326. Dostupné z: doi:10.1088/1748-9326/11/4/048002

CHOMSKY, Noam a Andre VLTCHÉK. *Západní terorismus: od Hirošimy k dronové válce*. Olomouc: Broken Books, 2014. ISBN 978-80-905309-5-9.

DELLA PORTA, Donatella a Mario DIANI, ed. *The Oxford handbook of social movements*. Oxford: Oxford University Press, [2015]. ISBN 978-0-19-967840-2.

DUNLAP, Riley E. and Aaron M. MCCRIGHT. Organized Climate Change Denial. In: *The Oxford Handbook of Climate Change and Society* [online]. 2012. ISBN 9780191735271. Dostupné z: doi:10.1093/oxfordhb/9780199566600.003.0010

DUNLAP, Riley E. and Peter J. JACQUES. Climate Change Denial Books and Conservative Think Tanks: Exploring the Connection. *American Behavioral Scientist* [online]. 2013. ISSN 00027642. Dostupné z: doi:10.1177/0002764213477096

DUNLAP, Riley E. Climate Change Skepticism and Denial: An Introduction. *American Behavioral Scientist* [online]. 2013. ISSN 00027642. Dostupné z: doi:10.1177/0002764213477097

FORCHTNER, Bernhard and Christoffer KØLVRAA. The nature of nationalism: Populist radical right parties on countryside and climate. *Nature and Culture* [online]. 2015. ISSN 15585468. Dostupné z: doi:10.3167/nc.2015.100204

FORCHTNER, Bernhard, Andreas KRONEDER and David WETZEL. Being Skeptical? Exploring Far-Right Climate-Change Communication in Germany. *Environmental Communication* [online]. 2018, 12(5), 589–604. ISSN 1752-4032. Dostupné z: doi:10.1080/17524032.2018.1470546

FUNTOWICZ, Silvio O. and Jerome R. RAVETZ. Science for the post-normal age. *Futures* [online]. 1993. ISSN 00163287. Dostupné z: doi:10.1016/0016-3287(93)90022-L

Global Report on Internal Displacement 2021. *IDMC* [online]. Internal Displacement Monitoring Centre ©2021 [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2021/>

GUIA, Aitana. The Concept of Nativism and Anti-Immigrant Sentiments in Europe. [online]. 2016. Dostupné z: doi:10.13140/RG.2.2.25755.67360

HANSEN, James E. a Makiko SATO. Paleoclimate implications for human-made climate change. In: *Climate Change: Inferences from Paleoclimate and Regional Aspects* [online]. 2012. ISBN 9783709109731. Dostupné z: doi:10.1007/978-3-7091-0973-1_2

HANZLOVÁ, Radka. Postoje české veřejnosti ke změně klimatu na Zemi – červen 2020. In: *CVVM* [online]. 2020-05-08 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5253-postoje-ceske-verejnosti-ke-zmene-klimatu-na-zemi-cerven-2020>

HOGGAN, James and Richard D. LITTLEMORE. *Climate cover-up: the crusade to deny global warming*. Vancouver: Greystone Books, c2009. ISBN 978-1-55365-485-8.

Hurricanes Iota and Eta [online]. USAID, ©2021 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: Hurricanes Iota and Eta | U.S. Agency for International Development ([usaid.gov](https://www.usaid.gov))

IPCC, 2014: Summary for policymakers. In: *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Field, C.B., V.R. Barros, D.J. Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O.

Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White (eds.]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, pp. 1-32. Dostupné z:

http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/ok/klimazmena/files/IPCC_WG2AR5_SPM_Approved_CZ.pdf

JOWIT, Juliette. Sharp decline in public's belief in climate threat, British poll reveals. In: *The Guardian* [online]. 2010-02-23 [cit. 2021-05-11]. Dostupné z:

<http://www.guardian.co.uk/environment/2010/feb/23/british-public-belief-climate-poll>

KAHAN, Dan M., Ellen PETERS, Maggie WITTLIN, Paul SLOVIC, Lisa Larrimore OUELLETTE, Donald BRAMAN and Gregory MANDEL. The polarizing impact of science literacy and numeracy on perceived climate change risks. *Nature Climate Change* [online]. 2012. ISSN 1758678X. Dostupné z: doi:10.1038/nclimate1547

KARNITSCHNIG, Matthew. Populist tide rises but fails to flood EU [online]. Politico, ©2019 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: Populist tide rises but fails to flood EU – POLITICO

KELLER, Jan. (1997) Sociologie a ekologie, Praha: SLON.

KNOLL, Benjamin R. Implicit nativist attitudes, social desirability, and immigration policy preferences. *International Migration Review* [online]. 2013. ISSN 01979183. Dostupné z: doi:10.1111/imre.12016

KNOLL, Benjamin Richard. *Understanding the „new nativism“: Causes and consequences for immigration policy attitudes in the United States*. 2011. University of Iowa. Dostupné z: doi: 10.17077/etd.04pg4xef

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studijní texty. ISBN 80-85850-86-9.

KOUBEK, Jiří a Martin POLÁŠEK. Antikomunismus: nekonečný příběh české politiky? *Dialog-strategie-alternativy* [online]. 2013. ISBN 978-80-87748-15-2. Dostupné z: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/prag/10594.pdf>

KRESS, Gunther R. *Linguistic processes in sociocultural practice*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 1989. Language education. ISBN 0-19-437156-5.

KULKOVÁ, Tereza. Eko-terorismus v současném světě [online]. Olomouc, 2018 [cit. 2021-06-11]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/zbq5mv/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Ondřej Filipec, Ph.D.

LACLAU, Ernesto. On populist reason. London: Verso, 2018. ISBN 978-1-78873-131-7. Dostupné z: Laclau: On populist reason - Google Scholar

LACLAU, Ernesto. Populism: What's in a Name? in: F. Panizza (Ed.), *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, London, 2005, pp. 32–49. Dostupné z: Populism and the Mirror of Democracy - Google Books

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Vydání druhé. Brno: Host, 2014. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7491-152-1.

LAKOFF, George. Why it Matters How We Frame the Environment. *Environmental Communication* [online]. 2010. ISSN 17524032. Dostupné z: doi:10.1080/17524030903529749

LATOUR, Bruno. *Facing Gaia: eight lectures on the new climatic regime*. Přeložil Catherine PORTER. Medford: Polity, 2017. ISBN 978-0-7456-8434-5.

LATOUR, Bruno. *Zpátky na zem: jak se vyznat v politice Nového klimatického režimu*. V Praze: Neklid, 2020. ISBN 978-80-907562-4-3.

LUNTZ, Frank. *The Environment: a cleaner, safer, healthier America*. The Luntz Research Companies [online]. 2003. Dostupné z: <https://www.sourcewatch.org/images/4/45/LuntzResearch.Memo.pdf>

MAIER, Florentine and JÄGER, Siegfried. *Analysing discourses and dispositives: A Foucauldian approach to theory and methodology*. 2016. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/304676610_Analysing_discourses_and_dispositives_A_Foucauldian_approach_to_theory_and_methodology

MAREŠ, Miroslav. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. ISBN 80-903333-8-9.

- MCCRIGHT, Aaron M. and Riley E. DUNLAP. The Politicization Of Climate Change And Polarization In The American Public's Views Of Global Warming, 2001-2010. *Sociological Quarterly* [online]. 2011. ISSN 00380253. Dostupné z: doi:10.1111/j.1533-8525.2011.01198.
- MCCRIGHT, Aaron. (2007). Dealing with climate change contrarians. In S. Moser & L. Dilling (Eds.), *Creating a Climate for Change: Communicating Climate Change and Facilitating Social Change* (pp. 200-212). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511535871.015
- MCKEE, Martin and Pascal DIETHELM. How the growth of denialism undermines public health. *BMJ (Online)* [online]. 2010. ISSN 17561833. Dostupné z: doi:10.1136/bmj.c6950
- MEKONNEN, Mesfin M and Arjen Y HOEKSTRA. Four billion people facing severe water scarcity. *Science Advances* [online]. 2016, 2(2), e1500323. Dostupné z: doi:10.1126/sciadv.1500323
- MONTEIRO, Fanny M, et al. Why marine phytoplankton calcify. *Science Advances* [online]. 2016, 2(7), e1501822. Dostupné z: doi:10.1126/sciadv.1501822 nebo <https://www.bbc.com/news/science-environment-47092201>
- MOSER, Susanne C. Communicating climate change: History, challenges, process and future directions. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* [online]. 2010. ISSN 17577799. Dostupné z: doi:10.1002/wcc.11
- MUDDE, Cas and Cristóbal ROVIRA KALTWASSER. Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies* [online]. 2018. ISSN 15523829. Dostupné z: doi:10.1177/0010414018789490
- MUDDE, Cas. *Populist radical right parties in Europe* [online]. 2007. ISBN 9780511492037. Dostupné z: doi:10.1017/CBO9780511492037
- NERLICH, Brigitte. „Climategate”: Paradoxical metaphors and political paralysis. *Environmental Values* [online]. 2010. ISSN 09632719. Dostupné z: doi:10.3197/096327110X531543

NORGAARD, Kari Marie. „*People want to protect themselves a little bit*“: *Emotions, denial, and social movement nonparticipation* [online]. 2006. ISSN 00380245. Dostupné z: doi:10.1111/j.1475-682X.2006.00160.x

NOVÁK, Arnošt. *Tmavozelený svět: radikálně ekologické aktivity v České republice po roce 1989*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017. Knižnice sociologické literatury. ISBN 978-80-7419-254-8.

O Občanském institutu. *Občanský institut* [online]. OI, ©2021 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/o-obcanskem-institutu/>

Očekávané dopady změny klimatu v ČR. Český hydrometeorologický ústav [online]. ČHMÚ, ©2021 [cit. 2021-04-14].

Dostupné z: https://www.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/ok/klimazmena/files/cc_chap11.pdf

ORESQUES, Naomi and Erik M. CONWAY. *Merchant of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming*. New York: Bloomsbury Press. 2010

ORESQUES, Naomi. *Beyond the Ivory Tower: The scientific consensus on climatic change* [online]. 2004. ISSN 00368075. Dostupné z: doi:10.1126/science.1103618

ORESQUES, Naomi. *Beyond the Ivory Tower: The scientific consensus on climatic change* [online]. 2004. ISSN 00368075. Dostupné z: doi:10.1126/science.1103618

ORESQUES, Naomi. The Scientific Consensus on Climate Change. *Science* [online]. 2004. ISSN 0036-8075. Dostupné z: doi:10.1126/science.1103618

Pařížská dohoda o změně klimatu. *Rada EU* [online]. Rada EU, ©2021b [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/climate-change/paris-agreement/>

PATEL, Raj a Jason W. MOORE. *Dějiny světa na příkladu sedmi laciných věcí: průvodce kapitalismem, přírodou a budoucností naší planety*. Praha: Neklid, 2020. ISBN 978-80-907562-7-4.

PATOČKA, Jakub. 1998. Ekologické hnutí v těžkých časech. *Sedmá generace* 7 (5).

PÉREZ, Robert and SIMON, Amy. 2017. *Heartwired: Human Behaviour, Strategic Opinion Research and the Audacious Pursuit of Social Change*. Wonder Strategie for Good. Dostupné online: <https://www.packard.org/wp-content/uploads/2017/05/Heartwired-digital.pdf>

PRESTINIZI, Alberto, RITTAUD, Benoit, MONCKTON, Christopher, VAHRENHOLT, Fritz, BERKHOUT, Guus, NORDIN, Ingemar, FOS, Jeffrey, O'BRIEN, Jim, JODAL, Morten, DU BERGER, Reynald, LINDZEN, Richard, LEMEIRE, Rob, DUNLEAVY, Terry and Viv FORBES. Letter signed by “500 scientists” relies on inaccurate claims about climate science. *Climatefeedback* [online]. 2019. Dostupné z: Letter signed by “500 scientists” relies on inaccurate claims about climate science – Climate Feedback

Record-breaking Atlantic hurricane season draws to an end. In: *NOAA* [online] ©2020-11-24 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: Record-breaking Atlantic hurricane season draws to an end | National Oceanic and Atmospheric Administration (noaa.gov)

REICHELOVÁ, Tereza a SLAČÁLEK Ondřej. Úpadek úpadku. *Post* [online]. 2019. ISBN 978-80-270-8756-3. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1109469/mod_resource/content/1/Postpost.pdf

Response to Hurricanes Eta and Iota. UNICEF [online]. UNICEF, ©2021 [cit. 2021-06-17]. Dostupné z: <https://www.unicef.org/reports/response-hurricanes-eta-and-iota>

RIEDEL, Rafał. Nativism versus nationalism and populism - bridging the gap. *Central European Papers* [online]. 2020. ISSN 23363312. Dostupné z: doi:10.25142/cep.2018.011

ROREITNER, Robert. Rétorika, hudba a řeč v raných textech z Nietzscheovy pozůstalosti, 2010. In: NIETZSCHE, Friedrich a Robert ROREITNER. *Rané texty o hudbě a řeči*. Praha: OIKOYMENH, 2010. Oikúmené. ISBN 978-80-7298-419-0.

ROTHER, Delf. Managing climate risks or risking a managerial climate: State, security and governance in the international climate regime. *International Relations* [online]. 2011. ISSN 00471178. Dostupné z: doi:10.1177/0047117811415486

SHARMAN, Amelia. Mapping the climate sceptical blogosphere. *Global Environmental Change* [online]. 2014, 26, 159–170. ISSN 0959-3780. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.03.003>

SCHALLER, Stella and Alexander CARIUS. *Convenient Truths. Mapping climate agendas of right-wing populist parties in Europe*. Berlin: adelphi [online]. 2020. Dostupné z: Convenient Truths | adelphi

SMITH, Philip. Narrating global warming. In: *The Oxford Handbook of Cultural Sociology* [online]. 2017. ISBN 9780195377767. Dostupné z: doi:10.1093/oxfordhb/9780195377767.013.28

SPECIAL REPORT. Global Warming of 1.5 °C. Glossary. *IPCC* [online]. IPCC, ©2021 [cit. 2021-05-05]. Dostupné z: <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/glossary/>

SPECIAL REPORT. Global Warming of 1.5 °C. *IPCC* [online]. IPCC, ©2021 [cit. 2021-01-05]. Dostupné z: Global Warming of 1.5 °C — (ipcc.ch)

ŠARADÍN, Pavel. *Trikolóra Václava Klause mladšího: Konzervativní nebo krajně pravicová strana?* [online]. Brno, 2021 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/sscop/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Lubomír KOPEČEK.

THALER, Andrew David. 2017. When I talk about Climate Change, I don't talk about science. In: *Souther Fried Science* [online]. 2017-01-03 [cit. 2020-11-01]. Dostupné z: <http://www.southernfriedscience.com/when-i-talk-about-climate-change-i-dont-talk-about-science/>

The European Parliament after Brexit. *European Parliament* [online]. European parliament, ©2021 [cit. 2021-06-17]. Dostupné z: Member of the European parliament 2019-2024 (europa.eu)

TOLASZ, Radim. 500 vědců? In: *Tolasz* [online]. 2019-10-28 [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: 500 vědců? :: Radim Tolasz

URRY, Amelia. 2016. Here's everything we know about how to talk about climate change. *Grist*. [online] 2017 [cit. 2020-10-05]. Dostupné z: <https://grist.org/climate-energy/heres-everything-we-know-about-how-to-talk-about-climate-change/>

VIDOMUS, Petr. *Evropská klimaskepse se mění, chopily se jí populistické strany*. In: *A2larm* [online]. 2020-03-30 [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2020/03/evropska-klimaskepse-se-meni-chopily-se-ji-populisticke-strany/>

VIDOMUS, Petr. *Oteplí se a bude líp: česká klimaskepse v čase globálních rizik*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2018. Knižnice Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-258-6

WAGNEROVÁ, Alena. Československé tíhnutí k demokratickému socialismu zůstává naší nejsilnější možností. In: Deník Referendum [online]. 2020-12-20 [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/32101-ceskoslovenske-tihnuti-k-demokratickemu-socialismu-zustava-nasi-nejsilnejsi-moznosti>

WALSH, Lynda. 2015. The visual rhetoric of climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* [online], 6(4): 361–368. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/wcc.342>

WEART, Spencer R. *The idea of anthropogenic global climate change in the 20th century* [online]. 2010. ISSN 17577799. Dostupné z: doi:10.1002/wcc.6

WEART, Spencer. Global warming: How skepticism became denial. *Bulletin of the Atomic Scientists* [online]. 2011. ISSN 00963402. Dostupné z: doi:10.1177/0096340210392966

WODAK, Ruth a Bernhard FORCHTNER, ed. *The Routledge handbook of language and politics*. Abingdon: Routledge, 2018. Routledge Handbooks in Linguistics. ISBN 978-1-138-77916-7. Dostupné také z: <http://sfx.is.cuni.cz/sfxlcl3?sidshorturl&isbn=978-1-35-172897-3>

WODAK, Ruth and Michael MEYER, ed. *Methods of critical discourse analysis*. 2nd edition 2009, reprinted 2013. London: Sage, 2009. Introducing qualitative methods. ISBN 978-1-84787-455-9.

WODAK, Ruth and Michael MEYER. *Methods of critical discourse analysis*. 2nd edition 2009, reprinted 2013. London: Sage, 2009. Introducing qualitative methods. ISBN 978-1-84787-455-9.

WODAK, Ruth. *The politics of fear: what right-wing populist discourses mean*. Los Angeles: Sage, [2015]. ISBN 978-1-4462-4700-6.

Základní informace o Občanské demokratické straně. *ODS* [online]. ODS, ©2021a [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/o-nas>

Změna klimatu: jaké kroky EU podniká. *Rada EU* [online]. Rada EU, ©2021a [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: Změna klimatu: jaké kroky EU podniká - Consilium (europa.eu)

ŻUK, Piotr and Kacper SZULECKI. Unpacking the right-populist threat to climate action: Poland's pro-governmental media on energy transition and climate change. *Energy Research and Social Science* [online]. 2020. ISSN 22146296. Dostupné z: doi:10.1016/j.erss.2020.101485

ŻUK, Piotr and Paweł ŻUK. Environmental awareness and higher education: Differences in knowledge and the approach to ecology between students of technical sciences and the humanities in Poland. *Applied Environmental Education and Communication* [online]. 2018. ISSN 15330389. Dostupné z: doi:10.1080/1533015X.2017.1388196

TEXTY CITOVANÉ V ANALÝZE:

VÁCLAV KLAUS MLADŠÍ

VOSÁHLO, Jakub. Václav Klaus ml: "Elity" kážou vodu a pijí víno. Nedivím se lidem, že je to rozzuřuje. Blatný mluví o uzávěrách a za ním vlajka EU. *Parlamentnilisty.cz* [online].

2021-02-28 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z:

<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Vaclav-Klaus-ml-Elity-kazou-vodu-a-piji-vino-Nedivim-se-lidem-ze-je-to-rozzuruje-Blatny-mluvi-o-uzaverach-a-za-nim-vlajka-EU-655490>

KLAUS ML., Václav. 500leté sucho a 500letý covid. *Echo 24: Politická aréna* [online].

2020a-10-19 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SJp8s/500lete-sucho-a-500lety-covid>

Václav Klaus ml. o Tesle, elektroaitech, globálním oteplování a Trikolóře. *Standa show: Podcast* [online]. 2020b-01-26 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=99gSD1LXQkE>

Rozhovor s předsedou hnutí Trikolóra Václavem Klausem ml. *TV Barrandov - Duel Jaromíra Soukupa* [online] 2019a-12-03 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=NZR6jzeHjAA&t=0s>

Klimatické změny. *ČT 1 - Máte slovo* [online]. 2019b-10-17 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10175540660-mate-slovo-s-m-jilkovou/219411030520031/>

Rozhovor s Václavem Klausem ml. - Brusel ovládají lobbisté. *DVTV - Drtinová Veselovský - Rozhovor* [online]. 2019c-09-23 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z:

<https://video.aktualne.cz/dvtv/ze-jsem-nacionalista-nestydim-se-za-to-svet-bez-ceska-pro-me/r~e55f32d4dd6811e988f50cc47ab5f122/>

PERKNEROVÁ, Kateřina. VÁCLAV KLAUS ml: Smyslem politiky je vládnout, ne být svatý. *Pražský deník* [online]. 2019d-06-15, (138), 12 [cit. 2021-6-13]. ISSN 1802-0755.

Dostupné z: <http://www.prazsky.denik.cz/>

VÁCLAV KLAUS ML. KOMENTÁŘ: V pátek zatahujeme školu a v pondělí bráníme justici – Václav Klaus ml. *Novinky.cz* [online]. 2019e-05-06 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z:

<https://www.novinky.cz/komentare/504120-komentar-v-patek-zatahujeme-skolu-a-v-pondeli-branime-justici-vaclav-klaus-ml.html>

TOMIO OKAMURA

OKAMURA, Tomio. EU nepomáhá, ale škodí, vystoupení z euro je výhodné. *Tomio.cz* [online]. **2021a-01-16** [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://tomio.cz/eu-nepomaha-ale-skodi-vystoupeni-z-unie-je-vyhodne/>

OKAMURA, Tomio. Kvůli klima-hysterikům a nesmyslnému boji proti CO2 Evropě hrozil a stále častěji hrozí masivní blackout. *SPD* [online]. **2021b-01-13** [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/kvuli-klima-hysterikum-a-nesmyslnemu-boji-proti-co2-evrope-hrozil-a-stale-casteji-hrozi-masivni-blackout/>

OKAMURA, Tomio. *Facebook: Tomio Okamura - SPD* [online]. **2020a-10-15** [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://m.facebook.com/tomio.cz/photos/a.185333081477515/3835487636462023/?type=3&source=48>

OKAMURA, Tomio. V Evropské unii totálně zešileli a pokračují v budování svého centralizovaného totalitního super státu.. *SPD* [online]. **2020b-09-18** [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/v-evropske-unii-totalne-zesileli-a-pokracuji-v-budovani-sveho-centralizovaneho-totalitniho-superstatu/>

OKAMURA, Tomio. V dnešním rozhovoru pro Parlamentní listy Václav Klaus ml. z Trikolóry opakovaně potvrdil svůj postoj, že nechce vystoupit z EU. *SPD* [online]. **2020c-07-06** [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/rozdily-mezi-spd-a-trikolorou/>

OKAMURA, Tomio. Hnutí SPD podporuje ochranu vody, půdy a krajiny, ale bez klimatické hysterie EU. *SPD* [online]. **2020d-06-28** [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/podporujeme-ochranu-vody-pudy-a-krajiny/>

OKAMURA, Tomio. Sucho a nedostatek vody v ČR. *SPD* [online]. **2020e-06-18** [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/sucho-a-nedostatek-vody-v-cr/>

OKAMURA, Tomio. *Facebook: Tomio Okamura - SPD* [online]. **2020f-01-16** [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/tomio.cz/photos/a.185333081477515/3073485669328894/?type=3>

Tři novoroční projevy. *ČT 24 - Události, komentáře* [online]. **2020g**-01-02 [cit. 2021-6-13].

Zelení v Rakousku míří do vlády. *ČT 24 - Události, komentáře* [online]. **2020h**-01-02 [cit. 2021-6-13].

OKAMURA, Tomio. Tohle Gréta neuslyší ráda. :-) Český vědec, geolog Karel Mach, vyvrací klima-hysterické báchorky o člověkem způsobeném globálním oteplování. *SPD* [online]. **2019a**-12-30 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/7072-tomio-okamura-tohle-greta-neuslysi-rada-cesky-vedec-geolog-karel-mach-vyvraci-klima-hystericke-bachorky-o-clovekem-zpusobenem-globalnim-oteplovani/>

Ustanovení - 17. 12. 2019: Politické usnesení SPD. *SPD* [online]. **2019b**-12-17 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/6972-politicke-usneseni-spd/>

OKAMURA, Tomio. Podle vědeckých signatářů Evropské klimatické deklarace totiž žádná klimatická krize neexistuje. *SPD* [online]. **2019c**-11-05 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/6571-tomio-okamura-podle-vedeckych-signataru-evropske-klimaticke-deklarace-totiz-zadna-klimaticka-krize-neexistuje/>

Rozhovor s Tomiem Okamurou. *TV Barrandov - Duel Jaromíra Soukupa* [online]. **2019d**-10-10 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.barrandov.tv/video/166420-duel-jaromira-soukupa-10-10-2019>

OKAMURA, Tomio. Klimatická hysterie pokračuje. *SPD* [online]. **2019e**-09-24 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/6182-tomio-okamura-klimaticka-hysterie-pokracuje>

OKAMURA, Tomio. Studenti na výzvu švédské fanatické aktivistky Greta Thunbergové „stávkují za klima“. *SPD* [online]. **2019f**-09-20 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/6146-tomio-okamura-studenti-na-vyzvu-svedske-fanaticke-aktivistky-greta-thunbergove-stavkuji-za-klima/>

OKAMURA, Tomio. *Facebook: Tomio Okamura - SPD* [online]. **2019g**-06-11 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/tomio.cz/photos/>

ALEXANDR VONDRA

Europoslanci ODS: Klimatické cíle stanovené Evropským parlamentem jsou nerealistické a budou mít zásadní dopady na občany. *ODS* [online]. **2020a**-10-07 [cit. 2021-4-25]. Dostupné

z: Europoslanci ODS: Klimatické cíle stanovené Evropským parlamentem jsou nerealistické a budou mít zásadní dopady na občany – ODS – Občanská demokratická strana

PÁRAL, Pavel. UŽ NEZACHRAŇUJÍ ITÁLII, ALE CELOU PLANETU. *HROT* [online]. **2020b**-06-12, (6), 20 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.tydenikhrot.cz/clanek/vondra-uz-nezachranuji-italii-ale-celou-planetu>

ECHO24, Lsu. Pro Česko je záchranný plán nevýhodný, dostane méně než zaplatí. *Echo24.cz* [online]. **2020c**-06-04 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://echo24.cz/a/S6fgt>

ROZSYPAL, Michael. Rozhovor s europoslancem Alexandrem Vondrou. *ČRo Dvojka - Interview Plus* [online]. **2020d**-02-18 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/zelena-politika-eu-se-dotkne-penezenky-kazdeho-zdrazi-bydleni-energie-topeni-8149970>

Vondra: Měli bychom vybrat národního ptáka, volný je sokol. S ODS chci porazit Babiše. *DVTV - Drtinová Veselovský - Rozhovor I* [online]. **2020e**-01-22 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/vondra-meli-bychom-vybrat-narodniho-ptaka-volny-je-sokol-chc/r~599ad5c83c8611ea9d020cc47ab5f122/>

MARKÉTA VANČOVÁ. ODS se probrala z kómatu, ale registroval to jediný komentátor, ti ostatní sedí v hospodě. A co tak třaskavého řekl Řeporyjec Novotný? *Krajskelisty.cz* [online]. **2020f**-01-19 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.krajskelisty.cz/praha/obvod-praha-9/23344-ods-se-probrala-z-komatu-ale-registroval-to-jediny-komentator-ti-ostatni-sedi-v-hospode-a-co-tak-traskaveho-rekl-reporyjec-novotny.htm>

MAZANCOVÁ, Hana a Barbora JANÁKOVÁ. Gretu Thunbergovou bych na kongres ODS nepozval. *Deník N* [online]. **2020g**-01-14 (9), 8 [cit. 2021-4-25].

Nový systém zdanění energií. *ČRo Plus - Den v 60 minutach* [online]. **2019**-12-11 [cit. 2021-6-15].

PANCÍŘ, Tomáš, red. Uhlíková neutralita v Evropě. *Radiožurnál - Dvacítka Radiožurnálu* [online]. **2019a**-12-13- [cit. 2021-4-25].

ŠVEHLA, Marek. Mé nasazení odpovídá lavině, která se na nás valí. *Respekt* [online]. **2019b**-09-02, (36), 42 [cit. 2021-4-25]. ISSN 0862-6545. Dostupné z: <http://respekt.ihned.cz/>

Kandidáti do EK, migrace, Peking versus Hřib. *ČT 24 - Události, komentáře* [online]. **2019c-07-18** [cit. 2021-6-12].

STONIŠ, Marek. EU: MÉNĚ JE NĚKDY VÍCE. *Reflex* [online]. **2019d-05-30**, (22), 10 [cit. 2021-6-12]. ISSN 0862-6634. Dostupné z: <https://www.ods.cz/clanek/17701-eu-mene-je-nekdy-vice>

ŠAFAŘÍKOVÁ, Kateřina. Ten imperiální model Evropani nepřijmou. *Respekt Speciál* [online]. **2019e-03-27**, (1), 52 [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: https://respekt.mgwdata.net/yapvfg/2019/03/respekt-special-eu_bmdxt.pdf

HANA FILIPOVÁ, Martin Čaban. Alexandr Vondra: Politiky dnes nahrazují boxeři, komedianti a kašpaři. *E15.cz* [online]. **2019f-01-02** [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/clanek/1355019/alexandr-vondra-politiky-dnes-nahrazuji-boxeri-komedianti-a-kaspari>

JAN ZAHRADNÍK

Konec uhlí v Česku? *ČT 2 - Nedej se* [online]. **2020-11-29** [cit. 2021-6-20].

Europoslanci ODS: Klimatické cíle stanovené Evropským parlamentem jsou nerealistické a budou mít zásadní dopady na občany. *ODS* [online]. **2020a-10-07** [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: Europoslanci ODS: Klimatické cíle stanovené Evropským parlamentem jsou nerealistické a budou mít zásadní dopady na občany – ODS – Občanská demokratická strana

ZAHRADNÍK, Jan. Zelená dohoda nebo zelený diktát? *Janzahradnik.cz* [online]. **2020b-05-07** [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://www.janzahradnik.cz/zelena-dohoda-nebo-zeleny-diktat/?fbclid=IwAR33_hZkPRhmSv4cdOBcV9wWHYI2S6j0Vlo0kii5vnTIEu_SnwKB-h9YpF5E

Nejistý klimatický zákon. *ČT 24 - Události, komentáře* [online]. **2020c-03-05** [cit. 2021-6-13].

V Národnímu muzeu v Praze se dnes sešli premiéři zemí visegrádské čtyřky. *Radiožurnál - Ozvěny dne - publicistika 12: 08* [online]. **2020d-01-16** [cit. 2021-6-13].

O klimatické změně se ve svém vánočním poselství věnoval prezident Zeman. *Radiožurnál - Ozvěny dne - publicistika 12: 08* [online]. **2019a-12-27** [cit. 2021-6-13].

Ochrana Šumavy. *ČRo Plus - Den podle...* [online]. **2019b**-11-22 [cit. 2021-6-13].

Snahy zmírnit dopad klimatických změn. *ČT 24 - 90 ČT24* [online]. **2019c**-07-23 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11412378947-90-ct24/219411058130723-boj-proti-zmenam-klimatu-jako-fenomen-doby>

ZAHRADNÍK, Jan. POLITIKA: Klimatický džihádismus. *Neviditelný pes* [online]. **2019d**-07-15 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://neviditelnypes.lidovky.cz/klima/politika-klimaticky-dzihadismus.A190713_203640_p_klima_wag

Mělo by se Česko přidat k evropské vlně zelené politiky? Pro a proti Veroniky Sedláčkové. *Radiožurnál – Pro a proti* [online]. **2019e**-05-16 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/nesmime-podlehlat-klimatickemu-tresteni-a-svazovat-si-ruce-nerealnymi-limity-zada-7957101#player=on>

ZAHRADNÍK, Jan. *Jan Zahradník - oficiální stránka* [online]. **2019f**-02-20 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: Jan Zahradník - oficiální stránka – Příspěvky | Facebook

ZAHRADNÍK, Jan. KLIMA: Přijde už konečně apokalypsa? *Neviditelný pes* [online]. **2019g**-02-19, [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://neviditelnypes.lidovky.cz/klima/klima-prijde-uz-konecne-apokalypsa.A190217_202143_p_klima_wag

ZAHRADNÍK, Jan. *Jan Zahradník - oficiální stránka* [online]. **2019h**-02-04 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/967482186692431/posts/2023482094425763>

Ambiciózní cíl: do roku 2050 bez emisí. *ČT 24 - Události, komentáře* [online]. **2018a**-11-28 [cit. 2021-6-13].

ZAHRADNÍK, Jan. Důstojný život nejen pro kůrovce. *Mladá fronta Dnes* [online]. **2018b**-11-17, (259), 9 [cit. 2021-6-13]. ISSN 1210-1168. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/mfdnes.asp>